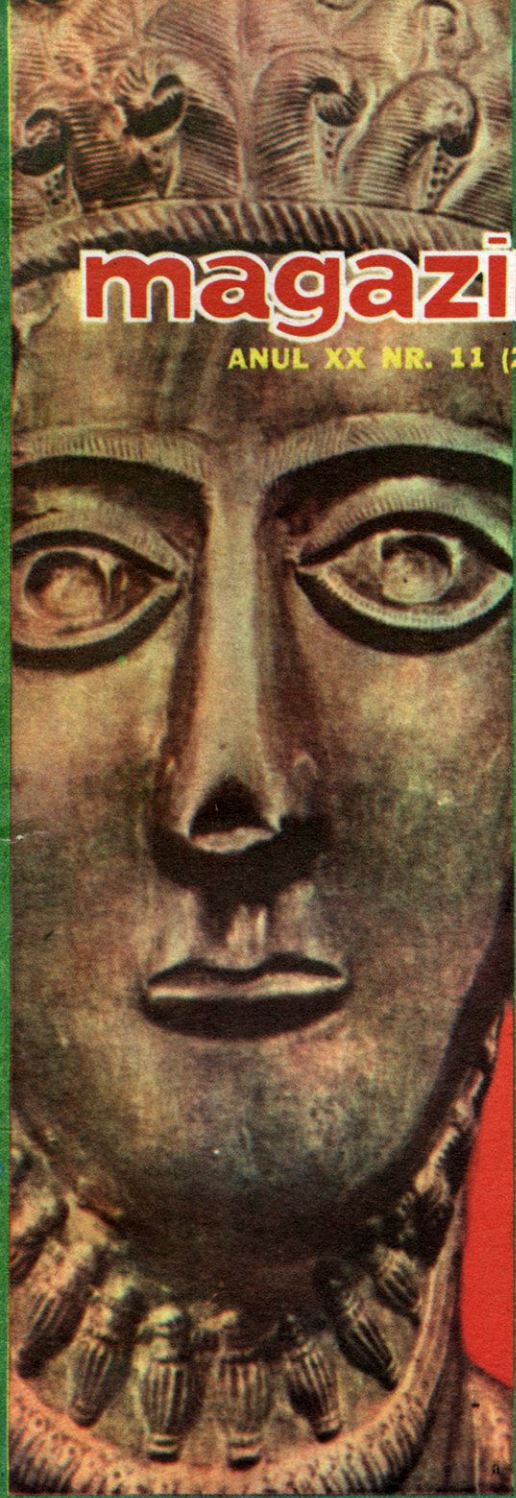
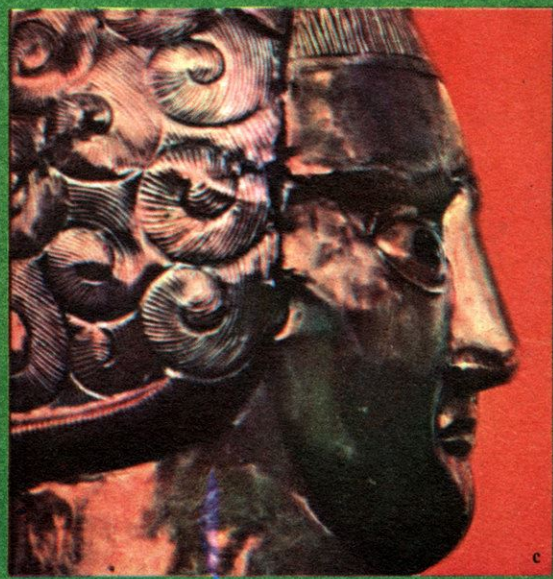
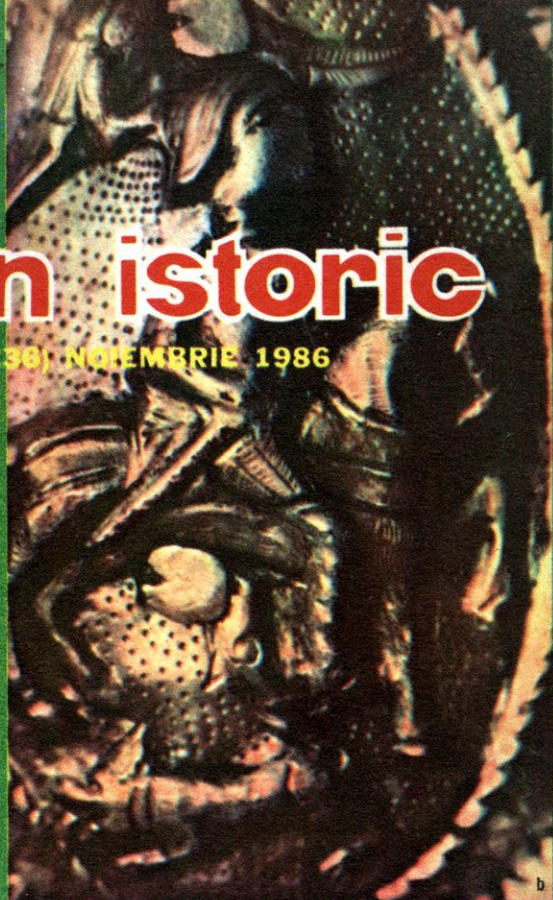
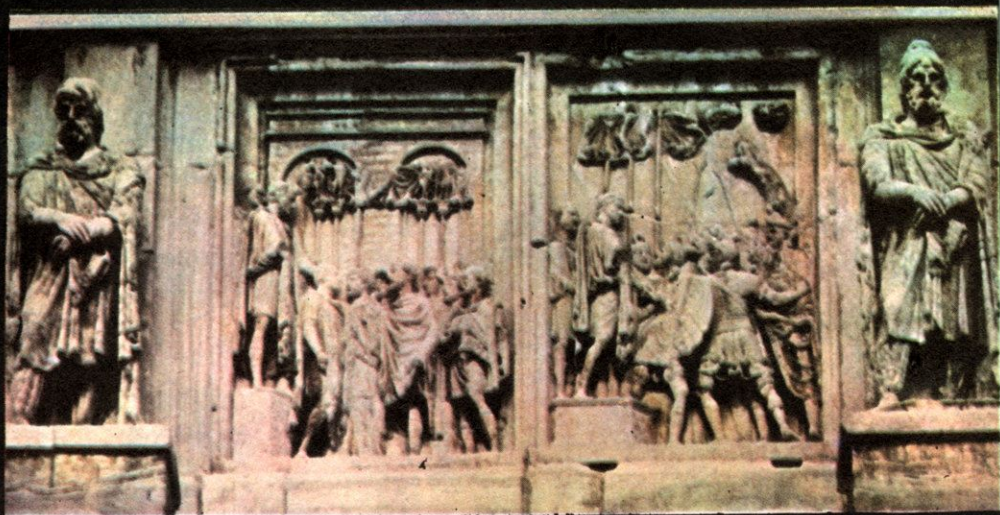

magazin istoric

ANUL XX NR. 11 (236) NOIEMBRIE 1986

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XX
Nr. 11 (236)
noiembrie 1986

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIPI
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Unirea — un singur gând al tuturor românilor: <i>Mircea Mușat</i>	2
La Orlat, în anul revoluționar 1848: <i>Antonie Plămădeală</i>	7
Letopisețul buhuseșc: <i>Constantin Giurescu</i>	11
Tezaure geto-dacice: <i>Mihai Gramatopol</i>	15
Stema Daciei într-un album heraldic medieval: <i>Maria Dogaru, Ioan Popovici</i>	17
1717: o „Posadă” maramureșeană: <i>Aurel David</i>	19
N. Iorga — inedit: <i>Dorin Matei</i>	22
Hamburg, 1745 — Istoria Imperiului otoman: <i>Ștefan Lemny</i>	27
Apollodor — Hadrian în dispută: <i>Cristian Matei</i>	29
Pe urmele strămoșilor (XVI): <i>Ion Popescu-Pușuri</i>	33
Radu R. Rosetti — pagini de jurnal	39
În București, acum 50 ani	46
Protagonisti și decizii în al doilea război mondial (III): <i>Jacques de Launay</i>	50
Misiune diplomatică în Mexic: <i>Z.S. Șeșins</i>	53
Incursiune istorică la Băile Tușnad: <i>Vasile Smărăndescu</i>	60
● Cititorii scriu istorie... 36 ● 30 din 30: Concursul Magazin istoric, ediția a II-a 1986... 57 ● Cărți sosite la redacție... 59 ● Poșta Magazin istoric... 62	

COPERTELE NOASTRE

① ④. Mărturie peste vreme ale civilizației geto-dacilor — cărora scrierile lui Herodot le atestă luptele pentru libertate și independență încă acum două milenii și jumătate — sînt și numeroasele tezaure de profundă originalitate descoperite pe întreg cuprinsul țării: a) cnemidă (tezaurul de la Agighiol); b) faleră (tezaurul de la Surcea); c) figură umană (tezaurul de la Peretu); d) vase (tezaurul dacic de la Sîncrăieni); e) aplice (tezaurul de la Craiova). (Tezaure geto-dacice, p. 15)

②. Celebrele statui ale dacilor de pe basorelieful Arcului de Triumf al împăratului Constantin cel Mare (306-337) sînt și ele o mărturie a eroicei rezistențe a geto-dacilor în cursul celor două înverșunate confruntări cu Imperiul roman. Pentru locuitorii Romei, acest eveniment istoric intrase în conștiința publică prin întreg ansamblul de construcții ce alcătuiau Forul traian (Îndeosebi Colunna, evocind în basoreliefurile ei luptele daco-romane din anii 101-102 și 105-106 e.n.), realizare arhitectonică de deosebită valoare, datorată lui Apollodor din Damasc (Apollodor — Hadrian în dispută, p. 29)

③. Constantinopolul imaginat de cărturari și artiști apuseni — gravuri din colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România. La studierea și cunoașterea civilizației și modului de viață oriental, o contribuție importantă au adus, de-a lungul vremii, oameni de știință români, ca Dimitrie Cantemir și Nicolae Iorga (N. Iorga — inedit, p. 22)

UNIREA — UN SINGUR GÎND AL TUTUROR ROMÂNILOR

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

În istoria multimilenară a poporului român, 1 Decembrie 1918 reprezintă una din datele sale fundamentale. Moment de împlinire a năzuințelor de unitate națională ale celor mai înaintate forțe ale societății românești, ale maselor largi populare, desăvîrșirea statului unitar-național a deschis o eră nouă în evoluția istorică a poporului român pe calea progresului, a afirmării sale libere și independente în rîndul popoarelor lumii. Urmărind acest moment din perspectiva generală a istoriei patriei noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată : „Ținînd seama de rolul istoric important al statelor naționale și al națiunilor în dezvoltarea modernă a popoarelor, cît și de rolul pe care statele naționale și națiunile îl au încă de jucat în dezvoltarea omenirii, fără nici o îndoială că realizarea unităii a constituit cel mai important eveniment din istoria îndelungată a poporului român”.

Istoriografia românească — îndeosebi cea din ultimele două decenii — avînd drept exemplu și călăuză opera secretarului general al partidului, ale cărei orientări sînt de o excepțională valoare pentru cercetarea științifică, acordă o atenție deosebită evenimentelor ce au jalonat lungul și eroicul drum de lupte și jertfe al poporului nostru pentru realizarea unității naționale. Monografiile, studiile și articolele, volumele de memorii și documente publicate în ultimii ani au pus în relief aspecte noi și importante ale amplelor procese sociale, economice, politice, culturale ale evoluției istorice a poporului român pe calea unității naționale, fenomen legitim, obiectiv.

„Un stat plin de viață și de eficiență”

Una din ideile ce revin cu insistență în multe din documentele cuprinse în volumele amintite este aceea a caracterului unitar al luptei poporului român, a influenței puter-

nice pe care a exercitat-o existența statului român independent asupra românilor din teritoriile aflate sub dominație străină. În această privință, cucerirea independenței de stat, în urma războiului din 1877-1878, de la care se împlinesc în curînd 110 ani, eveniment care a antrenat întreaga suflare românească, inclusiv pe

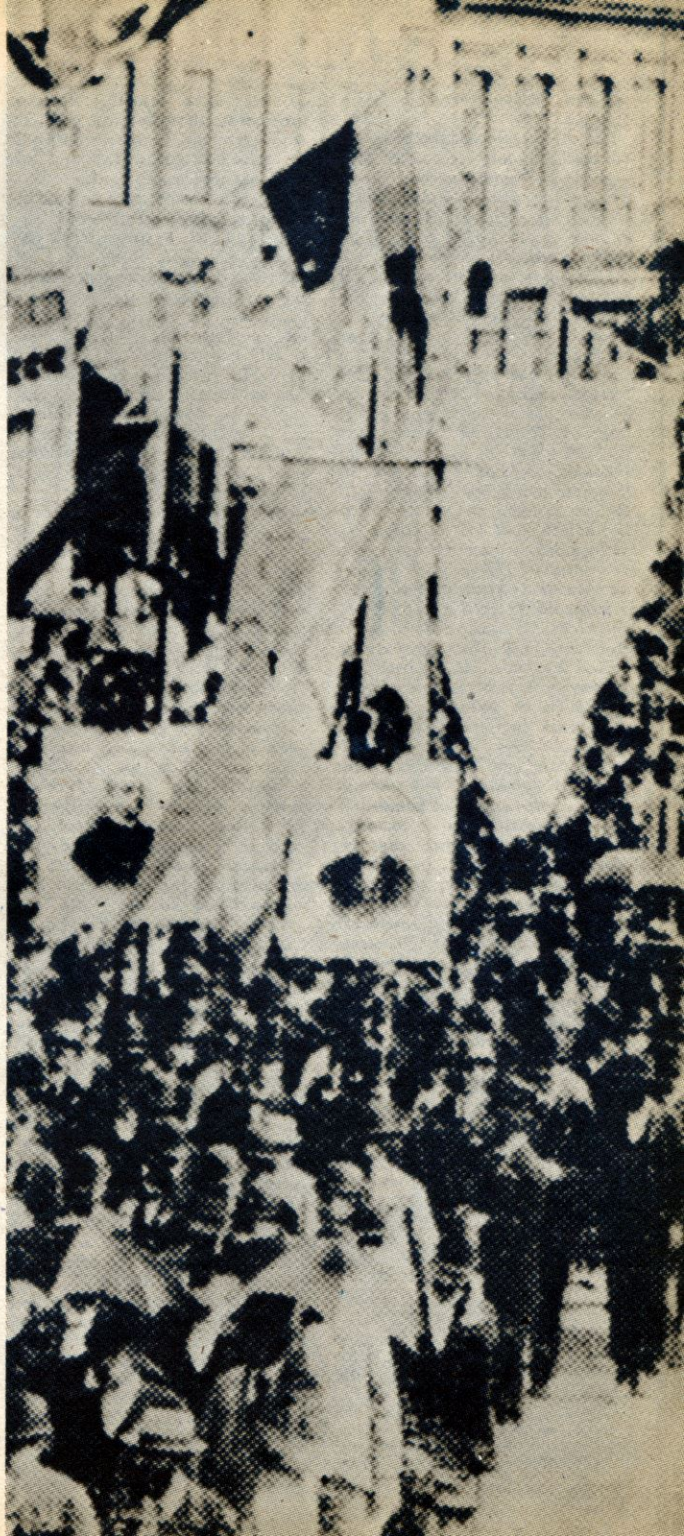
Continuînd o preocupare tradițională a istoriografiei noastre, în care, de-a lungul anilor, s-au evidențiat reprezentanții de mare prestigiu al culturii naționale — N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, B.P. Hasdeu, N. Iorga, I. Bogdan și mulți alții — colective de cercetători și arhiviști și-au extins investigațiile sistematice în arhive, muzee și biblioteci din țară și din străinătate, întocmind ample culegeri de izvoare. În suita acestora un loc aparte îl ocupă seria de șase volume apărute sub genericul Mărturii. 1918 la români. Desăvîrșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe, însumînd 922 piese documentare de o mare diversitate (rapoarte și corespondență diplomatică, articole din presă, fragmente din studii și lucrări ale unor autori străini, convenții și tratate, documente din arhivele unor instituții centrale, civile și militare, ale diverselor state, corespondență particulară etc.), exprimînd opinii și atitudini ale unor șefi de state și guverne, miniștri, diplomați, personalități politice, culturale sau militare, corespondenți de presă, conducători de partide și organizații politice etc. Ele vin să înfățișeze imaginea de ansamblu a luptei poporului nostru pentru unitate și libertate națională privită în contextul general al luptei popoarelor asuprite pentru scuturarea jugului dominației străine și libera lor afirmare națională.

Relevînd justetea cauzei poporului român, documentele respective pun în evidență cu o deosebită claritate faptul că făurirea statului unitar-național este opera entuziastă și conștientă a maselor populare din țara noastră, rezultatul firesc al luptei eroice a întregului popor român din toate provinciile sale istorice.

români din teritoriile aflate sub dominație străină, a dat un puternic impuls mișcării de eliberare națională, sporind sentimentul de solidaritate națională, de încredere în forțele națiunii. Sesizînd acest fenomen, la 6 martie 1879 miniștrii austro-ungar la București raporta ministrului de externe din Viena: „Prin intrarea

României în rîndul statelor independente i s-a dat acestei țări, în mod formal, dreptul să-și făurească, după placul ei, viitoare relații cu celelalte state și în special cu imperiile vecine; de fapt însă, în această privință, toți românii în stare să gîndească sînt de acord că nu poate fi vorba decît de problema aceasta: dacă este în interesul țării să-și caute un reazem în Austro-Ungaria sau să se sprijine pe vecinul din răsărit. Altfel timp cît România de azi forma o parte a Imperiului turc — evenimentele ultimilor 20 de ani au arătat acest lucru — tratatul de la Paris [din 1856] a dat diferitelor puteri prilejul, și nu rare ori și pretextul, pentru a exercita o influență directă asupra problemelor acestui stat. Tutelarea, cînd a unei puteri, cînd a alteia, ieșea la suprafață potrivit constelațiilor politice de moment. Pe de altă parte, românii, abili, au știut să folosească în scopurile lor lipsa de acord și rivalitatea dintre marile puteri — care și-au găsit pe acest teren imaginea lor fidelă — și în felul acesta să se apropie mai mult de ținta dorită: independența".

Dezvoltarea sentimentelor de solidaritate națională, strîngerea permanentă și pe multiple planuri a legăturilor dintre cercurile politice din România și conaționali aflați sub dominație străină sînt fenomene surprinse frecvent în documentele vremii. F. Lachmann, agent al organelor de informații din Viena, este autorul unor rapoarte extrem de sugestive în această privință. În august 1881, el a plecat din București în Transilvania, pentru a se informa la fața locului despre starea de spirit ce domnea printre românii de acolo; la întoarcere, a redactat un amplu raport, datat septembrie 1881, în care menționa, între altele: „Primul obiectiv al călătoriei mele a fost Brașovul. Acolo am vizitat mai mulți români pe care îi cunoșteam de mai înainte, printre care Mușeșianu, proprietarul Gazetei Transilvaniei, bancherul Nicolau, un nepot al lui I. Brătianu, avocatul Mărgineanu, Roman,

Demonstrație a cetățenilor din București în sprijinul luptei memorandiștilor

căpitan cezaro-crăiesc la pensie ș.a.

La Mureșianu-tatăl, m-am convins personal că acesta proslăvește în mod necondițional principiile din România liberă¹. În discuție, el a accentuat de mai multe ori... [că], după părerea lui, este logic ca și românii să-și îndrepte atenția lor permanentă spre România, căci numai de acolo pot aștepta împlinirea dorinței lor și s-ar cădăra astfel de lanțurile sub a căror apăsare suferă azi... Mureșianu-senior... aparține categoriei acelor partizani încarnați ai României Mari, care nu au decît o singură fîntă înaintea ochilor: să fie într-o zi uniți cu compatrioții lor de dincolo de munți... Într-un cunoscut loc de întrunire al românilor din Brașov, care din anul 1877 a fost botezat cu numele de «Grîniș» și unde, sub formă de întîlniri de seară obișnuite, se iau uneori hotărîri care nu sînt compatibile cu principiile de ordine ale statului, se face mereu propagandă în ce privește schimbul de păreri în sensul României Mari...

Relațiile cu România s-au dezvoltat puternic în ultimul timp... Intelectuali ai românilor din Transilvania lucrează oarecum sistematic în a zugrăvi, pentru marea masă, în culorile cele mai frumoase, condițiile ferice de existență în statul național și, în felul acesta, nădărnica de a căuta împlinirea dorințelor lor la București a pus treptat stăpînire pe marea masă... Afară de aceasta, de cîva timp, au loc neobișnuit de frecvent căsătorii între românii din Regat și cei din Transilvania și legăturile existente devin astfel și mai ramificate și mai strînse... De cînd a luat naștere în imediata apropiere un regat [al României] nu se duce decît o politică pentru România Mare...

Un memoriu întocmit în anii 1881-1882 de ministrul de externe austro-ungar Kalnoky Gustav privitor la situația naționalităților din cadrul dublei monarhii, recunoștea faptul că interesele naționale ale poporului român „depășesc granițele politice ale țării”; se sublinia, totodată,

că existența statului român independent reprezintă un reazem puternic pentru mișcarea de eliberare a unitate națională a tuturor românilor: „Ridicată din începuturi modeste, statul român a știut să-și câștige mai întîi recunoașterea independenței sale, apoi, treptat, un rang și o poziție internaționale. Capacitatea de dezvoltare culturală, în sensul ideilor de stat modern, nu poate fi contestată neamului românesc. Punerea în funcțiune a spiritului său național a dus la întemeierea — și, după toate aprecierile, la o întemeiere durabilă — a unui stat, desigur nu ireproșabil, dar absolut plin de viață și de eficiență.

În orice împrejurări, ar fi fost greu să împiedici rîcoșul acestor fapte asupra supușilor români ai Coroaanei lui Ștefan... Chiar atunci cînd românii mai lipsiți de prejudecăți au luat în considerare poziția neamului lor, atît de numeros în Ungaria, s-au simțit nevoiți să se plîngă de neglijarea și desconsiderarea lor de la centru. Reprezentarea lor în Dieta ungară a fost totdeauna minimă. Nici un român nu se găsește și nu s-a găsit vreodată într-o funcție publică proeminentă. Nici unui talent românesc, căruia îi era netezită calea spre București, nu i s-a deschis un drum spre funcțiile de stat din capitala ungară...

A fost inevitabil ca privirile românilor din Ungaria să se îndrepte adesea către statul înrudit ca neam, care... s-a înălțat într-un membru al familiei popoarelor europene, egal în drepturi pe plan internațional, care își sporește forțele, își lărgește capacitatea militară, la început subapreciată, și care în mod vizibil a obținut în afară putere și prestigiu. [Statul român] a oferit cu plăcere tuturor elementelor nemulțumite un azil pentru prezent și o speranță pentru viitor. Populația României și-a unit cu înflăcărare glasul la plîngerile privind deznaționalizarea și samavolnicia... În concluzie, memoriul remarcă justetea punctului de vedere etnografic, potrivit căruia „Austro-Ungaria este înconjurată exclusiv de state care au un interes național ca monarhia să se dizolve... spre consolidarea statelor care se află la granițele ei”.

„Mișcarea română este o mișcare populară”

Numeroase alte documente cuprinse în volumele amintite se referă la intensificarea politicii de asuprire națională și socială dusă de autoritățile austro-ungare împotriva românilor și a celorlalte naționalități din cadrul imperiului dualist, politică ce și-a găsit materializarea într-un lung șir de legiuri și măsuri reacționare, discriminatorii ce vizau limitarea drepturilor și libertăților politice și economice, ridicînd tot felul de stavili în calea liberei afirmări, pe principii egalitare, a tuturor naționalităților.

Într-un raport întocmit în mai 1890, în urma unei călătorii în Transilvania, consulul englez la Budapesta, Sir Arthur Nicolson, făcea o serie de aprecieri și constatări în legătură cu starea de nemulțumire ce domnea în rîndurile românilor de aici: „În 1868, cedînd insistențelor guvernului ungar, Curtea de la Viena a sancționat fuziunea Transilvaniei cu nou-înființata monarhie ungară... Transilvania a fost complet încorporată la Ungaria, împărțită în cîteva comitate și, în măsura posibilului, ștearsă de pe harta politică ca organism național distinct... În timpul vizitei pe care am făcut-o recent în Transilvania, am constatat în rîndul tuturor categoriilor de intelectuali români un sentiment de nemulțumire generală fondat pe revendicări mai concrete și mai serioase... În afară de aceasta, ceea ce este specific pentru situația din Transilvania, există nu numai o simpatie deschisă exprimată în România față de revendicările fraților lor, dar în acea țară s-au găsit în ultimul timp și mijloace pentru a contribui la ușurarea situației lor”.

Subliniind caracterul formal al legii naționalităților din 1868, consulul englez notează: „Din toate părțile, atît a sașilor cît și a românilor, a existat unanimitate în a afirma că, exceptînd doar cîteva cazuri izolate, toate prevederile legii... sînt, practic, literă moartă”.

În legătură cu constatățile și aprecierile diplomatului en-

¹ Ziar bucureștean, editat de D.A. Laurian, fiul cărturarului și militan-tului pașoptist A.T. Laurian.

glez, consulul german din Budapesta, într-un raport către cancelarul Germaniei, scria: „Colegul meu englez a întreprins de curând o călătorie în Transilvania, iar impresiile pe care și le-a format acolo le-a așternut pe hârtie, într-un lung raport adresat Foreign-Office-ului. Sir Arthur Nicolson a avut amabilitatea de a-mi permite să iau cunoștință de cele scrise în lucrarea lui. Intrucât aceasta conține contribuții la cunoașterea atmosferei din rîndul românilor, care nu sînt lipsite de interes, am pregătit o traducere fragmentară din ea, pe care am onoarea să o trimit, cu tot respectul, Excelenței Voastre.

Drept cauze principale ale nemulțumirii românilor... [din Transilvania și Ungaria] sînt menționate în rapoartele următoarele patru: maghiarizarea școlii, punerea cîlușului în gura presei, legile excepționale pentru alegerile din Transilvania și abuzurile electorale, precum și excluderea elementului valah din aproape toate funcțiile publice...

Îmi mai permit, cu tot respectul, să notez că reprezentantul englez trăiește deja de cîțiva ani la Pesta, studiază în amănunt țara și oamenii și, conform opiniei generale, este un cap care gîndește limpede și liniștit... Observațiile făcute de mine, în scurta perioadă de cînd dețin această funcție, cu privire la Transilvania, coincid întru totul cu cele ale colegului meu englez, care, dealtfel, în exprimările sale orale, condamnă și cu multă asprime decît în raportul său politica de maghiarizare dusă de guvernul ungar, ca greșită și zadarnică”.

Un puternic ecou în rîndul opiniei publice internaționale l-a avut mișcarea memorandistă din anii 1892-1894¹. Întreaga lume a putut constata, cu acest prilej, justetea cauzei poporului român, ca și caracterul demagogic, reacționar al politicii autorităților austro-ungare, hotărîrea acestora de a reprimă cu brutalitate orice încercare de ridicare la luptă pentru drepturi și libertăți naționale. Procesul înscenat de autorități condu-

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1978, 9/1980.

cătorilor politici români a stîrnit vii reacții în opinia publică progresistă din diverse țări. Referindu-se la situația din Transilvania, „unde aspirațiile a aproape trei milioane de daco-români tind în mod vizibil spre București”, W. van den Steen de Leahy, consilier al Legației Belgiei din Viena, într-un raport din 16 septembrie 1893, sublinia: „În ultima sa «revistă politică», ziarul L'Indépendance Belge consacră următoarele rînduri recentelor dispute maghiaro-române: «În prezentele persecuții împotriva românilor nu mai sînt o închipuire, ci o tristă realitate! Incidentele în procesul de la Cluj au produs o mare senzație în România. În străinătate, în presa franceză, italiană și engleză, transilvănenii primesc încurajări care nu s-au manifestat deloc pînă acum. Prin brutalitatea procedeei sale, guvernul ungar a provocat o deosebită mișcare de simpatie în favoarea oprimaților și se poate prevedea momentul cînd problema românească va deveni o problemă europeană».

Această concluzie este justă. O găsim și în articolele din *Republique Française*, *Journal des Débats* și *Times*”.

Redactat la cîțiva ani după puternicele frîntări politice generate de mișcarea memorandistă și procesul intentat de autoritățile austro-ungare conducătorilor românilor din Transilvania, raportul din 1 noiembrie 1897, întocmit de atașatul Legației austro-ungare din București, J. Szilassy, și înmînat ministrului plenipotențiar A.L. von D'Aehrenthal, conține date extrem de semnificative cu privire la grava situație a românilor din cadrul monarhiei dualiste și dezvoltarea luptei lor de emancipare națională. Autorul raportului efectuase o călătorie în Transilvania și afirmațiile sale se bazează pe observații la fața locului: „Că poporul român din Ungaria și în special intelectualii săi, care poartă în inimă un interes viu pentru «ideea romanică», este nemulțumit de soarta sa, nu încapă — cred eu — nici o îndoială... Nu cred că se greșește cînd se afirmă că mișcarea română este

o mișcare populară, un «termeszteli ösztön» (pornire naturală), cum mi-a spus un notar de stat din împrejurimea Clujului...”

Am avut unele ocazii să mă conving de sinceritatea acestei tendințe la intelectuali ca și la simpli țărani; mai amintesc aici de un muncitor din Apahida, care purta un nume unguresc, dar care dicta notarului său niște date în limba română; întrebîndu-l asupra naționalității sale, mi-a dat în cea mai bună limbă maghiară răspunsul mîndru «Román vagyok» (eu sînt român). La un cleric, cu un grad mai înalt, pe care l-am vizitat pe neașteptate, am găsit camerele împodobite cu culori românești. Nu s-a întîmplat numai o dată cînd am văzut strălucind ochii oamenilor atunci cînd cei cu care vorbeam aflau că eu venisem de la București și își închipuiau că văd în mine un cetățean al României!...”

Expoziția și festivitățile organizate la București, în 1906, cu ocazia a 40 ani de la venirea în țară a regelui Carol, au dat prilej unor puternice manifestări ale sentimentelor de solidaritate națională. Prin participarea a numeroase delegații de români din Banat, Bucovina, Transilvania ș.a., festivitățile au căpătat un puternic caracter politic-național. În anii care au urmat, asemenea legături au fost continuate și dezvoltate, Liga Culturală, dovedindu-se un organism deosebit de activ în pregătirea realizării unității naționale.

Una din acțiunile patronate de Liga Culturală s-a desfășurat la Iași, în primăvara anului 1908. Despre desfășurarea și caracterul ei, iată ce scria consulul turc din Iași, la 7 mai 1908: „[În România] s-au format societăți și comitete în scopul de a stringe raporturile existente cu frații lor din Bucovina și Transilvania... Ziarele și revistele — numărul acestora din urmă a crescut sensibil în ultima vreme — contribuie într-o mare măsură la această misiune.

Guvernul român, care nu de mult simula că ignoră existența «Ligii Culturale Românești» —

al cărui scop aparent este cultivarea limbii și ridicarea spirituală a românilor din afara Regatului, dar care, în fond, este o ligă politică... — a sfîrșit prin a recunoaște această instituție drept persoană juridică.

Vizitele în grup ale românilor din Bucovina și Transilvania aveau, pînă acum, aparența unei inițiative particulare; guvernul român căuța, în mod riguros, să nu trezească deloc susceptibilitatea vecinilor săi austro-ungari, dar pe măsură ce aceste vizite se îndesau, menajamentele guvernului tind, de asemenea, să slăbească. Astfel, la 19 curent, invitați de primăria Iașului, 700 de bucovineni, aparținînd tuturor claselor populației, majoritatea lor fiind însă studenți de ambele sexe și țărani, au fost timp de trei zile oaspeții moldovenilor. Prima rea care li s-a făcut de întreaga populație nu putea fi mai caldă și mai cordială. S-a remarcat la gară prezența tuturor autorităților, chiar a prefectului în persoană și a întregii elite a Iașului. Orașul era pavoazat și iluminat. La sosirea lor, bucovinenii au fost primiți cu strigăte de «Trăiască Bucovina!». Entuziasmul era atât de mare, încît ai fi crezut că se sărbătorește o victorie. Dealtfel, opinia publică interpretează aceste manifestări ca un prim paș către alipire...

În timpul acestor agape, care au durat trei zile, românii au uitat că oaspeții lor sînt suptuși ai Maiestății Sale împăratul Franz Joseph; toate toașturile lor au fost pentru sănătatea regelui Carol, pentru Bucovina, pentru România și nici un cuvînt pentru împăratul-rege”.

Am comentat numai cîteva din numeroasele documente relevante privind dezvoltarea luptei poporului român pentru libertate și unitate națională la sfîrșitul sec. XIX și începutul veacului nostru. Ele pun în evidență faptul că desăvîrșirea unității național-statale devenise o necesitate legică a evoluției națiunii române, a cărei împlinire avea să fie un act de voință al întregului popor, conștient de menirea sa istorică și hotărît să-și croiască în libertate propria soartă. ■

LA ORLAT, ROMÂNII CER

LIBERTATE, EGALITATE, FRĂȚIETATE

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

Cel dinții Cîmp al lui Marte a fost la Roma și se întindea între Tibru și Colinele Capitol și Quirinal, separînd orașul de fluviu. Era — cum îl arată și numele — un cîmp consacrat zeului Marte, zeu al războiului, cîmp pe care tinerii romani exersau meseria armelor. Mai apoi, peste acest cîmp s-a întins orașul și s-au clădit edificii impunătoare: teatrul lui Marcellus, circul Flaminius, Vila Publica destinată

In imagine: Orlat, 9 septembrie 1848. Mii de români adunați din toate colțurile Transilvaniei se pronunță pentru idealurile de unitate, egalitate și fraternitate cu ceilalți revoluționari români.

primirii ambasadurilor, Mausoleul lui August și Pantheonul, rămas în picioare pînă astăzi.

De la romani, denumirea de Cîmp al lui Marte au luat-o francii, încă înainte de a invadea Gallia, dînd-o locului unde se adunau, în luna martie, spre a pune la cale planurile de viitor. Mai apoi, în urma unei lupte dintre normanzi și parizieni, din anul 888, numele s-a dat unui loc din preajma Parisului. Normanzii au venit travestiți sub glugi de capucini, prefăcîndu-se a duce un mort la cimitir, dar, deși atacați prin surprindere, parizienii,

conduși de contele de Paris, viitorul rege al Franței, Eudes, au reușit să-i învingă. Locul s-a numit și se numește până astăzi Champ de Mars, fiind situat acum în inima Parisului, pe o suprafață de 42 hectare, aproape de Sena, în cartierul Grenelle, la poalele Turnului Eiffel. În anul 1751, acolo s-a clădit o școală militară, câmpul devenind teren de manevre, exerciții și defilări militare. Acolo se făceau înaintările în grad ale militarilor, și tot acolo s-a procla-

mat în timpul Revoluției Franceze lozincă: Liberté, Egalité, Fraternité! Acolo a avut loc sărbătoarea de la 14 iulie 1790 (un an de la căderea Bastiliei) și s-a depus jurământul față de Republică și tot acolo și-a serbat Napoleon multe din succesele militare ale domniei.

Astfel s-a încetățenit obiceiul ca națiunile moderne să-și boteze adesea locurile unde își proclamau libertățile cu acest nume simbolic de Cîmp al lui Marte.

Simbolul veghei necontenite

Un Cîmp al lui Marte a existat și în Transilvania, la Orlat, lângă Sibiu, botezat astfel de revoluționarii de la 1848. Se știe că revoluția, începută la 3/15 mai pe Cîmpia libertății de la Blaj, cînd 40 000 români adunați aici din toate orașele, satele și cătunele transilvane s-au pronunțat hotărît pentru unirea „cu țara” (adică cu celelalte teritorii românești), a continuat în tot cursul anului 1848. Se știe, de asemenea, că în această primă fază a revoluției, românii au trebuit să se confrunte nu numai cu monarhia absolutistă austriacă, ci și cu atitudinea Dietei și conducătorilor revoluției ungare. După ce, într-o primă fază, pentru a-i atrage pe români, L. Kossuth promisesse acțiuni unite cu aceștia împotriva austrieilor, ulterior nu a mai ținut seama nici de legitimele aspirații românești, nici de faptul că românii alcătuiau copleșitoarea majoritate a populației Transilvaniei. Dieta ungară hotărîse (*de nobis sine nobis* — pentru noi fără noi — cum s-a spus) incorporarea acestui străvechi teritoriu românesc la Ungaria, ceea ce a dus la separarea celor două revoluții. După o serie de victorii, armatele ungurești conduse de Kossuth au suferit înfrîngerii după înfrîngerii în fața trupeilor țariste chemate în ajutor de habsburgi, fiind nevoite, în cele din urmă, să capituleze. Românii s-au retras, sub conducerea „craului munților”, Avram Iancu, la adăpostul inexpugnabilei fortărețe a Apusenilor.

Văzîndu-se trădați de conducătorii revoluției ungare, în mod firesc românii și-au îndreptat privirile spre austrieci.

După capitularea armatelor revoluționare ungurești, ei și-au încercat așadar norocul, la împărat. Comitetul permanent românesc ales la Blaj, cu sediul la Sibiu, a mai funcționat o vreme, dar la 18 august 1848 profesorii August Treboniu Laurian și Nicolae Bălănescu au fost arestați, iar Simion Bărnuțiu abia a reușit să scape cu fuga. Cei arestați au fost eliberați la 25 august numai de teama poporului, mari mulțimi de prin împrejurimi adunîndu-se în Sibiu și cerînd comandantului militar, baronul Puchner, punerea lor imediată în libertate. Austrieii au aruncat vina pentru arestarea lor pe guvernul unguresc. De altfel administrația era dublă, ceea ce antrena destulă confuzie în viața publică.

Cei doi, puși în libertate, au plecat de îndată la Orlat, unde se afla și Bărnuțiu „și unde — cum spune Teodor V. Păcățianu în *Cartea de Aur* (vol. I) — s-a contemplat [hotărît] ținerea unei adunări mari de popor, la care să iee parte toate comunele aparținătoare la regimentul român de graniță nr. 1”, care își avea sediul în acest sat. Adunarea s-a ținut la 29 august/10 septembrie 1848 și în ziua următoare. S-a alcătuit și votat, cum era și firesc, o *Petiție* către împărat, prin care românii încercau să obțină pe cale pașnică, legală, ceea ce n-au putut obține prin revoluție. *Petiția*, purtînd data de 11 septembrie 1848, a fost publicată de Păcățian (ed. II, Sibiu, 1904, pp. 416-419) și, înaintea lui, de N. Popea în *Memorialul lui Șaguna* (pp. 167-170). Fiind un document cunoscut, nu ne vom ocupa de el.

Am găsit însă în Arhiva Mitropoliei din Sibiu, Fondul Șaguna (nr. 62), *Protocolul* (Procesul-verbal — n.n.) original al acestei întruniri de

două zile de la Orlat, care, după cîte știm, n-a fost încă publicat și nu este menționat nicăieri. E scris în limba română, cu caractere latine, frumos caligrafiat, pe 11 pagini 35 x 21 cm, pe hîrtie vezie, acum decolorată. Are toate semnăturile în original și sigiliul de ceață aplicat lângă semnătura prezidentului Adunării și pe sfoara care parafează întregul document. Imaginea de pe sigiliu reprezintă o barză într-un picior, în celălalt ținînd un mic glob; barza — simbol al treziei necontenite, al atenției neadormite, al veghei, se află și pe stema lui Șaguna.

La adunarea de la Orlat, au participat delegați din toate companiile regimentului, precum și o mare mulțime de români din comunele învecinate.

„Drepturi și datorii egale”

Care erau cererile românilor exprimate în acest *Protocol*? „Libertate, egalitate, frățietate, este deviza cea mare care a răsunat la noi de la alte națiuni, cu bucurie ne-am săgăduit de la dînsa îndreptarea stărilor noastre personale, civile și politice”. Românii explică mai departe ce înțeleg prin această deviză: „Noi vrem să fim liberi de orice arbitrar... de orice apăsare — vrem libertate. Vrem egalitatea persoanelor și a națiunilor, vrem să nu fim mai presus decît alte națiuni, dar nici mai prejos decît altele; vrem nu numai drepturi egale, ci și datorii egale... Cu averea și cu singele nostru vrem să apărăm libertatea și drepturile fiecărei națiuni, cu toate acestea ne ținem autorizați de a pretinde aceleași cugete și simțămînte frățești pentru persoană și națiune noastră de la oricare altă seminție a monarhiei”.

Capitolul întâi al *Protocolului* se intitulază *Libertate personală și națională*. Adunarea cere să nu mai fie nimeni arestat fără vină și să fie eliberați toți cei arestați fără „vină criminală”, căci asemenea bărbați ca acei care s-au arestat în această țară, „în alte țări se pun în fruntea guvernelor și sînt obiectul adorațiunii generale”. Capitolul formulează un protest vehement și solemn: „Adunarea protestează solenel în contra terorismului introdus în țară de guvernul unguresc... din primăvara trecută încôace”. La judecări, în Transilvania, să se alcătuiască „Comisiuni mestecate [mixte — n.n.], compuse din un număr egal de persoane din națiunea română, germană și ungurească”. Adunarea cere apoi desființarea iobăgiei, a robotelor și a tuturor dărilor naturale, dreptul de a vorbi, a scrie și a tipări, a ține adunări, consultări și a forma societăți, „pînă cînd [de vreme ce] mijloacele și scopul lor nu sînt oprite prin vreo lege”.

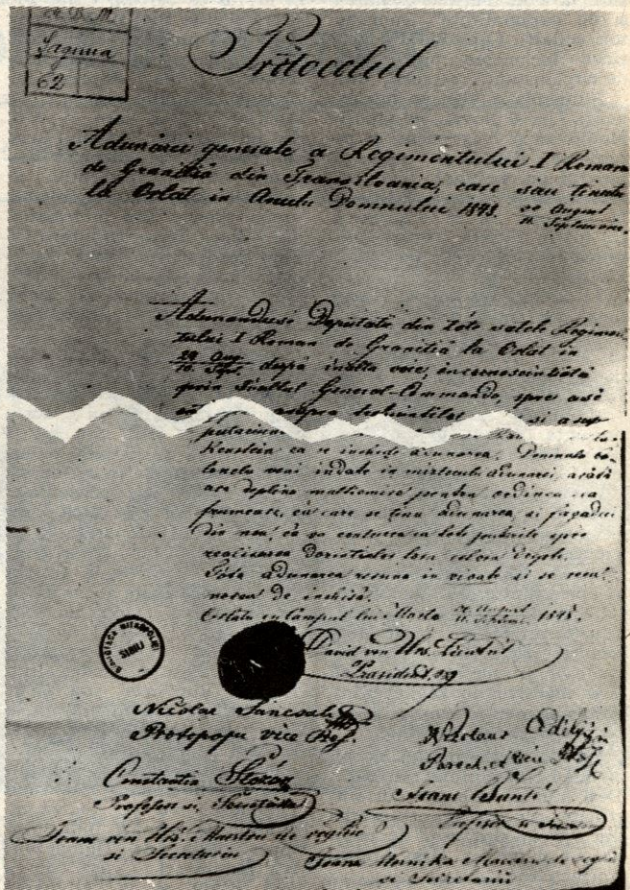
Mai important: românii cer, „spre susținerea libertății naționale și personale, ca națiunea română să aibă pe tot anul o Adunare generală română și un Comitet permanent ales de Adunarea generală”.

Cum Barițiu se afla în Orlat, împreună cu Laurian și Bălășescu, abia eliberați din temnița de la Sibiu, ei vor fi inspirat cererea următoare: „Fiindcă Comitetul român ales de Adunarea generală de la Blaj este persecutat, noi cerem ca acela să se așeze în Orlat și să se apere de Regimentul [grăniceresc], pînă cînd se va întări de împărat”. O cerere cu adevărat revoluționară!

Adunarea de la Orlat a avut ca președinte pe locotenentul David Urs de Marginea, iar ca vice-președinte pe protopopul Nicolae Sanciăli și preotul Nicolae Erdeli. Șaguna însuși nu pare a fi participat, dar își va fi trimis dezideratele, pentru că în punctul 6 din capitolul I sînt evidente doleanțele sale, care se vor materializa mai tîrziu prin *Statutul Organic* și prin reînființarea Mitropoliei: „Trebuie bisericile și națiunii române să se administreze și să se grijească de către un sinod general ro-

mân, compus din deputați bisericesti și mirenesți. Biserica română să fie și să rămîndă independentă de la oricare altă Biserică. Să se restabilească Mitropolia română cu toate drepturile care le-a avut în vechime. Preoții români să se salarizeze înlocuiri ca preoții

și drepturilor lor, cînd merg la război, și aceștia să folosească limba română. Foarte interesantă este cererea de a se organiza pentru grăniceri „o școală fizico-matematică”, pentru a se putea califica spre a ajunge ofițeri, iar

Facsimil din documentul alcătuit la Adunarea de la Orlat

celorlalte națiuni și confesiuni din monarhie”.

În punctul următor se cerea pentru grăniceri dreptul de a urma la orice școală și a-și însuși orice meserie și artă. De asemenea să li se lase pămîntul și administrarea lui „fără nici o mărginire care aduce aminte de raportul iobăgesc”. Să se stabilească apoi magistrați în zona grănicerească spre apărarea bunurilor

profesorii să fie plătiți de stat.

În capitolul al II-lea se cerea ca Regimentele de români să poarte denumirea ca atare: *Regiment de graniță român*, iar între Brașov și Porțile de Fier să se înființeze 3 Regimente grănicerești românești în loc de unul, cît era atunci. Se mai cerea ca în toate satele de graniță grănicerii să fie improprietăriți în așa fel

înct să poată trăi din veniturile lor.

Capitolul III era intitulat *Egalitate personală și națională* și se insista asupra dreptului românilor la respectarea limbii, a școalelor, a preoților, a instituțiilor și dregătorilor publice. Românii să aibă drepturi „fără distincțiune de limbă și de naționalitate”, cum au toți ceilalți. Capitolul IV conținea încheierea protocolară de circumstanță, asigurări etc.

Adunarea a ales pe locotenenții Urs și Novac, pe preoții Moldovan și Vesteanean și pe profesorii Banciu și Stejar, să meargă pe cheltiala regimentului și să prezinte o *Petițiune* la împărat „și să stăruiască cu toate puterile pentru primirea și întărirea punctelor cerute”.

La sfârșit, s-a notat: „*Locul unde am ținut Adunarea s-a numit pentru todeauna Cîmpul lui Marte și s-a determinat ca întru aducerea amînte să se ridice un monument*”.

Adunarea s-a încheiat în prezența colonelului dr. Rauber de Plankenstein, chemat la sfârșit ca s-o declare încheisă. „Toată adunarea răsună în *vivat* și se recunosc încheisă”. Semnează David von Urs, Lieutenant President; Nicolae Sancsab [Sanciali], protopop, vicepreședinte; Nicolae Erdélyi, paroh și vicepreședinte; Constantin Stezar, profesor și secretar; Ioan Bants [Banciu], profesor și secretar; Ioan von Urs, maestru de veghe și secretar și Ioan Wornika, maestru de veghe și secretar.

„Orlat, în Cîmpul lui Marte, 30 august/11 septembrie 1848”. Deși numele semnatarilor sînt stîlcite din cauza ortografiei din epocă, sînt ușor de recunoscut nume ca Urs, Stejar, Vornicu etc.

Din nou pe Cîmpia Libertății de la Blaj

În zilele următoare adunării de la Orlat s-au mai ținut întruniri asemănătoare și la Năsăud (13-14 septembrie 1848), și la Blaj (25 septembrie), la care au luat parte și Avram Iancu și reprezentanți ai regimentului I din Orlat. *Memorialul Șaguna* spune că

la adunarea de la Blaj, românii au fost „în număr în-doit mai mare decît la cea generală din 3/15 mai 1848”. În legătură cu aceasta am găsit în „Fondul Șaguna” de la Mitropolia din Sibiu (Doc. nr. 63) o scrisoare în limba maghiară care face referință la faptul că cei din Orlat sosiseră și ei la Blaj și că adunarea era imensă. Intitulată „Scumpe nene Simeoane”, scrisoarea ar putea fi adresată lui Simeon Bărnuțiu, revenit de la Orlat la Sibiu, care i-o va fi dat lui Șaguna. E posibil însă ca „Simeon” să fie chiar Șaguna, nume conspirativ. E semnată Papp Peter, probabil vreun prieten sau informator din Blaj. Ziua trimiterii e greu de descifrat exact, dar e clară luna septembrie 1848. După conținut însă, nu poate fi decît din 23-24 septembrie 1848:

„Scumpe nene Simeoane, Regret că nu pot oferi mai multe [vești] decît cele descrise aici. Noutăți certe nu cunosc, doar că, la Blaj, are loc o Adunare cu participare imensă. În ce scop? Nu se va ști decît mîine sau poate nici mîine, pentru că, după cum se zvoneste, adunarea va fi și mai mare. Cînd? Nu se știe; au trimis o petiție la guvern în care arată că nu vor nîcicum să se supună ungarilor. De uniune [cu Ungaria] nici nu vor să audă. Recunosc numai pe Împărat și pe nimeni altul. Maiorul din Orlat și-a făcut apariția. Se află în prezent la Blaj, la Curte. Mîine vine armata pentru a apăra norodul, care urmează să-și înainteze jalbele Împăratului. Unul Dumnezeu va ști ce va fi. Rîvnim la urmări îmbucurătoare. De-ar da Dumnezeu! Nu putem ști — așa cum a fost cazul și la Adunarea trecută!

Al Dvs. ...,
[23-24] septembrie 1848,
Blaj.

Papp Peter”.

Cum arătam, textul *Petiției* prezentat Împăratului e cunoscut din diferite lucrări. El este în bună măsură diferit de cel al *Protocolului*. În *Petiție* se vorbește mult de loialitatea față de Austria și e reclamată Ungaria, care e făcută responsabilă de cele întîmplate; „neînțelegînd mersul și

glasul timpului... în locul privilegiilor de statură urea să introducă privilegiul pe seama naționalității proprii, și prin aceasta se omorî în marele său regat egalitatea, libertatea și frățețea”.

Petiția cere, denunțînd alipirea Transilvaniei la Ungaria, „să ni se dea o constituțiune care să corespundă noțiunii libertății și egalității de persoană și naționalitate”.

Pentru pacificarea românilor, baronul Puchner a dat la Sibiu o *Proclamație* plină de promisiuni, la 9 octombrie 1848, după ce, la 3 octombrie, dăduse una și împăratul, amîndouă rămase simple petece de hîrtie și atîta tot. Zădărnicia lor a determinat noi acțiuni ale românilor.

S-au mai făcut în anul acela încă multe *Petiții* către împărat. La 8 decembrie 1848 se denunța din Sibiu, sub semnătura lui Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, A. Treb. Laurian, guvernul prokossuthist de la Cluj, iar la 28 decembrie 1848, tot la Sibiu, Șaguna prezida o adunare de 250 frunțiști români care explica și fixa definitiv poziția românilor căutînd să tragă toate foloasele posibile din evenimentele anului 1848. T.V. Păcățian spune că „în adunarea aceasta a pus episcopul Șaguna de fapt mîna pe conducerea politicii române”. S-a trimis și de aici o *Petiție* la împărat, s-a protestat împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria, s-a cerut libertate, egalitate etc. Au semnat-o chiar Șaguna și George Barițiu și alții, în numele Adunării, Șaguna primînd mandat să conducă o delegație la împărat pentru a-i preda *Petiția*.

Cu aceasta s-a încheiat anul 1848, dar nu și frămîntările antrenate de revoluția anului aceluia și nici frămîntările și suferințele românilor.

Printre toate adunările și demersurile, cea de pe *Cîmpul lui Marte* din Orlat își are și ea însemnătatea ei, pentru multe din ideile pe care le conține și, mai ales, pentru patriotismul și vigoarea românilor în lupta lor pentru libertate și demnitate. ■

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

IZVOADE DE ISTORIE ROMÂNEASCĂ:

LETOPISEȚUL BUHUȘESC

CONSTANTIN GIURESCU

„Iară de la Dabija Vodă înainte îndemnatu-m-am și eu Ion Neculce, biv vel vornic de Țara de sus, a scriere pentru pomenirea domnilor, însă pînă la Duca Vodă cel Bătrîn l-am scris de pe niște izvoade ce am aflat la unii și la alții“.

Istoriografia a lămurit ce sînt aceste „izvoade“. Letopisețul lui Grigore Ureche și cel scris în continuarea lui de Miron Costin au circulat în numeroase copii manuscrise, aflate în bibliotecile marilor boieri ai vremii. Mulți dintre aceștia, avînd preocupări culturale, au ținut să alba consemnate și evenimente petrecute după anul 1661, dată la care se oprea Letopisețul lui Miron Costin. Au apărut, astfel, scurte scrieri pe care

contemporanii le desemnau sub numele de izvoade. Deși restrînse ca întindere, semnificația lor documentară și, în dese cazuri, informațiile de amănunt pe care le oferă asupra unor evenimente și momente au atras atenția istoriografilor asupra lor. Începînd cu a doua jumătate a secolului trecut — după ce Mihail Kogălniceanu a adunat în volum Letopisețele Țării Moldovei, iar Nicolae Bălcescu a editat în Magazin istoric pentru Dacia cîteva din cele mai importante cronicile muntene — s-au inițiat ample acțiuni de cercetare și punere în circuit public a tuturor izvoarelor istorice, domeniu în care s-au ilustrat mari istorici români: Ioan Bogdan (pentru cronicile slave), Constantin Giurescu (pentru cronicile în limba română), Constantin Eribecanu (pentru cronicile în limba greacă).

Considerat primul nostru mare istoric social — studiile sale Vechimea româniei în

În imagine: miniatură de pe un manuscris din sec. XVII înfățișînd asediul Sucevei. Printre apărătorii cetății s-a ilustrat și batmanul Alexandru Buhuş, eroul principal al Letopisețului buhuşesc.

Țara Românească, Despre rumâni și Despre boieri constituind modele de abordare științifică și istorică — Constantin Giurescu (1875-1918)¹ s-a aplecat cu stăruință și acerbie științifică asupra operei cronicarilor. „A publicat — precizează Enciclopedia istoriografiei românești — valoroase ediții critice de cronici și studii privind vechea istoriografie românească“, în care a reconstituit, prin studii comparative pe care numai o vastă erudiție le putea realiza, surse primare și variante, originale și copii, interpolări și compilațiuni ș.a.m.d.

Aportul său în domeniul valorificării fondului istoriografic este, într-adevăr, deosebit. În 1906, au apărut Contribuțiuni la studiul cronicilor muntene. Un an mai târziu, Documente și regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu și Contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene, urmate (1908) de Noi contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene.

În 1914, C. Giurescu a restituit cercetării istorice prima ediție integrală a celei dintîi priviri istorico-geografice și etnografice asupra românilor, De neamul moldovenilor, a lui Miron Costin, iar în anul următor a scos ediția critică (singura pînă în prezent) a Letopisețului Țării Moldovei alcătuit de Grigore Ureche, cu adaosurile lui Simion Dascălul și Axinte Uricariul.

În aceeași suită de restituiri cronicești s-a înscris și Letopisețul Țării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la a doua domnie a lui Antioh Cantemir (1661-1705). Era unul din cele șase „izvoade“ păstrate (în fondurile arhivistice românești). Căciarele istorice arată, în studiul introductiv consacrat lucrării mai sus amintite, apărut în 1913, care a fost soarta acestor lucrări istoriografice de mică întindere. „Cu ele — scrie Constantin Giurescu — s-a repetat însă ceea ce se petrecuse cu o jumătate de veac mai înainte cu letopisețele românești anterioare lui Simion Dascălul. Pe măsura ce cronicile, în alcătuirea cărora fuseseră încorporate, au devenit mai răspindite, scurta lor povestire [a izvoadelor] a fost tot mai puțin prețuită. Ne mai fiind copiate, ele au ajuns din ce în ce mai rare, dispărînd de la o vreme cu totul. Se cunoaște pînă acum unul singur dintre ele, cel mai neînsemnat din toate, Izvodul marelui logofăt Tudosie Dubău... Celelalte s-au pierdut, ori, puțin răspindite, n-au ieșit încă la iveală. Dau acum la lumină încă unul, poate cel mai important dintre ele, acela care a servit drept izvor de căpetenie Cronicii racovițene și lui Neculce“.

Cunoscut și sub numele prescurtat de Letopisețul buhușesc, datorită faptului că a fost redactat de un om aflat în legătură cu bogata și puternica familie de boieri moldoveni Buhuș (amănunt dedus și din numeroase informații și detalii pe care autorul izvodului le dă asupra acestei familii), izvodului în cauză i-a fost consacrat — din partea editorului — un amplu studiu introductiv, din care reproducem fragmentul referitor la hatmanul Alexandru Buhuș — dregător de seamă de la jumătatea sec. XVII.

Ilustrativ pentru opera istoriografică a profesorului și academicianului Constantin Giurescu, fragmentul se află inclus în volumul de Opere alese, în curs de reeditare la Editura Eminescu — acțiune ce se înscrie în amplul proces de restituire a valorilor istoriografice din țara noastră, inițiat și dezvoltat în ultimele decenii.

Letopisețul buhușesc, pe care-l readucem prin intermediul paginilor ce urmează în atenția publică, ne îngăduie să facem, prin cunoașterea lui, „un însemnat pas înainte în descurcarea istoriografiei moldovenești, de la începutul secolului al XVIII-lea“. În reproducerea textului am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, renunțînd doar la notele de subsol. Explicațiile din paranteze drepte aparțin redacției. Întreruperile le-am marcat prin puncte de suspensie. Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

Gh. D.

Sub trei domnii

Alexandru, sau cum i se mai zicea, Sandu Buhuș era fiul lui Dumitrașcu Buhuș, vistier supt Vasile Lupu și soțul cel dintîi al viitoarei doamne a lui Istratie Dabija. Se pare însă că Dafina-Ecaterina nu avusese cu Buhuș decît pe Anastasia, soția lui Georgeghu Duca, așa că ceilalți copii ai vistirului erau dintr-o altă căsătorie.

Prima mențiune despre Alexandru o aflăm într-un act din 1656 [15 februarie] în care se amintește o cumpărătoare [cumpărătură] făcută împreună cu fratele său Nicolae Buhuș, logofăt al treilea. Era pe atunci spătar, desigur al doilea sau al treilea. A luat în căsătorie pe Alexandra, unica fată a lui Nicolae Ureche spătarul, fratele cronicarului Grigore, și a Saftiei, fiica unui Neagoe. Căsătoria trebuie să se fi făcut prin anii 1660-1664. Pe lingă averea rămasă de la părinții săi, Alexandra moștenise și averea verilor săi, copiii cronicarului Grigore Ureche, morți mai toți fără moștenitori. La începutul carierii sale, Sandu Buhuș răzbată destul de greu. Pînă către sfîrșitul domniei lui Alexandru Iliș (1668), n-a mai ocupat nici o dregătorie. După mențiunea din 1656, îl întîlnim tocmai în 1665, cînd era tot „fost spătar“. Curioasă îndeosebi ne apare îndepărtarea viitorului hatman de la dregătoria în domnia lui Istratie Dabija, soțul văduvei tatălui său, cînd fratele său mai mare, Nicolae, ajungea în mai puțin de trei ani din medelnicer mare logofăt, precum și în scurta domnie a cumnatului său Georgeghu Duca. Tocmai către sfîrșitul domniei lui Iliș Alexandru, prin lunile mai-iunie 1668, Buhuș este numit vel pitar, dregătorie pe care n-a păstrat-o decît cele cîteva luni cît a mai ținut domnia acestuia. Cu revenirea pe tron a lui [Georgeghu] Duca, el rămîne iarăși fără nici o slujbă. Dar după cîteva timp atitudinea domnului față de cumnatul său, ale cărui însușiri începe a le prețui, se schimbă. La începutul anului 1671 Buhuș era sardar, iar cîteva luni mai târziu i se încredințează hătmănia [comanda armatei]. Izvodul nostru afirmă

¹ Magazin istoric, nr. 7/1975.

că Buhuș era încă sârdar, cînd, după alungarea domnului, a fost trimis cu tătarii împotriva Hânceștilor [oamenii lui Hîncu, conducătorul unei răscoale din vremea celei de a doua domnii a lui Gheorghe Duca] și că i-ar fi bătut la Epureni, iar [cronicarul] Amiras [afirmă în cronica sa că acest episod s-ar fi petrecut] la Pașcani pe valea Ichiului, două ceasuri de la Chișinău mai sus. Nici una [din scrieri] nu amintește despre rolul lui Buhuș în această împrejurare. Un izvor foarte important pentru evenimentele moldovenești din această epocă, *Istoriile domnilor Țării Românești* de Radu Popescu, atribuite lui Constantin Căpitanul, ne prezintă faptul cu totul altfel: Buhuș era hatman atunci, și el a fost trimis împotriva Hânceștilor, nu cu tătarii și după alungarea domnului, ci mai înainte și cu oaste de țară, „de s-au bătut cu dînșii, dar nimic n-au isprăvit, ci i-au căutat Ducăi Vodă să lase țara și s-au dus la turci peste Dunăre”. Care dintre aceste două versiuni este cea adevărată, nu putem hotărî. În Izvod constatăm însă o greșeală: În momentul răscoalei Hânceștilor, întimplată, după toate probabilitățile, la sfîrșitul lui noemvrie 1671, Buhuș nu era sârdar, ci hatman. În acest punct adevărul fiind de partea *Istoriilor*, sintem înclinați să credem că versiunea acestora este cea adevărată.

Cu deschiderea luptelor turco-polone din 1672 se ivește în Moldova un puternic curent creștin. [Ștefan] Petriceicu, urmașul lui Duca, abia urcat pe tron, intră în legături cu polonii. Buhuș nu era dintre partizanii noii îndrumări. Nu numai în această împrejurare, dar în toată activitatea lui, el s-a arătat adversar al pătrunderii armatelor creștine în Moldova, fiind totdeauna de partea domnilor cari au urmărit păstrarea bunelor raporturi cu Poarta. În intervalul de la 1672-1684, podghiazurile [cete de jaf] polone n-au avut printre boierii moldoveni un dușman mai hotărît ca el. Conștientă aceasta a lui, la care se mai adăuga și înrudirea cu fostul domn, ne explică înlocuirea lui în hătmănie supt Petriceicu prin Gli-gorie Hăbășescu. În campania din 1673, n-a făcut parte din oastea lui Petriceicu, așteptînd, împreună cu alți boieri din Țara de jos, pe la moșiile lor, în preajma oștilor turcești, sfîrșitul lucrului. Trădarea lui Petriceicu la Hotin punea pe boierii din jurul lui, cari nu voiau să apuce drumul pribegiei, într-o grea situație. Exemplul lui Grigore Ghica, care se dusesse la turci, era pentru ei un îndemn să urmeze aceeași cale. Supt pretext că trebuie să-și ascundă familiile dinaintea tătărilor, ei cer voie domnului să meargă pe la casele lor. Față de refuzul lui Petriceicu, și după răspunsul hotărît al lui Miron Costin „ori să fie voia mării tale, ori să nu fie, nu ne vom lăsa casele să le iee tătarii”, boierii îl părăsesc cu toții. Ei scriu apoi prin Gheorghiuță Mutre cărți „la boierii cei de Țara de jos, la Gavrilăuți și la Buhuș și la alții, precum ei și cu toată oastea s-au despărțit de Petriceicu Vodă și vin în jos la dînșii, ce să facă știre vizirului, să poftească domn dintre dînșii, să-și pue pre cine

vor socoti”. Trimisul găsește pe boieri adunați la Galați împrejurul noului domn, Dumitrașcu Cantacuzino.

Isprava căpitanului Decusară

Buhuș primește iarăși hătmănia, în locul lui Hăbășescu, care însoțise pe Petriceicu. Abia sosit în Iași, Dumitrașcu află că Petriceicu vine cu polonii asupra-i. Părăsind Capitala, în care nu stătuse nici două săptămîni, spre a se duce în tabăra turcească de la Țuțora, el lasă în Iași „de strajă cu pușini slujitori pre Buhuș hatmanul și pe Contăș slugerul, cari au așteptat pînă au sosit străjile [detășamentele de avangardă] lui Petriceicu Vodă printre vii și atunci au puresc din Iași. Care, după ce l-au văzut pre Buhuș straja lui Petriceicu Vodă, l-au gonit, și văzînd că-l vor ajunge, avînd cuhnii [provizii] după Socola, îndată și-au luat caii și au lăsat cuhnii ce au avut, și văzînd și leșii că nu-l vor mai ajunge, s-au întors în Iași”. De la Țuțora, Dumitrașcu [vodă Cantacuzino] s-a dus la Isaceea. I se trimite în ajutor un pașă cu oaste turcească și tătarii din Crimeia, cu cari se împreună la Codrul Chigheciului, înaintînd pînă la Huși. Acise aleg 20 000 de tătari cu cai mai buni și cu sultanul [hanul] Hagi Gherei, care, împreună cu hatmanul Buhuș și alți boieri, să meargă înaintea lui Petriceicu și a leșilor. Ciocnirea se produce la Gura Bohotinului. Peste noapte însă polonii se retrag, după ce aprinseseră focuri multe spre a înșela pe tătari. Buhuș și Cantemir sârdarul, trimiși să ia limbă [să captureze un prizonier] se întorc aducînd știrea despre plecarea polonilor, pe care apoi i-au urmărit pînă au trecut de Iași.

Intervenția făcută de Dumitrașcu pe lîngă regele polon, prin mijlocirea lui Miron Costin, ca polonii să evacueze cetățile pe care le ocupaseră în Moldova, neizbutind, Buhuș este trimis să-i alunge... Cronică atribuită lui Nicolae Costin ne prezintă [acest eveniment] într-o altă lumină și cu mai multă precizie. Nu se vorbește nimic despre Caplan pașa și turci, nici despre pericolul prin care trecuse hatmanul. Buhuș este însoțit de Velico Costin, spătar al doilei. Lupta cu nemții [imperialii erau aliați cu polonii], care mergeau spre Suceava, s-a dat nu la Podișoara, ci pe șesul Băii. Rezultatul ei este mai puțin hotărît, de cum e arătat în Izvod: „ci au stătut și nemții virtoș, de tot nu i-au putut sparge. Iară cîteva capete au adus la Iași la Dumitrașcu Vodă, ca la vreo 50 de capete și vreo 20 nemți vii, iar alții au scăpat apărîndu-se pînă au intrat în cetatea Sucevii, ci eșind totdeauna de lovea în tîrg de-și apuca cîte ceva de hrană, iară nu de ajuns. Deci stînd împrejurul Sucevei la răsboiu Buhuș întotdeauna, văzînd și nemții că flămînzesc, numai ce au căutat bieților nemți a se închina”. Durata de doi ani a asediului Sucevii arătată în Izvod este greșită, întrucît cetatea cade la 9 august 1674. Povestirea mai precisă din Cronică atribuită lui

Nicolae Costin, lipsită de elementul legendar al scăpării miraculoase a hatmanului, care se agață de coada calului căpitanului Decusar¹, mi se pare mai aproape de realitate¹. La reîntoarcerea din această norocită expediție, hatmanul este primit de domn cu mari onoruri. Buhuș rămâne apoi hatman în toată domnia lui Dumitrașcu.

Legendă și realitate

Izvodul spune că la începutul domniei lui Antonie Ruset, hătmânia fusese încredințată lui Gavrilă Costache, și că numai în timpul expediției contra Cehrinului din 1676 el este înlocuit cu Buhuș, din ordinul lui Halil pașa. Înlocuirea ne este înfățișată supt un aspect romantic. Fostul hatman este adus tocmai la Cehrin; pe drum el atacă și prinde pe niște cazaci ce țineau drumul turcilor, „neputîndu-le strica nime nimica”, pe care îi duce plocon pașii. Întreaga povestire este de domeniul legendei. Realitatea e cu totul alta. La începutul domniei lui Antonie Ruset, Buhuș continuă să fie hatman. Îl aflăm în această dregătorie în tot cursul anului 1676. În expediția din acest an comanda corpul de moldoveni, care, împreună cu tătarii, turcii și muntenii, avea însărcinarea să păzească podul de peste Nistru. Ei sînt bătuți însă la începutul lui septembrie de poloni, care pun astfel stăpînire asupra podului. Buhuș rămîne hatman pînă în primăvara anului 1677. Pentru ultima oară îl întîlnim la 29 martie. Prin lunile aprilie-iunie el este înlocuit cu Gavrilă Costache, pomenit pentru întia dată ca hatman într-un document din 1 iulie. Se știe că expediția din acest an s-a făcut în timpul verii: la 12 august, armata turcească ajunge în fața Cehrinului, iar la 7 septembrie începe retragerea. Înlocuirea de care vorbește Izvodul, arătată greșit în 1676, ar fi putut avea loc, dacă împrejurările în care ea s-a produs sînt exacte, în acest interval. Ea se produce însă abia la începutul anului 1678. Gavrilă Costache rămîne hatman, nu numai în timpul expediției din 1676, dar și după aceea. Îl întîlnim pentru ultima oară la 5 noiembrie 1677. La 30 aprilie 1678 hatman este [din nou] Buhuș. Înlocuirea s-a făcut așadar în intervalul de la decembrie 1677 pînă la aprilie 1678, și ea n-are evident, nici o legătură cu expediția Cehrinului din vara trecută. Povestirea Izvodului este legendară.

Cîteva luni mai tîrziu, Buhuș se afla împreună cu Miron Costin în fruntea celor ne-

mulțumiți cu domnia lui Antonie Ruset. La întoarcerea de la Cehrin, prin noembrie 1678, ei îl pîrăsă la Soroca vizirului. Învinuirile care i se aduceau nu le cunoaștem; ele trebuie să fi fost însă cele obișnuite în asemenea împrejurări: asupririle făcute țării. Motivul real al pîrsei era desigur nemulțumirile personale, înțelese de Duca, care văzînd că-i scapă tronul Țării Românești, rîvnit de Șerban Cantacuzino, umbla acum după acela al Moldovei. La început, domnul izbutește prin bani să-i așeze lucrul și să îmbrace caftan. Pîrșii începuseră să-și prindă caii ca să fugă. Teama le-a fost însă de scurtă durată. La un sat de lîngă Chișinău îi întîmpină un aga împărătesc cu mazilia. Buhuș și cu Grigore Ghenghea vornicul erau numiți caimacami pînă la sosirea noului domn.

Buhuș rămîne hatman în toată domnia a treia a Ducăi (1679-1683). El este unul dintre sfetnicii săi cei mai influenți și cei mai de credință. Înstîntat despre complotul din 1680, de oștenii din Orhei și Lăpușna, care veniseră să-i ceară sfatul, denunță pe conspiratori domnului.

La reîntoarcerea de la asediul Vienei, el sfătuieste pe domn împreună cu Miron Costin și Constantin Ciobanu postelnicul, ca să nu se ducă în Țara Românească, cum îl îndemneau Gavrilă vornicul și alții, ci să intre în Moldova. În vreme ce domnul trecea munții pe la Oituz, Buhuș este trimis înainte spre [Tîrgu] Ocna, unde Petriceicu pusese cămăraș pe Ilie Flăcău. Hatmanul făcuse sforțări extraordinare ca să scape pe domn. Cu toate că povestirea acestor întîmplări ne face impresia unei călduroase apărări a purtării lui, faptele arătate sînt, după toate probabilitățile, exacte, fiind confirmate și de alte izvoare.

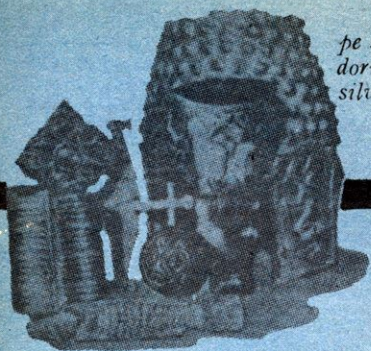
În slujba lui Șerban vodă

După prinderea lui Duca, Buhuș rămîne în Țara Românească. Cîștigat de Șerban pentru marile lui proiecte, el nu numai că refuză să se întoarcă în Moldova, unde Dumitrașcu îl chema în mod stăruitor, oferindu-i din nou hătmânia, dar vine la Focșani ca să îndemne pe boieri să pribegască. Se pare că el n-a apucat să vadă domnia lui Cantemir. Neculce spune că a murit în satul Rușii.

Pe urma lui Buhuș rămîn 5 copii: 3 feciori, din care se trag Buhuștii din secolul al XVIII[lea] și două fete. Cel mai mare, *Ioan Buhuș* paharnicul, care nu trebuie confundat cu vărul său, hatmanul și logofătul, fiul lui Nicolae Buhuș, nu lasă, după cît știu, urmași. Al doilea, *Dumitrașcu Buhuș* căpitanul, pe care l-a trimis Constantin Duca în a doua domnie în Țara Românească ca să omoare pe Bogdan hatmanul, a avut ca fii pe Sandu, Ștefan și probabil, pe Constantin. Al treilea, *Nicolae Buhuș*, armașul, căsătorit cu Safta,

(Continuare în p. 32)

¹ Este vorba de un episod eroico-hazliu relatat și de Ion Neculce în *Leopisăvel* său: „Iară cei din Cetatea Neamțului, neavîndu bucate, n-au zăbovită mult, ce au ieșit legînd tabăra de au mîrsu la Suceavă, la ceilalți nemți. Era atunci Alecsandru Buhuș hatman, și cum l-au tîmpinat hatmanul Buhuș la Podîșoari, aproape de tîrgul Sucevei și dîndu-le năvală vitejește acolo cu slujitorii săi, au ruptu tabăra nemților în două. Atunci au ucis calul de supt hatmanul Buhuș și cădusă hatmanul într-un rîzor, cu fața în sus, de nu s'a pute în-dată să să scoali (fiind îmbrăcat în armură). Și nemții năvalle să-l apuce, iar un căpitan moldovan, anume Decusar, au grăbită cu calul asupră-le, și s-au apucat hatmanul de coada calului lui Decusar, și tîlnindu-să bine, l-au scos din năvala nemților” — n.r.

Toate aceste tezaurе аșteaptă însă și vor mai аștepta pe săpători, care, din аșezările viilor și din mormintele а-dormiților din Cîmpia munteană, ca și din platoul transilvan, să le cheme rară la lumina zilei.

V. PĂRVAN.
Getica

**2 500 ani de la primele atestări istorice
ale luptelor geto-dacilor
pentru libertate și independență**

TEZAURE GETO-DACICE

MIHAI GRAMATOPOL

De ce sînt numite „tîrzii“ aceste tezaurе de argint? Deoarece datează din ultimele două secole dinaintea războaielor daco-romane (sec. I î.e.n. și sec. I e.n.), cel mai recent din punct de vedere cronologic fiind cel de la Poiana-Gorj, în care, pe lângă podoabe (agrafe de centură) se află și denari de la Domișian. De altfel, mulți cercetători consideră că îngroparea masivă а tezaurelor а fost tocmai o consecință

а vremurilor nesigure din аnii războaielor lui Decebal cu Domișian și apoi cu Traian.

Descoperirile arheologice au confirmat tipologia strict dacică а obiectelor de podoabă din argint, astfel încît nimeni nu mai poate sustine astăzi obirșia străină а acestora. Sigur, găsim оarecare similitudini între aceste obiecte și cele din zonele învecinate, lucru firesc, între lumea geto-dacă și lumile înconjurătoare producîndu-se din cele mai vechi timpuri interferențe și îmiuriri culturale.

Au fost descoperite pînă acum peste 150 tezaurе geto-dacice de argint tîrzii, răspîndite pe întreg teritoriul țării (exceptînd Dobrogea). Ele cuprind peste 1 800 piese întregi și fragmentare, la care se adaugă cîteva zeci de podoabe аflate în unele mari muzee europene, unde au ajuns în decursul timpului. În ultimele decenii au fost descoperite unelte și аteliere de bijutier în care aceste piese au fost lucrate, ceea ce constituie dovada certă а producerii lor în Dacia: nicovale miniaturale, la Ardeu, Costești, și Sarmizegetusa dacică (jud. Hu-

nedoara), Surcea (jud. Covasna), Moigrad (jud. Sălaj); dăltițe înguste, la Cozia (jud. Hunedoara), Tilișca (jud. Sibiu), Piatra Craivii (jud. Alba), Ocnitza (jud. Vilcea), Popești (jud. Giurgiu), Răcătău (jud. Bacău), Poiana (jud. Galați) și în alte părți; аteliere de argintari, cu tot inventarul lor tehnologic pentru topirea și prelucrarea argintului, la Tășad (jud. Bihor) și la Pecica (jud. Arad); în această din urmă аșezare s-au găsit tipare pentru turnat bare, creuzete mici conice, nicovale mici de fier, dăltițe de bronz, menghini mici de bronz etc.

Tezaurеle respective conțin un mare număr de piese, de о mare varietate. Printre ele, fibulele sau acele de siguranță, care аveau dublul rost de obiecte utilitare, pentru prinderea veșmintelor la bărbați și la femei (în general pe ambii umeri), și, concomitent, de podoabe. Varietatea vădește bogăția de motive artistice. Cel mai vechi tip este acela al fibulelor descoperite în tezaurul de la Huși, cu piciorul umflat ca о lipitoare. Sînt asemănătoare cu piese de acest fel ce datează din timpuri mai vechi. Cea mai mare este fibula pereche din tezaurul de

la Săcălăsău-Nou (jud. Bihor), lungă de 17 cm și cu greutatea de 205 g. O categorie aparte o constituie fibulele triunghiulare din tezaurele de la Coadă Malului (jud. Prahova), Bălănești (jud. Olt) și din Transilvania (care se pot vedea la Muzeul din Budapesta, în total cinci piese, ca și cele două fibule-falere (paftale), de la Herăstrău, reprezentând un chip feminin asemănător cu cel de pe monedele de tip Bendis ale seriei autohtone a emisiunilor geto-dacice.

O altă categorie de piese o constituie *lanțurile*, realizate în general din verigi simple sau cu pandantiv, cum sînt cele din tezaurele de la Vedeia (jud. Dimbovița) și de la Cojocna (jud. Cluj), sau lucrute în împletitură groasă, din mai multe fire de argint. Un original model este lanțul-șarpe de la Vedeia, ce se atîrna peste piept, avînd capetele prînse de cite două fibule pe umeri. S-au descoperit, de asemenea, un mare număr de *brățări* (simple), din bară masivă incizată și cu capete aplatizate sau cu capete subțiate și răsucite pe bară, ca și brățări din mai multe spirale. Diametrul mare (pînă la cca. 25 cm) al unora dintre ele arată că erau purtate deasupra veșmintelor groase de iarnă.

Colierele, cerceii, inelele, de diverse forme și cu diferite motive decorative, întregesc imaginea bogăției și originalității podoabelor geto-dacice, lărgă lor utilizare în lumea antichității.

Dacă data de sfîrșit a confecționării unor asemenea podoabe ne este destul de precis cunoscută, grație tezaurului de la Poiana-Gorj, prin faptul că acesta cuprinde denari de la Domițian și agrafe de centură (gen de podoabă vestimentară neîntîlnit în cuprinsul celorlalte tezaure), rămîne de stabilit vremea cînd atare podoabe vestimentare și corporale au început să fie lucrate în Dacia. Cum am arătat în articolul consacrat tezaurului monetar¹, în Peninsula Balcanică (îndeosebi după cuce-

rirea Macedoniei și transformarea ei în provincie romană s-a înregistrat o criză de argint, manifestată în întreaga zonă (inclusiv în teritoriile geto-dacice, care se aprovizionau de la minele macedonene). Inițial, fenomenul s-a manifestat prin scăderea conținutului de metal prețios din monedele dacice. Ulterior, la începutul sec. I î.e.n., emite-

Fibulă descoperită la Coadă Malului

rea lor a încetat, fiind înlocuite cu monede republicane romane, bătute chiar în cuprinsul Daciei, cum o dovedesc stănteile monetare descoperite în cetatea de la Tilișca (jud. Sibiu). Criza de argint a fost rezolvată parțial prin pătrunderea masivă în Dacia, cu precădere în Transilvania, a monedelor orașelor Apollonia și Dyrahium, de pe coasta răsăriteană a Adriatiei. Dar cea mai mare cantitate de argint a provenit din pătrunderea în Dacia a denarilor romani republicani, aflați din abundență în tot Orientul grecesc, ca urmare a extinderii dominației romane în această parte a lumii. După părerea numisma-

tului englez Michael Crawford, denarii republicani ar fi ajuns în Dacia în mari cantități (s-au găsit pînă acum peste 20 000 piese) între 71 și 51 î.e.n., adică în perioada cuprinsă între lichidarea revoltei lui Spartacus (cînd au fost uciși 20 000 sclavi) și cucerirea Galiei de către Cezar (prilej cu care au fost luați ca sclavi două milioane de barbari — cifra, mult exagerată, este dată de Plutarh). În acest răstimp, socotește numismatul englez, Burebista ar fi livrat Romei o bună parte din necesarul ei de sclavi. Nu credem ca Burebista să fi vîndut sclavi romanilor nici din rîndurile triburilor dacice (pe care Strabon ne spune că le găsise „îstovite de războaie dese“, el înăltîndu-le „prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci“), nici din cele ale celtilor boii și taurisci. Dacă așa ar fi stat lucrurile, precisul și amănunțitul Strabon, care-i fusese aproape contemporan, ar fi pomenit de un asemenea tîrg foarte important pentru romani. De altfel, presupusa vînzare de sclavi nu s-ar fi făcut direct și o singură dată, ci pe parcursul unor ani, pe una din marile piețe specializate din Egee, fapt ce ar fi conferit o și mai mare notorietate tranzacției.

Concentrarea de monede de argint provenite din Peninsula Balcanică (Tasos, Apollonia și Dyrahium, Macedonia Prima), ca și a denarilor republicani reflectă noua orientare pe care, în timpul domniei lui Burebista, au îmbrăcat-o relațiile economice ale Daciei pe temeiul noului factor politic și economic — Imperiul roman — ivit în această parte a Europei. Totodată, procesul de tezaurizare a argintului și transformarea sa în splendidele podoabe este consecința unui proces început în a doua parte a domniei lui Burebista și continuat în întreaga epocă de înflorire a regatului geto-dac. Monopol regesc, metalele prețioase constituiau una din sursele puterii regatului geto-dac, astfel că relatările despre imensele bogății capturate de romani de la regele Decebal sînt departe de a fi doar o legendă. ■

¹ Magazin istoric, nr. 2/1986.

„Iară pecetea datilor era doi lei cu gurile căscate unul spre altul și de-asupra lor era coroane“. Astfel descria Nicolae Costin, pe la 1700, în *Letopisețul țării Moldovei*, vechea stemă a dacilor. În lumina cercărilor istorice, leiul Daciei au figurat și pe una din emblemele heraldice ale lui Mihai Viteazul. Așadar, imaginea vechii steme a dacilor era cunoscută în epocă, fapt ce se desprinde și din parcurgerea unui album heraldic puțin cunoscut la noi, anume *Stemmatographia sive armorum illiricorum delineatio, descriptio et restitutio* (Stemmatografia sau descrierea, desenarea și restituirea armelor illirilor) publicat în 1701 și datorat croatului Paul Ritter Vitezović (1652-1713).

Cîteva cuvinte despre lucrare. Alcătuită la începutul sec. XVIII, *Stemmatographia* este una dintre cele mai prețioase lucrări heraldice, fiind inclusă încă de acum 125 ani pe lista cărților rare ale lumii. Pînă de curînd, ea nu era cunoscută specialiștilor români decît prin intermediul unor lucrări realizate în sec. XVIII. Iată însă că cercetări recente au dus la identificarea unui exemplar al lucrării într-o bibliotecă publică din Arad. Autorul — Paul Ritter Vitezović — era, așa cum se vedește și din cuprinsul lucrării, un autorizat cercetător al antichității. El a dorit ca, prin intermediul stemelor, să evoce trecutul glorios al popoarelor sud-dunărene și, prin evocarea acestui trecut, să re-deștepte lupta pentru eliberare de sub ocupația otomană. Preocupat să reconstituie o imagine cît mai corectă a vechilor steme, Paul Ritter Vitezović mărturisește, în textul ce însoțește reprezentările din album, că ele au fost „restaurate“ și redatate „nu cu culoarea alterată, ci cu cea adevărată“, elementele incluse în cadrul fiecărei compoziții fiind conforme „după starea și condițiile fiecărui ținuť“.

Interesul specialiștilor români pentru această lucrare

Album heraldic medieval

STEMA DACIEI

MARIA DOGARU,
IOAN POPOVICI

este cu atît mai mare cu cît, alături de însemnele — mai vechi și mai noi — ale unor ținuturi sud-dunărene, sînt incluse stema Daciei — foarte importantă pentru noi, deoarece s-au păstrat puține reprezentări dintre care nici una colorată — precum și cele ale

unor provincii istorice românești.

Se impune o precizare: nici emblemele din cartea lui Vitezović nu sînt colorate; autorul explică însă precis culoarea proprie fiecărui cîmp heraldic sau „mobile“¹ din scut. Astfel, conform indicațiilor autorului, stema Daciei are următoarea înfățișare: scut roșu, mobilat cu o piramidă de argint — cu partea din stînga umbrită — figură heraldică ce pornește de la baza scutului și se înalță pînă în partea superioară a acestuia; de o parte și de alta a piramidei se află doi lei de aur rampanți (noțiune heraldică, care înseamnă ridicați pe picioarele dinapoi) și afrontați: (așezați față în față). Scutul este timbrat de o coroană închisă, asemănătoare celei aflate pe scutul Moldovei. Astfel descrisă, stema Daciei de pe albumul lui Vitezović seamănă foarte mult cu aceea de pe manuscrisul 120 al *Letopisețului* lui Nicolae Costin, fapt ce ne arată că reprezentarea cunoștea o largă circulație în epocă.

În cuprinsul lucrării, Vitezović prezintă și stemele principatelor române, însoțindu-le de descrieri detaliate asupra cromaticii elementelor de pe blazon și diferite date istorice privind țările române.

Stema Valahiei (Țării Românești) — o acvilă, plasată pe cîmp de argint, avînd în cioc crucea de aur; stă pe o coroană deschisă, redată în același smalt. Scutul este suprapus de o coroană formată din trei fleuroane (ornament în formă de floare stilizată) interpus de două arcuri perlate.

Simbolul tradițional al țării românești a Moldovei este capul de bour, înfățișat pe scut de aur cu bordură; coroana care timbrează ecusonul Moldovei este închisă, formată dintr-un cerc frontal și cinci

¹ Pentru detalii privind compoziția unei steme și denumirea diferitelor elemente ale blazonului, vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1977.

În imagini: mărturiile ale autonomiei statale românești într-un celebru album heraldic. *Stema Daciei...*

arcuri care se închid în centru, printr-o sferă.

Stema Transilvaniei este reprezentată printr-un scut tăiat, cuprinzând în partea superioară, pe aur, acvila ieșindă, în profil spre dreapta;

...a Țării Românești...

în partea inferioară, pe câmp roșu, se află șapte turnuri, fiecare înălțându-se pe un munte, însoțite de soare și lună. Scutul este timbrat de o coroană deschisă, formată din cinci fleuroane, trei mai mari și două de dimensiuni mai reduse.

Stemele sînt însoțite de versuri explicative, iar în partea a doua a lucrării apar o seamă de informații, generale asupra istoriei popoarelor din zonă, din care deducem că Paul Ritter Vitezovič era la curent cu evoluția însemnelor țărilor române. El amintește despre legenda întemeierii Moldovei, de diferitele variante ale herbului acesteia, ca și de stema iconografică a Țării Românești (două personaje flancînd un arbore), ce se va contopi la sfîrșitul secolului XVI cu acvila cruciată.

Sînt concludente aprecierile pe care autorul lucrării le face în legătură cu situația politică a țărilor române: „în

Valahia — scrie el — principii purtau sceptre”, sceptrul fiind un element de suveranitate deci, implicit, de recunoaștere a autonomiei românești; Ritter adaugă și informații economice „Transilvania — consenuează el — era bogată în pline, aur, argint, miere și sare, încercată în timp de război și de pace”.

În ceea ce privește simbolurile Daciei, Ritter menționează că „odinioară, cînd era bogată și a avut eroii săi proprii”, lei „urcau spre înălțimi”. Piramida semnifică, potrivit părerii istoricului croat, „o perfecțiune deosebită și cul-

...a Moldovei...

mea gloriei”, atestînd „virtuțile care au stăpînit Dacia pînă la domnia lui Decebal”.

Care este semnificația includerii stemei Daciei și a stemelor principatelor române într-o lucrare consacrată stematografiei popoarelor sud-dunărene?

Ilustrînd trecutul diferitelor zone din sudul Dunării și situația politică din vremea sa, Paul Ritter contura plastic o nouă hartă politică a Europei sud-estice, în care fiecare popor să fie repus în drepturile sale străvechi. Or,

în acest context, cum se desprinde din lucrarea sa, un rol important revenea țărilor române, unde, — după cum arată autorul lucrării — principii își mențineau rolul de conducători, aluzie directă la faptul

...și a Transilvaniei (așa cum au apărut în Armorialul alcătuit de Paul Ritter Vitezovič)

că aceste țări și-au păstrat, în ciuda presiunii otomane, ființa statală.

Acesta, este, neîndoiește, motivul care l-a determinat pe autor să includă în lucrarea sa și stema Daciei. Prezența acestui simbol probează o dată în plus faptul că lei daciai aveau o tradiție larg recunoscută în evul mediu, tradiție ce se asocia cu starea de autonomie a țărilor române, în epoca în care Vitezovič își redacta lucrarea.

Astfel Paul Ritter Vitezovič proiecta, prin *Stemmatografia* sa, la începutul celui de-al XVIII-lea veac, o nouă imagine politică în Europa răsăriteană, în cadrul căreia Dacia, elogiată pentru virtuțile locuitorilor săi, urma să aibă un rol deosebit de important în sprijinirea luptei de emancipare a popoarelor din această parte a continentului. ■

1717: BĂTĂLIA DE LA BORȘA

O „POSADĂ” MARAMUREȘEANĂ

AUREL DAVID

După nereușitul asediu al Vlenei din anul 1683 și înfrângerea otomanilor lui Kara Mustafa sub zidurile capitalei Imperiului habsburgic, timp de câteva decenii sud-estul continentului a fost teatrul unor lupte aproape neconținute. Mai întâi, habsburgii au lansat o amplă campanie antiotomană, soldată cu scoaterea Budel de sub stăpânire otomană (1686) și instituirea dominației habsburgice în Transilvania (1691), întărită ulterior prin pacea de la Karlowitz (1699). A urmat apoi, între 1703 și 1711, răcoala curuților (cărora li s-au alăturat și numeroși români maramureșeni, nemulțumiți de jugul austriac ce se dovedea mai greu și mai apăsător chiar decât cel turcesc).

În 1711, a izbucnit un nou război, de astă dată ruso-turc — prima mare confruntare dintre aceste imperii — încheiat cu bătălia de la Stănilești, pe Prut, luptă care a năruit speranțele lui Dimitrie Cantemir de dobândire a deplinei independențe a Moldovei. În 1716, a început un nou război austro-turc, terenul de luptă alcătuindu-l, și de această dată, țările române. În Istoria domnilor Țării Românești,

cronicarul Radu Popescu evoca patetic „ce jale mare și ce țipete și ce vaiete era în tirgu [București] de groaza catanelor ce imbla cu săbille scoasă și cu pușcele slobozindu-le, cine le ieșea înainte, tăia, omorila; atita groază era, cit limbă de om nu poate povesti. Că dooă groază avea oamenii, de o parte de catane, de moarte și de jafuri, de altă parte auzia că vor să vie tătarii să-i robească”. Acest pasaj de cronică exprimă, cum nu se poate mai sugestiv, așezarea țărilor române la răspîntia intereselor marilor puteri ale vremii.

O incursiune similară au întreprins imperialii și împotriva Moldovei. În iarna anului 1717, habsburgii au intrat în Iași, iar domnul țărilor, Mihail Racoviță, abia a reușit să se adăpostească la mănăstirea întărită Cetățuia. „De acolo — ne spune Gheorghe Șincai — au trimis în toate părțile pe oamenii săi, de au tras clopotele și au dat cu tunurile să facă de știre că este în mare primejdie”. Cu sprijin tătăresc și otoman (aproximativ 11 000 oameni), austriecii au fost înfrinși și siliți să se retragă, nu însă înainte de a jefui țara și a lua un număr însemnat de prizonieri, printre care și pe sora domnitorului.

Stilpul lui Vodă

În vara anului 1717, împăratul austriac a declanșat o puternică ofensivă, începând asediul Belgradului. 120 000 soldați sub conducerea experimentatului general Eugeniu de Savoia amenințau să ocupe această „poartă” a Europei, cum a fost numită încă de pe vremea legendarei apărări organizate de Iancu de Hunedoara, ceea ce ar fi avut im-

multă panică, voievodul a interzis, sub pedeapsă strașnică, orice acțiune pradălnică asupra satelor din ținutul Bistriței și Năsăudului.

În timpul asediului, Mihail Racoviță — ne spune Ion Neculce — „aproape de cetate au prins un om cu cărți de la Sibiu, scriind că au bătut nemții pe turci și au luat Belgradul”. Într-adevăr, după o bătălie crîncenă, austriecii reușiseră să ocupe Belgradul. Mihail Racoviță a decis să se

că — cum scria cronicarul Borșai Pal, citat de Șincai — locuitorii au încercat să se opună. În înaintarea lor, tătarii au trecut în Țara Lăpușului, arzînd și prădînd satele din străvechiul pămînt românesc al Maramureșului. Au ocilit orașele întărite Baia Mare și Baia Sprie, atacînd îndeosebi așezările rurale. La Căvnic, locuitorii, avertizați din timp, au opus rezistență, reușind să-i izgonească. Acest succes a marcat semnalul luptei organizate împotriva invadatorilor.

În 1703, Maramureșul, organizat ca voievodat încă de la începutul sec. XIV, fusese alipit de habsburgii Ungariei. Era condus de un comite, ungar, groful Jozsef Bethlen, dar vicecomitele și majoritatea pretorilor, precum și primarii satelor (voievozii — structură ce venea din străvechea organizare administrativă a acestui teritoriu românesc) erau români. Sub comanda vicecomitelui Vasile Stoica, celele de români — între care se găseau mulți foști participanți în oastea curuților — au început pregătirea în vederea luptei împotriva tătarilor.

Tot Maramureșul sub arme

Întrucît oștile pradălnice nu se mai puteau întoarce tot pe Valea Someșului, controlată acum de habsburgi, hanul tătarilor a decis ca retragerea să se facă prin Maramureș, urmînd valea Tisei și de aici, prin pasul Borșa, în Moldova. Procedînd astfel, tătarii voiau să evite o ciocnire cu habsburgii și, totodată, să continue acțiunile pradălnice în ținuturile din această zonă.

Drumul ales de tătari era foarte dificil. Înconjurat de înălțimi cu păduri seculare, de munți arareori străbătuți, acest traseu oferea localnicilor numeroase posibilități pentru organizarea rezistenței. Cu cîțiva ani mai înainte, în decembrie-aprilie 1705-1706, Michaly Bay și Gaspar Papay, oameni de încredere ai lui Francisc Rákóczi, îl străbătuseră în două rînduri, cu prilejul unei misiuni întreprin-

Istorie în imagini aflate pe vechi zidiri maramureșene: grup de tătari...

În p. 19: oșteni români (cîțitoria de la Budești-Sușeni)

plicații deosebite pentru otomani. Pentru a-și crea un scurt răgaz, sultanul a recurs la o diversiune. Din ordinul său, 300 cazaci și 10 000 tătari, sub conducerea hanului Agiamet Ghirai, au trecut, prin pasul Mestecănișului, în Valea Someșului Mare, într-o amplă incursiune de jaf și distrugere. Voievodul Moldovei, Mihail Racoviță, a fost silit să li se alăture cu 3 700 moldoveni. Domnitorul român nu a urmat însă traseul tătarilor. Cu oastea sa a asediat cetatea Bistriței, stăpînită pe vremuri de Petru Rareș, cetate care vedea astfel — după aproape două secole — din nou steagurile moldovenești. Și, deși ordinul otomanilor cerea ca acest atac să creeze cît mai

întoarcă în Moldova. Urmînd același traseu pe care pătrunseseră în Transilvania, a ajuns la Vama, în ținutul Cîmpulungului. Aici domnul a dat poruncă să se ridice un stilp de piatră: „Acest stilp — glăsuia inscripția aflată pe el — l-am ridicat cînd am mers prin munții ce se cheamă Mestecăniș și prin Muntele Suhardul, pogorîndu-ne prin Coșna”.

Cetele de tătari și-au continuat acțiunile pradălnice, năpustindu-se spre Beclean și Reteag. Inițial, populația transilvăneană, nemulțumită de dominația habsburgică, se arăta bucuroasă de venirea tătarilor, pe care îi credea aliați cu Francisc Rákóczi. Văzînd însă că „feciorul hanului au slobozit pe tătari să ardă și să robeas-

se în Crimeea, lăsându-ne o descriere a lui: „În ziua de 3 decembrie [1705] joi, încă de la miezul nopții au trimis înainte oameni, călări și pedestri, ca să desfundă drumurile. Zăpada fiind mare și necăcată, pe la ora trei după miezul nopții am plecat și noi și pe la prînz am trecut apa Cibou, pîrîu care desparte Munții Maramureșului de Munții Moldovei... Munții Maramureșului au, de la Borșa pînă la Cîmpulung 15 mile bune, în care nu se găsesc nici sate, nici nimic altceva. În 5 decembrie sîmbăta, caii noștri fiind istoșiți din cauza drumurilor nemaipomenit de grele prin munți și văi... am petrecut ziua aici [la Cîmpulung]”.

La rîndul său, cehul Daniel Krmann se arăta înfiorat de peisajul sălbatic pe care îl ofereau aceste locuri: „Aceștia sînt vestiiții munții moldovești care despart Polonia și Transilvania, ce e închisă de lanțuri de masivi foarte înalți și sălbatici... deseale torente deosebind văile lor care sînt vrednice de amintire nu numai pentru unda lor cea rece, dar și pentru mărimea apelor ce curg între culmi foarte înalte și acestea cu căi strîmte, acoperite de tufisuri dese ce nu pot fi ușor străbătute de privirea ochilor, la locurile de trecere a turentelor ce duc năvalnic cu ele pietroaie mari și arbori uriași”.

„Acest ținut a fost ales de vicecomitele Vasile Stoica și „căpitani” săi pentru organizarea rezistenței. La 18 iunie, Stoica raporta comitelui că „deși trecătoarea [dinspre Borșa spre Moldova] este închisă, oamenii noștri merg și vin. Trecătoarea Poienile, Ruscovei, la fel, este păzită și fortificată”. Traseul tătarilor era urmărit pas cu pas; în același timp, apărătorii au luat aspre măsuri de respectare a pazei. Din localitățile comitatului se făceau necontenit înrolări de voluntari. Din comitatul vecin, Satu Mare, au sosit 148 pedestrași și călăreți. La 2 iulie, un nou ordin al vicecomitelui decreta mobilizarea: „Cine nu are arme le va procura, iar cei care nu reușesc vor pregăti securi și alte arme de luptă”.

„Preluca tătarilor”

Spre sfîrșitul lunii august, evenimentele s-au precipitat. La 31 august, tătarii au poposit la Vișc. Aveau cu ei 12 000 robi creștini, situație care, pe de o parte, le îngreuna mișcările, iar pe de alta stimula hotărîrea de luptă a localnicilor. La 1 septembrie, încercînd să treacă neobservați pe lîngă cetatea Hust, ariergarda le-a fost atacată de o ceată de

îngust, prin care cu greu puteau trece două căruțe una lîngă alta, deschizînd focul asupra lor și provocîndu-le numeroase pierderi. Tătarii și-au întesit jafurile asupra satelor Dragomirești, Rozavlea, Cuhea, Săliște și Săcel, arzînd toate așezările ce le ieșeau în cale. Vineri, 3 septembrie 1717, pe la amiază, au ajuns la Borșa. Au aprins casele satului și biserica din partea de

... și grup de soldați imperiați (fresce de zugravul Radu Munteanu de la cetatea din Desești)

români condusă de Moise Codrea și Sigismund Stoica, care au reușit să elibereze o parte a robilor. Surprinși, tătarii au grăbit deplasarea în sus pe Tisa.

A doua zi, cînd grosul oastei tătarești a ajuns în strîmtoarea dintre Birsana și Strîmtura, lîngă Sighet, s-a produs al doilea atac. Locuitorii ai Sighetului și țărani maramureșeni conduși de pretorii Ioan Stan, Simion Săpîntan, Sigismund Nagy, cărora li s-au adăugat lucrători de la ocele de sare din Coștiui, Ocna Sugatag și Slatina, conduși de Ladislau Babocsai — în total vreo 400 oameni — i-au asțeptat pe tătari în acest loc

sus a localității. Locuitorii s-au refugiat și, sub comanda protopopului Lupu Șandru (fost căpitan în armata lui Rákóczi), au organizat bătălia finală. Ca loc de desfășurare, localnicii au ales strîmtoarea Cheia-Lungă, o vale de aproximativ 3 km de sub Muntele Știol, în Prislop. Pe aici ducea un drum spre Bucovina, străjuit de ambele părți de păduri cu brazi.

Ca în memorabila bătălie din 9-12 noiembrie 1330¹ și, mai tîrziu, ca în lupta de la Codrii Cozminului din 1497², ro-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 12/1980; 3/1976.

(Continuare în p. 26)

O stenogramă sui-generis

ISTORIE ȘI CULTURĂ

ÎNTR-UN CURS INEDIT AL LUI N. IORGA

La 21 februarie 1917, istoricul american Herbert Adam Gibbons — autorul unei valoroase lucrări privind începuturile Imperiului otoman, apărută în 1916 — trimitea, din Paris, următoarele rânduri lui Nicolae Iorga: „Vă scriu aceste lucruri cu mare plăcere, amintindu-mi de anii îndelungați când v-am urmărit cercetările de istorie a secolului XIV și eminenta dv. operă despre Imperiul otoman, ceea ce m-a ajutat mai mult decât pot spune în lucrarea mea personală cu același subiect¹. Era încă o dovadă, pe lângă altele, a largii prețuiri internaționale de care se bucura marele savant, ca și a recunoașterii valorii lucrărilor sale consacrate sud-estului european.

Preocuparea constantă a marelui istoric român față de „Orientul european“ ocupă, potrivit aprecierii profesorului M. Berza, al doilea loc, după istoria românilor, în ansamblul operei lui Nicolae Iorga. Cum însuși o explică în prefața la *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*: „Pentru a studia istoria românilor, trebuie să cunoști mai întâi nu numai istoria tuturor vecinilor lor, ci și istoria întregii jumătăți orientale a Europei, și cum asupra acestei Europe orientale s-au exercitat la diferite epoci toate curente de civilizație ale Occidentului, cum Orientul acesta a trăit de la un anumit moment cu tradiții, cu idei noi, care începînd de la anumite date i-au venit din Occident, ești dator să studiezi în același timp o largă parte, o întreagă latură a istoriei Occidentului“.

Nicolae Iorga dovedea o înțelegere superioară a modului de a fixa și explica locul românilor în cadrul istoriei universale, căci, așa cum afirma în discursul de recepție la Academia Română, „viața unui popor e neconținut amestecată cu

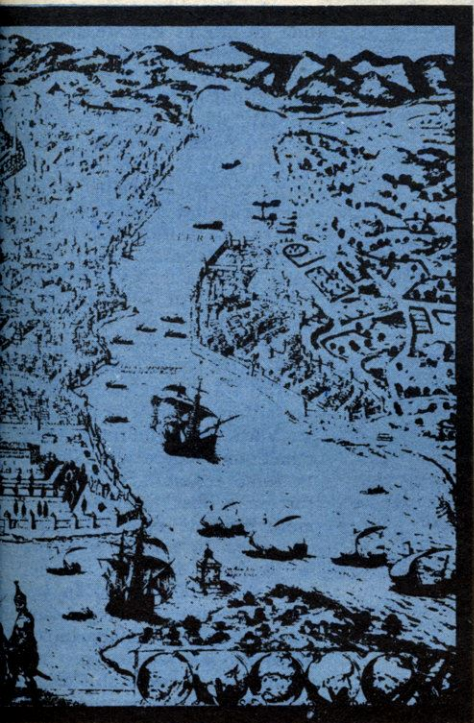

viețile celorlalte, fiind în funcțiune de dinsele și înfrîurînd neconținut viața acestora“. Reîntîlnim — în mod explicit sau implicit — aceste concepții ce-și păstrează și astăzi întreaga valoare metodologică, în toate cele peste 500 lucrări — potrivit unei bibliografii întocmite de prof. dr. Virgil Cândea și pe care însuși autorul o consideră incompletă — dedicate de Nicolae Iorga istoriei sud-estului european: culegeri de docu-

¹ Magazin istoric, nr. 12/1985.

mente, studii speciale, monografii, sinteze și cursuri universitare.

Un astfel de curs, inedit, propunem atenției cititorilor revistei Magazin istoric. Este vorba de cel ținut de Nicolae Iorga la Universitatea din București în anul universitar 1902-1903 și intitulat Istoria Orientului în epoca contemporană. Cursul reprezintă o continuare a celui susținut în precedentul an universitar și care se intitula Starea Europei Orientale în timpul lui Mihai Viteazul — vădind deci, o dată mai mult, stăruința cu care N. Iorga se apleca asupra acestei zone geografice a Europei. Existența acestor prelegeri ne era

Constantinopolul așa cum l-a văzut reputatul cartograf olandez Abraham Ortelius

cunoscută din bibliografia savantului, alcătuită de Barbu Theodorescu. Acolo se consemnează că ele au fost susținute începând cu 2 noiembrie 1902 (lecția inaugurală), fiind continuate pînă la 3 iunie 1903. Barbu Theodorescu nu ne furnizează alte amănunte privind desfășurarea lor. Avem,

așadar, pentru înția oară, posibilitatea cunoașterii exhaustive a cursului, prin intermediul notelor luate de unul din studenții profesorului (student pe care, din păcate, nu l-am putut identifica). Desigur, fiind vorba de o stenogramă, nu avem certitudinea deplină a identității cu cuvintele rostite de savant în fața studenților. Socotim totuși că ne aflăm în posesia unei transcrieri autentice a cursului profesorului. Argumente? Nu numai stilul, vădind bogată cultură și puterea de cuprindere a fenomenelor analizate, propriul lui Iorga, nu numai vigoarea și verva oratorică, ce-i erau, de asemenea, caracteristice, ci, mai ales, profunzimea ideilor și judecăților de valoare ce răzbat din cuprinsul expunerii. Atenția specială acordată acestui curs rezultă și din grija deosebită și acuratețea cu care a fost transcris de cel ce a luat notele¹.

Socotind, așadar, că ne aflăm în fața unui text care reprezintă cu foarte mare probabilitate Cuvîntul profesorului și în mod cert Ideile sale, prezentăm câteva fragmente, sugestive pentru largă vizlune istorică a lui N. Iorga, pentru pertinentele raportări pe care le făcea în analiza fenomenului cultural din diferite zone ale Europei. Sugestivă pentru vizlunea largă a istoricului asupra fenomenului cultural este, de pildă, opinia pe care o exprima în cadrul acestui curs, asupra rosturilor și originii literaturii naționale. „Pentru ca o literatură să fie națională... trebuie ca pe lângă limbă, întreg elementul pasional să fie cules din viața poporului pentru care se scrie. [În această privință] noi am început a merge pe propriile puteri... Junimea a tipărit operele lui Creangă, poveștile d-lui Slavici etc. Eminescu e de asemenea un fruntaș reprezentant al răspîndirii culturii populare; el a și cunoscut întreaga viață a românilor și din aceasta, ca și din cunoștința operelor străine, au izvorît operele acelea din sufletul lui“.

În reproducerea textului am adoptat normele ortografice actuale. Înteruperile le-am marcat prin puncte de suspensie. Explicațiile din paranteze drepte ne aparțin.

Dorin MATEI

¹ Caletul cuprinzînd stenograma cursului a aparținut familiei col. dr. Tudor Stănculescu, care a intrat în posesia sa în mod întîmplător. Îi exprimăm și pe această cale mulțumirile noastre pentru amabilitatea cu care ni l-a pus la dispoziție.

Istoria Orientului european în epoca contemporană, adică în timp de un secol aproape — căci istoria Orientului se începe mai înainte ca istoria contemporană a Europei — are să ne ocupe anul acesta. Noțiunea aceasta [de Orient] nu e numai o noțiune istorică; Orientul acesta, în baza unor cercetări istorice deosebite se legitimează mai mult decât prin situația geografică și dezvoltarea istorică, el se legitimează prin condițiile actuale [de la începutul secolului XX], care, pentru cine le cercetează mai adânc se deosebesc de ale Europei propriu-zise... În adevăr, în istoria contemporană se petrec o serie de schimbări, care legitimează o împărțire în dezvoltarea istoriei omenirii din toate punctele de vedere. Schimbările acestea sînt, în genere, cunoscute, dar să le amintim și noi, amintind, în același timp, că ele nu s-au petrecut în Orient decât ca un mic împrumut, deci ele nu se aplică pentru Orient decât ca o convenție.

În ce privește manifestările cele mai puternice — fenomenele economice — istoria contemporană se deosebește prin aceea că natura schimbului și producțiunii nu se aseamănă cu epocile anterioare: [în evul mediu] pămîntul joacă rolul principal; ... o îngrămădire de capital nu se întîlnește, burghezia trăiește mai ales din mila regelui: *este supremația proprietății teritoriale* [s.n.]. După revoluția franceză, capitalul a fost liberat din piedicile care îl țineau [ră] în epoca modernă... Capitalul... ajunge să stăpînească lumea și acum principalul element de bogăție e banul... Acum, în sec. 19, proprietatea mare se pierde și se formează mica proprietate. Înainte [de revoluție] pămîntul Franței era împărțit la unele case mari [nobile] sau la unele corporații religioase sau era al regelui, iar proprietatea mică era numai în cîteva re-

giuni, dar împovărată și acolo de amintirea evului mediu... [După revoluție], pămînturile nobililor, care au emigrat neputîndu-se împăca cu noua stare de lucruri, se împărțeau țăranilor, care îl cumpărau de la Republică. Cu averile celorlui [s-a petrecut] același lucru... Ceea ce s-a petrecut în

Moda occidentală pătrunde în Orient — pictură dintr-un album otoman (sec. XVIII)

Franța, prin războaiele lui Napoleon, s-a întins și în alte state. Din întinderea aceasta a regimului francez a rezultat un alt fapt economic: deposedarea claselor mari proprietare de pămînt și constituirea micii proprietăți țărănești... Se mai poate adăogi că, pe cînd industria, vechea industrie casnică, era ocrotită de bresle, acum acestea au fost înlăturate și industria a căpătat toată libertatea...

[Spre deosebire de Occident, în Orient] nu întîlnim nici o schimbare. Turcii [care au reprezentat multă vreme forța politică în această parte a continentului] au mai dormit încă un secol. Baza statului nu s-a schimbat. S-au schimbat costumul, obiceiurile sociale, toaleta orașelor, politeța în diplomatie..., dar viața internă nu s-a schimbat. Și azi, în Turcia, e o clasă care trebuie să muncească peste măsură, iar o altă clasă, bazată pe origine și unele isprăvi ale străbunilor are drept să nu lucreze... Clasa dominantă n-are nici un interes față de sușii, precum n-a avut nici în trecut... Cît privește o liberare a capitalului, o creare a unei proprietăți mici, despre acestea nici nu poate fi vorba. Poate că marea proprietate, de acum să nu se mai asemene cu cea din trecut, dar o mică proprietate care să ușureze traiul celor mulți nu există... Turcul modern [din sec. XVII-XVIII] înțelegea luxul în stofe, frîie aurite, șeli brodate, inele, podobe strălucitoare ale turbanului. Apoi acești oameni, care puteau trăi în lux erau destul de puțini și pentru ei ajungea și o viață mai puțin intensă din punct de vedere economic... Pe lîngă aceasta... în imperiul turcesc a fost întotdeauna o mare lipsă de bani... Bogăția ce venea la sultan și viziri se prefăcea în două forme, care se imobilizau: 1) în juvaieri și alte obiecte de lux. Un om bogat se înfățișa împodobit cu pietre scumpe, însemnătatea personajului se socotea după valoarea pietrei de la turban. Ni s-au păstrat descrieri ale averilor oamenilor bogați din Orient; așa e inventarul averii unui fost domn în țările noastre, a lui Petru Șchiopul: banii joacă rolul cel mai mic, pe cînd întîlnim juvaieri în formele cele mai diferite. 2) Murat III [sultan de la sfîrșitul sec. XVI] era considerat ca foarte bogat. Marea lui bogăție se păstra

[însă] într-o groapă enormă, săpată lângă camera lui; aici se aruncau sumele ce-i veneau de la supuși pe căi legale sau ilegale. Banii aceștia, pentru a nu putea fi furați erau toțiți și prefăcuți în bare de aur...

În Turcia, moneda obicinuită era cuprul [monedele de aramă]. Streinii se serveau în socotelile lor de galbeni, taleri, cel mai rar de sultanini, adică galbenul turcesc. Dar socotelile dacă se făceau de streini în galbeni, de turci se făceau în aspri — accé — o monedă de tot mică, care trebuia să fie de argint, dar care [în realitate] era de aramă sau cositor spoit cu argint. În felul acesta, cele mai mici socoteli arată o sumă grandioasă... Așa fiind lucrurile, capitalul nu s-a putut îngrămădi: negustorii bogați nu existau. Cei mai mari capitaliști [în sens de deținători de capital numerar] au fost greci sau armeni, care nu erau bine fixați în împărăție sau, în fine, alți străini ca: genovezi, venețieni ori raguzani... În sec. 19, când capitalul european nu mai avea loc în Apus, a inundat și Turcia, în măsură în care oferea oarecare garanții și astfel, în epoca contemporană, capitaluri engleze, germane au venit aici: s-au construit căi ferate, s-au întemeiat fabrici și procesul acesta economic continuă...

Dar pe lângă schimbările arătate, Revoluția franceză a însemnat și o schimbare în ce privește regimul politic: nu e numai o schimbare de formă, ci și felul de cugetare a fost schimbat, principiul esențial. În Europa centrală, apuseană și sud-vestică pînă la jumătatea sec. 18 era această părere: autoritatea derivă în întregime de la suveran... În sec. 18, sub influența evenimentelor petrecute în Anglia, care schimbaseră dinastia, a luptelor religioase, mulțumită activității filozofice raționaliste din sec. 17 și 18 s-a ajuns în acest din urmă secol al timpurilor

moderne la o nouă școală politică, care își zicea filozofică. Filozofii aceștia, care au jucat un mare rol și care se reduc la trei: Voltaire, Montesquieu, Rousseau, fiecare pornind de la un alt punct de vedere, cu un cerc de admiratori diferit, efectul propagandei lor s-a contopit și a condus uma-

Sultanul Mahmud II într-un fastuos costum de ceremonie european, dar purtînd tradiționalul fes

nitatea întreagă la aceleași concluzii în ce privește viața politică a timpului; ea a dus la concluzia că trebuie o reformă generală, care să plece de la o cugetare raționalistă... Din cei trei filozofi, unul [Montesquieu] a susținut că romanii aveau o constituție bună, pe care ar fi bine ca și statele moderne s-o aibă, ferindu-se de a introduce elementele de degenerare, care au făcut să cadă statul. Doc-

trina lui Montesquieu e a unui filozof al dreptului sau satirist de salon; cealaltă era a unui jurnalist al unui timp fără jurnale...

Voltaire a fost ziaristul cărilor, pe cînd ziaristii foilor polemice nu existau. La drept vorbind, Voltaire nu era nici de o părere care să fie a lui, ci era de părerea claselor culte în care trăia: prindea ideea momentului și o fixa într-o formă care lovea atenția. Tot ce a scris el, are acest semn deosebitor: reprezintă părerea curentă și cu scop de a agita. Adevăratul filozof al timpului, a cărui doctrină stăpînește pînă azi e Rousseau. El, fără să țină seama de om și de conviețuirea lui în societate, a judecat că societatea e alcătuită fiindcă toate elementele omenestii s-au învoit. În loc să-și înclipească o luptă de sălbaticii pentru locuință sau hrană, el a judecat altfel: oamenii primitivi au fost ca niște cugetători atenieni: s-au adunat străbunii umanității, s-a ridicat unul și ținînd o cuvîntare, a propus un contract și toți indivizii au pus bazele societății încheind *Contractul social*. Această noțiune era creată pentru a ajuta rolul politic al burgheziei... Deci guvernării își datorau situația voturilor și [fie acest guvernant] rege, principe, duce n-are altă autoritate decît pe aceea a unui mandatar provizoriu, un servitor al comunității. Doctrina aceasta părea de o poezie desăvîrșită; mai bine decît așa nici nu s-ar fi putut. O doctrină ca asta trebuia să se răspîndească foarte repede. Ea era și expusă în mod foarte atrăgător; *Contractul social* ieșise într-un număr mare de ediții frumoase, mici, practice și s-a răspîndit așa de mult, încît s-a părut oricui că nu se poate cugeta altfel decît ca J.J. Rousseau...

Din *Contractul social* ieșea o consecință: Ludovic XVI, care guverna atunci nu mai are legătură cu divinitatea,

nu mai e succesorul lui Saul, nu mai are nici o legătură cu Cezar, August și Constantin cel Mare, nu mai e coboritorul unui șir de regi care au folosit țării... Strămoșii lui Ludovic XVI erau tot niște tirani și cei din evul mediu niște cavaleri prădalnici... Deci sau Ludovic XVI se apleca la contractul social, sau stăpânirea anormală, profană, trebuia înlăturată... În sec. 18 omenirea ardea de nerăbdare de a aduce la îndeplinire doctrina lui J. J. Rousseau... Atunci s-a întâmplat Revoluția. Ceea ce s-a petrecut în Franța, a fost admis și aiurea; prin cuceririle lui Napoleon s-a răspândit pretutindeni...

În Răsăritul Europei s-a întâmplat așa ceva? A fost o clasă care să lupte prin bani sau talentul unora pentru a ajunge la putere? Erau oameni care citeau pe Rousseau? În Turcia, așa ceva nu s-a întâmplat. În tot sec. 18, turcii au făcut versuri după modele persane din sec. 11, 12 și 14; între literatura aceasta și [aceea] a lui Rousseau nu e nici cea mai mică asemănare. Apoi, turcii n-au avut impimerii, ca să răspundească cele mai elementare idei de filozofie politică... Cînd s-au făcut încercări de tipărit cărți turcești, a fost o indignare generală în lumea învățaților turci. O țară fără tipar, fără o literatură, dect naivă, și de cuvinte frumoase, o țară cu atîtea națiuni cu limbi diferite și diverse aspirații, ce putea face? Ce curent de reforme putea exista? Toată influența europeană venea aci prin greci și ambasadorii străini. Grecii aceștia aveau două misiuni care îi puneau în legătură cu Apusul: erau dragomani, secretari de legație și chiar ambasadori, sau erau domni în Moldova și Țara Românească. Dar dragomanul tălmăcea și el trebuia să învețe limbile franceză și italiană după cărți, nu călătorea; cetea orice carte fi cădea în mînă. Se mai duceau grecii aceștia la diferiți levantini

care aveau rude în Apus și stăteau mereu în relațiuni. Erau librari greci în Viena care trimiteau cărți... deci grecii aceștia cetiau și opere revoluționare, după care sultanul e un tiran, un călcător al contractului social... Mai aveau grecii relațiuni cu ambasadorii străini: pe lîngă convorbirea oficială se legau și lucruri particulare, în care intrau și cuvinte relative la starea actuală a lucrurilor... De la sfîrșitul sec. 18 s-a răspîndit și obiceiul călătoriilor în Apus al grecilor din Constantinopol. Aceste călătorii erau greu de făcut și chiar la noi se cerea învoirea lui vodă... Dar turcii au avut totdeauna respect pentru o știință afară de mecanică (scamatorie), anume pentru medicină...

Către sfîrșitul sec. 18, turcii au simțit nevoia unei medicine mai științifice și au dat drumul unor greci să meargă în Apus, la început în Italia, mai apoi în Franța și Germania. Sînt unii din acești greci care au locuit mai mult timp în Apus, ba a fost unul care a stat în Paris în timpul revoluțiunii și informa pe prietenii săi de politica Apusului... Aceasta era un fel de cunoaștere a relațiunilor din Apus. Prin prezența ambasadorilor și funcționarilor de care erau înconjurați se forma un alt curent de idei europene în Turcia... În felul acesta, prin curentul european, unii sultani ajung să-și dea seama de situația reală a împărăției și să caute remedii de ordine, organizare, prefacere totală după oarecare norme; așa în sec. 18, Selim III și Murad IV caută să îmbunătățească soarta țărănilor cu remedii ce se întrebuintau în Apus înainte de revoluțiune. Se produsese la turci o mare schimbare prin infiltrarea ideilor apusene... dar cînd ideile intră în aceste clase, ele nu pot aduce o schimbare totală. Sultanul Mahmud în sec. XIX caută să facă ceea ce făcuse[ră] mai înainte suveranii europeni în sec. 18 pentru a preîntîmpina o revoluție. ■

1717: BĂTĂLIA DE LA BORȘA — O „POSADĂ” MARAMUREȘEANĂ

(Urmare din p. 21)

mânii au tăiat copacii de la rădăcină, lăsîndu-i prinși nu mai alt cit, la o simplă mișcare, să-i poată prăvăli asupra dușmanului. Grămezi de bolovani au fost așezate pe înălțimi, de-o parte și de alta a drumului, iar ieșirea din treacătoare a fost blocată de bolovani și trunchiuri de copaci. Pentru a-i atrage în această capcană, Ioan Oprea din Moisei s-a oferit drept călăuză a tătarilor. În această vale și-au așezat tătarii tabăra de noapte, crezîndu-se la adăpost de orice primejdie.

Lupta a început în zorii zilei de 4 septembrie 1717. La semnalul lui Lupu Șandru, românii au rostogolit bolovani și trunchiuri de copaci asupra dușmanilor și, apoi, înarmați cu coașe, securi și furci, s-au aruncat asupra lor. Lupta a continuat în tot cursul zilei, cînd celor din Borșa li s-au adăugat 50 mineri din Baia Sprie și Căvnic.

În timpul luptei, 4 000 tătari au reușit să iasă din încercuire și să se îndrepte spre Muntele Știol. Aici, din cauza unei ploii torențiale și a unui viscol puternic, mulți s-au prăpădit. Ceilalți — cea mai mare parte — au fost măcelăriți. Cronicile arată că pe locul luptei s-au numărat 6 000 cadavre ale dușmanilor. La venirea trupelor trimise de comitele Al. Kiraly (5 septembrie), bătălia era practic încheiată.

Amintirea eroicei rezistențe s-a păstrat vie în memoria localnicilor. Anul 1717 a rămas multă vreme cu numele de „văleatu din tătarime”, cum se menționează pe un *Pomelnik* găsit la biserica din Săliște, iar locul luptei s-a cheamă pînă astăzi „Preluca tătarilor”. ■

Hamburg, 1745: Istoria Imperiului otoman

„O CARTE FĂRĂ ASEMĂNARE”

Geschichte des osmanischen Reichs

von einem
Bewache und Obnesmen,

Demetrio Cantemir,

heutigen Fürsten in Wallachien.

Nach den Mätern der türkischen Kaiser,

von den Gemälden in den Extra durch des Sultans Hofmaier

des Kaisers in Wien.

Wien, bey der k. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung, bey Carl Camesani, 1745.

Hamburg, bey Johann Jacob, 1745.

ȘTEFAN LEMNY

Istoria Imperiului otoman a lui Dimitrie Cantemir și-a îmbogățit mai recent propria istorie. Faptul cel mai însemnat s-a dovedit a fi descoperirea de către Virgil Cândea a inuși manuscrisului acestei scrieri în fondurile Bibliotecii Houghton a Universității Harvard, Cambridge-Massachusetts din S.U.A.¹ La această descoperire se adaugă alte numeroase contribuții ce confirmă ecoul european al operei. Împrejurările în care au apărut edițiile ei succesive lămuresc, în parte, acest ecou, arătând preluarea de care s-a bucurat în posteritate scrierea principalului român. Cu atât mai elocvente sînt măturile ce confirmă personalitatea acestora care i-au tradus opera.

Traducătorul în limba engleză a Istoriei Imperiului otoman a fost Nicholas Tindal (nepot al filozofului Matthew Tindal), cărturar de notorietate la curtea reginei Carolina. Jonquière, autorul prezunții franceze din 1743,

¹ Eveniment prezentat în premieră de Magazin istoric, nr. 1/1985.

În imagini: pagina de titlu a traducerii din 1745 în limba germană a scrierii învătățului principe român și vinietă din această ediție.

era „comandorul canonic al Ordinului ospitalier al Sfîntului Spirit” din Montpellier. Abatele Prévost (eruditul autor al romanului Manon Lescaut) a fost și el tentat de tălmăcirea Istoriei lui Cantemir. La Petersburg, G.S. Bayer, profesor de limbi antice și orientale la Academia imperială, s-a preocupat, de asemenea, de tipărirea scrierii lui Dimitrie Cantemir. La fel, a existat și proiectul unei traduceri în limba italiană, datorat abatelui O. Guasco și lui Antioh Cantemir, fiul savantului domnitor.

Transpunerea în limba germană a Istoriei Imperiului otoman a apărut în 1745, la Hamburg. Numele traducătorului: Johann Lorenz Schmidt. Biografia sa a rămas pînă acum necunoscută cercetătorilor operei cantemiriene. Faptul se datorează dicționarelor și enciclopediilor mai recente care nu conțin informații despre această personalitate culturală din secolul XVIII. La vremea sa, J.L. Schmidt era însă mai cunoscut, cum o dovedește și o lucrare de referință, Allgemeine Gelehrten Lexicon, vol. IV, Leipzig, 1751, astăzi deosebit de rară².

Cine a fost, așadar, traducătorul lui Cantemir în limba germană în urmă cu peste 240 ani?

² Am avut ocazia să o consultăm la „Herzog August Bibliothek” din Wolfenbüttel.

S-a născut la 30 noiembrie 1702 în localitatea Zell de lângă Schweinfurt (R.F.G.), oraș liber imperial, cu o renumită, la vremea aceea, Academie, „Leopoldina“. Aici J.L. Schmidt a urmat cursurile școlii latine (1711-1720), plecând apoi ca misionar la Jena și, în continuare, la Halle. Ambele orașe trăiau atunci revirimentul cultural produs de iluminismul timpuriu, marcat îndeosebi de spiritul și ideile lui Christian Wolff¹. După terminarea studiilor, J. L. Schmidt a devenit preceptorul fiilor contelui Löwenstein din Wertheim (Franken), care l-a luat sub protecția sa. Sub influența ideilor lui Wolff, a început în aceeași vreme o nouă traducere a *Bibliei*, folosind termenii și metodologia wolffiană. Încercarea sa echivala cu o inovare a gândirii tradiționale, deoarece Schmidt considera *Vechiul Testament* drept o istorie adevărată a poporului evreu, încercând să transpună *Biblia* în limbajul datelor reale, istorice și ale științelor naturii și astronomiei.

În 1735, apăreau la Wertheim primele cinci cărți ale *Vechiului Testament*, care au fost primite cu violente proteste, atât de cercurile bisericesti cât și de cele laice. Împotriva traducerii lui Schmidt au fost tipărite peste 100 scrieri, în care era condamnată îndrăzneala sa de a da o altă tălmăcire textelor biblice. J.L. Schmidt și-a apărut punctul de vedere, publicând, la rândul său, șapte *Apologii* și o culegere de texte, dezvoltându-și argumentele cu privire la necesitatea traducerii libere și critice a *Bibliei*, într-un limbaj simplu și coerent.

¹ Christian Wolff (1679-1754), filozof idealist, reprezentant al iluminismului german. Ca adept moderat al dreptului natural, a preconizat idealul abstract al fericirii generale a oamenilor. A avut un rol important în răspândirea cunoștințelor din domeniul științelor naturii. Scrierea sa principală: *Logica sau cuceririle raționale despre puterile intelectului uman* (1712).

La intervenția Inchiziției și a autorităților imperiale, traducerea lui Schmidt a fost interzisă, iar autorul întemnițat, în 1737. După un an de detenție, a reușit însă să evadeze, refugiindu-se în Olanda. De aici, a revenit în Germania, stabilindu-se, ascuns sub pseudonimul de Schröder sau Schröter, la Hamburg și, apoi, la Altona, orașe mai deschise curentelor de gândire liberă. În această perioadă a tradus *Etica* lui Spinoza și *Religia naturii* de Matthew Tindal. Tot acum a transpus în limba germană *Istoria Imperiului otoman* a lui Dimitrie Cantemir, după ediția engleză (cea mai apropiată de original) a lui Nicholas Tindal. Versiunea sa a publicat-o în 1745, la Hamburg. Un an mai târziu, în 1746, J.L. Schmidt s-a stabilit la Wolfenbütter ca matematician al Curții și „Pagenhofmeister“ al ducilor de Braunschweig. Aici s-a stins din viață la 19-20 decembrie 1749, în vîrstă de 47 ani, lăsând amintirea unei existențe agitate, în slujba unor idealuri îndrăznețe pentru vremea sa. Printre cei care l-au cunoscut și prețuit s-a aflat și scriitorul și poetul G.E. Lessing (1729-1781), el însuși gânditor iluminist, raționalist, admirator al lui Spinoza.

Cunoscînd astfel personalitatea lui J.L. Schmidt, traducerea scrierii lui Cantemir în limba germană acum 241 ani capătă semnificații sporite. Este o alegere făcută de un spirit luminat a unei opere a marelui învățat român, reprezentative pentru cercetarea istorică a vremii. Nu cunoaștem împrejurările în care Schmidt s-a apropiat de opera lui Cantemir, dar n-ar fi exclus ca această apropiere să se fi produs în vremea cînd el se afla în Olanda, respectiv în anii cînd Antioh Cantemir depunea eforturi pentru valorificarea și difuzarea scrierilor

tatălui său în apusul Europei. Se știe, de altfel, că fiul fostului domnitor al Moldovei s-a oprit în 1732, pentru o scurtă perioadă de timp, în Olanda, cu intenția de a tipări *Istoria Imperiului otoman* și *Descrierea Moldovei*, din care a și văzut lumina tiparului o hartă.

Spre deosebire de traducerea franceză — făcută după aceeași versiune engleză a lui N. Tindal, de care însă Jonckheeres s-a îndepărtat foarte mult — J.L. Schmidt s-a străduit să ofere cititorului de limbă germană o ediție modernă a lucrării. De altfel, el își exprima, în prefața versiunii sale, mîhnirea că cel care a citit scrierea lui Cantemir în limba engleză nu-i mai recunoaște spiritul în varianta franceză. În replică, Schmidt mărturisea că a vrut să realizeze o ediție considerabil îmbunătățită. În lipsa — pe care o deplîngea — a manuscrisului latin, el a verificat în mod riguros citatele lui Cantemir din limbile orientale, îngrijindu-se astfel și de acuratețea filologică a scrierii.

Recomandînd cititorului de limbă germană opera lui Cantemir, J.L. Schmidt releva valoarea istorică deosebită a lucrării, faptul că aceasta pune în valoare izvoare proprii ale otomanilor, prețuind, totodată, buna cunoaștere de către Cantemir a limbilor străine și grija pentru restabilirea adevărului referitor la trecutul Imperiului otoman.

Lucrarea lui Dimitrie Cantemir era, astfel, „o carte fără asemănare în domeniul ei“, după cum o recomandă traducătorul german, în aceeași prefață. Ea reprezenta o contribuție românească importantă la tezaurul cultural și științific al epocii, apreciată ca atare în cele mai largi cercuri intelectuale din secolul XVIII și pînă în vremea noastră. ■

ASA VA PLACE ISTORIA ?

APOLLODOR — HADRIAN

ÎN DISPUTĂ

CRISTIAN MATEI

Imperiul roman ajunge în timpul lui Traian (98-117 e.n.) la apogeul său nu numai din punct de vedere teritorial, economic, politic și militar, dar și sub raport artistic și cultural. Activitatea constructivă fără precedent, lucrările arhitecturale monumentale — concretizate în numeroase edificii publice și private — aveau să impresioneze posteritatea într-un grad incomparabil mai înalt decât orice cucerire politico-militară.

Cercetătorii care au studiat domnia lui Traian au fost unanimi în a recunoaște în genialul inspirator al impresionantelor edificii ale vremii pe Apollodor din Damace, apreciat

drept unul dintre cei mai mari arhitecți ai antichității.

Urmașul lui Traian, Hadrian (n. 76 e.n., împărat între 117 și 138 e.n.) a continuat opera ilustrului său predecesor; orgoliul său nemăsurat avea să-l pună însă în conflict cu Apollodor, cezarul mizând în soluționarea disputei artistice pe puterea absolută pe care i-o conferea purpura imperială, iar ca mijloc de încheiere a disputei alegând lichidarea adversarului de idei. Gestul reprobabil al împăratului a aruncat o pată de neșters pe o domnie care, din alte puncte de vedere, a fost plină de importante realizări.

Între a opta minune a Antichității...

Apollodor, cea mai de seamă personalitate artistică a imperiului condus de Traian, s-a născut, probabil, în jurul anului 60 e.n. la Damasc, pe atunci oraș cu statut de colonie în provincia romană Siria. Crescut și educat într-un mediu elenizat, în care elementele culturii grecești se îmbinau armonios cu elementele tradiționale ale culturii orientale, Apollodor a rămas puternic influențat

momentul pregătirii și declanșării acestora, pentru Apollodor a început o perioadă de creație fără egal, numele său fiind indisolubil legat, de acum înainte, de Dacia și de operele create aici, sau pe care întâmplările de aici le-au inspirat. Descoperirea, la sfârșitul deceniului șapte al secolului XX, a unei inscripții care atestă săparea, în zona periculoasă pentru navigație a Cazanelor, a unor canale paralele cu fluviul, acestea făcând parte din amplul program de pregătire a războaielor dacice, confirmă aluziile lui Pliniu (*Epistolae*, VIII, 4), la astfel de lucrări genistice

a contemporanilor care au văzut în ea nu numai cea mai importantă lucrare de acest gen, ci, mai mult, „le întrecere pe toate celelalte rămase din timpul lui Traian” (*Dio Cassius, Istoria romană*, LXVIII, 13). Răscoalele dacilor, după moartea lui Traian, una din dovezi elocvente ale continuității populației autohtone în Dacia, a determinat pe Hadrian să dărîme suprastructura podului, „îngrijorat ca nu cumva barbarii, după ce vor fi dobort posturile de pază, să găsească trecere lesnicioasă pe aici pentru a invada Moesia...”, cum spune Dio Cassius. Imaginea podului avea să supraviețuiască însă peste timp, în descrierile anticilor și pe numeroasele emisiuni monetare ce i-au fost consacrate, iar structura de bază avea să înfrunte veacurile ajungînd, chiar dacă fragmentar, pînă în zilele noastre.

Cînd, după cel de-al doilea război dacic, armele au tăcut, Muzele au prins din nou grai, inspirînd lui Apollodor și lui Traian grandioasele construcții din centrul Romei. Între împărat și arhitect se statornicise de-a lungul timpului o prietenie caldă, întemeiată pe relații în care încrederea și respectul reciproc constituiau o trainică bază. În lungile ore petrecute împreună, cei doi au gîndit și proiectat Forul și Columna, Termele, Odeonul și Gimnaziul, lui Apollodor revenindu-i sarcina de a transpune în viață toate aceste opere, sarcină de care s-a achitat cum numai el putea să o facă.

...și pictura pe dovleci

În anturajul împăratului se afla la acea vreme și Hadrian, rudă apropiată a lui Traian, nepot de văr și căsătorit cu Vibia Sabina, nepoata sa de soră. Rămăs orfan de la zece ani, Hadrian a primit drept tutori pe Acilius Attianus și pe Traian, care, odată ajuns împărat, avea să-l numească în anul 98 e.n., anul urcării sale pe tron, comandant de legiune. Viitorul împărat a primit o educație deosebită din partea dascălilor săi greci.

Imagine de pe Columna traiană — istorie în piatră a aprigelor confruntări daco-romane

În p. 29: constructorul Columnei, arhitectul Apollodor din Damasc și adversarul său, împăratul Hadrian

de cunoștințele acumulate în anii tinereții, cunoștințe pe care le-a aplicat în arhitectura Romei, creînd un stil nou, punînd prin operele sale o pecete inconfundabilă în arta romană.

La scurtă vreme după urcarea pe tron a lui Traian, Apollodor a fost ridicat la gradul de general și numit comandant al trupelor de geniu, calitate în care avea să fie din plin folosit în cele două războaie purtate împotriva dacilor în timpul cărora romanii au avut de înfruntat o rezistență înverșunată. Din

de ampoare, la originea căror s-a aflat, fără îndoială, generalul-arhitect. Scenele Columnei, care se referă la primul război dacic (101-102 e.n.), acordă un spațiu larg ilustrării construcțiilor genistice, fapt care a determinat pe numeroși istorici să afirme că Dacia a fost cucerită în egală măsură cu spada și cu lopata. Tot de Dacia este legată și cea mai impunătoare operă arhitecturală a timpului: Podul lui Apollodor de la Dunăre. În lungime de 1134,90 m, construcția a stîrnit admirația fără margini

Avînd înclinații spre pictură, sculptură, medicină, filosofie și geometrie, Hadrian prețindea „că nimic din domeniul vieții în timp de pace, nimic din arta războiului nu-i este străin...” Toate sursele antice, Spartianus, Aurelius Victor, la care se adaugă Dio Cassius, citat mai sus, sînt de acord în a afirma multitudinea sa de preocupări. Înclinațiile artistice și preocupările pentru cultura greacă aveau să-i aducă din partea adversarilor politici, care îl comparau cu Nero, porecla de *Graeculus*, micul grec. Energic, inventiv, muncitor, cinstit, mîrîmimos adevărat, cu o largă deschidere spre cultură, Hadrian era măcinat totuși, nu arareori, de ambiții și gelozii ce ținteau în cei ce îl depășeau într-un domeniu sau altul al artelor pe care considera că le stăpînește deplin.

Făcînd parte amîndoi din statul major al lui Traian în timpul războaielor pentru cucerirea Daciei, atît Apollodor cit și Hadrian avuseseră timp suficient să se cunoască unul pe altul și să-și evalueze forțele artistice. Cu circa șaisprezece ani mai în vîrstă decît viitorul împărat, Apollodor ajunsese în această perioadă la o deplină maturitate de creație. Poate chiar de atunci data rivalitatea dintre Apollodor și Hadrian, rivalitate pe care atitudinea fermă a celebrului arhitect față de încercările de imixtiune ale lui Hadrian în problemele tehnice, o adîncise. Dio Cassius, motivînd rachiuna pe care o resimțea Hadrian pentru Apollodor, povestește următoarele: în timpul discuțiilor unui proiect oarecare, Hadrian a încercat să intervină cu o părere personală, primind din partea lui Apollodor — de față aflîndu-se și Traian — următoarea replică: „Mai bine du-te și pictează dovlecii, căci la ce discutăm noi nu te pricepi”. Pe atunci se întîmpla ca Hadrian să facă mare caz de o astfel de preocupare. Să fi uitat cel astfel admonestat afrontul primit de față cu imperialul său tutore? Cunoșcînd firea orgolioasă a viitorului împărat, răspunsul nu poate fi decît negativ. Cu

toate acestea, moartea lui Traian și deci dispariția celui care îl ocrotea pe arhitect, nu a avut urmări imediate. Apollodor va lucra de acum înainte pentru Hadrian, dar va fi ținut departe de marile proiecte de construcție, lui revenindu-i sarcina să scrie o lucrare despre arta asediului *Poliorketika*, comandată de însuși împăratul. În noile condiții, viața arhitectului trebuie să fi fost umbră de regretul pentru pierderea marelui său prieten și ocrotitor, precum și de marea nemulțumire a celor frustrați de posibilitatea de a da măsura adevăratei lor capacități și valori.

Să fi fost aceasta o pedeapsă imperială pentru „episodul cu dovlecii”?

Cînd orgoliul e rănit

Cu trecerea timpului, purpura imperială influența din ce în ce mai mult vanitatea împăratului. Poate de aceea pînă și apropiații săi, cu toate că știau că se bucură de augusta-i apreciere, căutau să-l menajeze și să se menajeze, evitînd să-l contrazică în discuțiile pe teme artistice, literare sau filosofice, renunțînd să-și susțină ideile ce nu se potriveau cu cele ale împăratului. Spartianus (*Historia Augusta Hadrianus*, 15) povestește că filosoful Favorinus, unul dintre cei mai apreciați de împărat, răspundea prietenilor săi mirați că, deși avea dreptate, nu îl contrazicuse pe Hadrian: „Nu mă sfătuiți bine, prieteni, dacă nu-mi îngăduiți să-l cred mai învățat decît toți, pe cel ce are în puterea sa treizeci de legiuni”.

Și totuși, același Hadrian era în stare să nu se supere dacă cineva îi venea în ajutor într-o „anume împrejurare, chiar în pofida opiniilor ce le avea”. (Dio Cassius) El însuși de o mare spontaneitate, Hadrian știa să aprecieze chiar și replicile mai aspre, dacă erau de spirit. Tot Dio Cassius povestește cum împăratul, după ce refuzase să asculte cererea unei femei înîlțită pe stradă, spunîndu-i tăios: „n-am timp!”,

se opri și o ascultase după ce a auzit replica acesteia: „atunci nu mai domni!”.

Vrînd să-i dovedească lui Apollodor că și fără aportul său se puteau înălța monumente grandioase, Hadrian i-a trimis arhitectului proiectul templului zeiței Venus, pe care îl lucrase singur, întrebîndu-l mai mult formal — deoarece era sigur de exactitatea proiectului — dacă acesta era bine întocmit. Dio Cassius — relatînd acest episod — afirmă că Apollodor i-a răspuns „în scris”, „fără ocologiri”, adăugînd observații întemeiate care desființau punct cu punct întregul proiect. Răspunsul nu era lipsit nici de o notă de ironie — dacă este să-i dăm crezare lui Dio Cassius — Apollodor apreciînd că, alături de alte neajunsuri, stătuile din interior sînt atît de mari încît dacă „zeițele s-ar scula și ar voi să plece, nu ar putea ieși”. Era, se pare, mai mult decît putea suporta împăratul, cu atît mai mult cu cît își dădea seama de greșeala săvîrșită și de imposibilitatea de a o repara fără a se compromite.

După cum observa istoricul britanic S. Perowne, este puțin probabil ca execuția lui Apollodor să fi urmat imediat acestui incident; arhitectul avea să guste mai înțîi din cupa amară a exilului, cu atît mai greu cu cît nici nu putea lucra. Să fi scris în această gura perioadă monografia Podului de la Dunăre, lucrare ce nu a ajuns pînă la noi? Din păcate nu o vom ști niciodată. Gîndul că Apollodor continua să existe și poate să critice lucrările împăratului, va fi tulburat în asemenea măsură ceasurile de tihnă ale acestuia, încît eliminarea fizică a adversarului de idei îi va fi părut lui Hadrian singura cale posibilă pentru a-și salva orgoliul.

Ucis pentru vina de a-și fi iubit prea mult meseria și pentru cîntecul sa, mai puternică decît teama de represalii, Apollodor avea să trăiască, prin operele sale, dincolo de ceasul în care porunca augustului său adversar îi curma firul vieții, demonstrînd, încă o dată, că geniul uman dăinuie mai presus de imperii și cuceriri.

LETOPISEȚUL BUHUȘESC

(Urmare din p. 14)

fata lui Constantin Ciobanu postelnicul, are pe Toader, pe Cozma, egumen la Bogdana și o fată, Alexandra. Fata cea mai mare a lui Alexandru Buhuș, *Maria*, era măritată după Dumitrașcu Ursachi, sulger¹ și stolnic cu care a avut 3 feciori, Vasile, Gheorghe și Varlaam călugărul, și o fată Catrina, măritată cu Constantin Silion medelnicerul. Fata cea mai mică, *Catrina*, se mărită în 1690 cu Gheorghică, paharnic și spătar, care urmează pe Cantemir în Rusia. Are o singură fată, care ia pe Toader Carp medelnicerul.

Hatmanul Alexandru reprezintă apogeul Buhușeștilor. Nici unul dintre feciorii și ginerii săi nu s-a mai putut ridica în primele rînduri. Neculce vedea în această decădere a urmașilor pedeapsa dumnezeiască pentru pira nedreaptă a lui Antonie Ruset.

Acesta este personajul pentru care autorul Izvodului arată o așa de vădită preferință. Comparînd acum ceea ce ne spune despre el cu ceea ce știm din alte izvoare, constatăm două lucruri: a) În Izvod nu se expune întreaga carieră a hatmanului, ci se stăruiește numai asupra momentelor celor mai însemnate din activitatea sa militară; b) În afară de întîmplările de la Domnești, care sînt povestite amănunțit și exact, celelalte fapte de arme ale hatmanului, îndeosebi de la Epurenii și punerea lui în hătmănie din ordinul pașei și prinderea cazacilor, în timpul expedițiunii Cehrinului din 1676, sînt neexacte, fiind culese din tradiție și îmbrăcate în haina legendei. Încheierea care se impune este că Izvodul nu a fost scris din ordinul și supt controlul hatmanului, ci este opera unui admirator al lui, care nu-l cunoscuse mai deaproape decît în domnia a treia a lui Gheorghe Duca. ■

¹ Sulger sau sluger, dregător însărcinat cu aprovizionarea cămării domnești.

După o bătălie victorioasă, cîțiva soldați gasconi se lăudau cu faptele lor de vitejie săvîrșite pe cîmpul de luptă.

— Eu singur am doborît 20 dușmani, a spus primul.

— Eu am ucis mai mulți și am luat și doi generali prizonieri, a intervenit un altul.

— Iar eu, a afirmat un al treilea, am lîchidat vreo 50, am pus pe fugă trei escadroane și le-am luat toate drapelele...

— Dar tu?, a fost întrebare al patrulea, un bărbat foarte voinic, dar care tăcea îngîndurat.

— Eu? Păi, eu am fost... omorît!

Celebrul om politic, scriitor, orator și filozof roman Marcus Tullius Cicero (106-43 î.e.n.) spunea despre contemporanul său Caninius Revilus, care a fost consul doar o singură zi:

— Am avut un consul foarte vigilent; n-a dormit măcar o singură noapte pe timpul consulatului său!

Regelui Prusiei Frederic cel Mare (1712-1786) i s-a adus la cunoștință că un oarecare l-a vorbit de rău.

— Defăimătorul acesta, a întrebat regele, are 100 000 oameni?

— Nici vorbă, Sire...

— Atunci nu pot să-i fac nimic; dac-ar fi avut și el 100 000 soldați, i-aș fi declarat război...

O doamnă din înalta societate l-a întrebat odată pe marele istoric Nicolae Iorga:

— Dumneavoastră, domnule profesor, care știți atîtea, n-ați vrea să-mi spuneți care este deosebirea dintre timp și eternitate?

— Fără îndoială, doamnă, eu aș putea și așa avea tot timpul să vă explic, dar dumneavoastră nu v-ar ajunge o veșnicie ca să înțelegeți!

PLANSELE NOASTRE

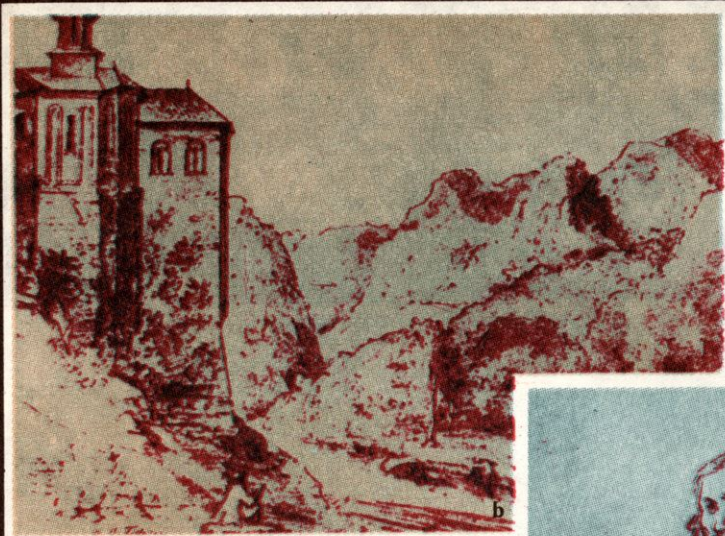
①②③④ Din creația de factură istorică a lui Gheorghe M. Tattarescu (în planșa 1, portretul artistului executat de pictorul A. Strixner): a) Țăranul de la Dunăre, compoziție inspirată de o legendă (consemnată și de La Fontaine), conform căreia, după ocuparea Daciei de către romani, un țăran dac s-a dus pe jos la Roma să protesteze în fața Senatului împotriva abuzurilor săvîrșite de cuceritori; b) Cozia, ctitoria... c) Marelui voievod Mircea, d) Cetatea lui Vlad Țepeș de la Poienari; e) Neagoe Basarab la Curtea de Argeș; f) Lupta din Dealul Spirii de la 13 septembrie 1848; g) Nicolae Bălcescu; h) Detaliu din compoziția *Unirea Principatelor* (Inspirat din subiecte naționale, p.36)

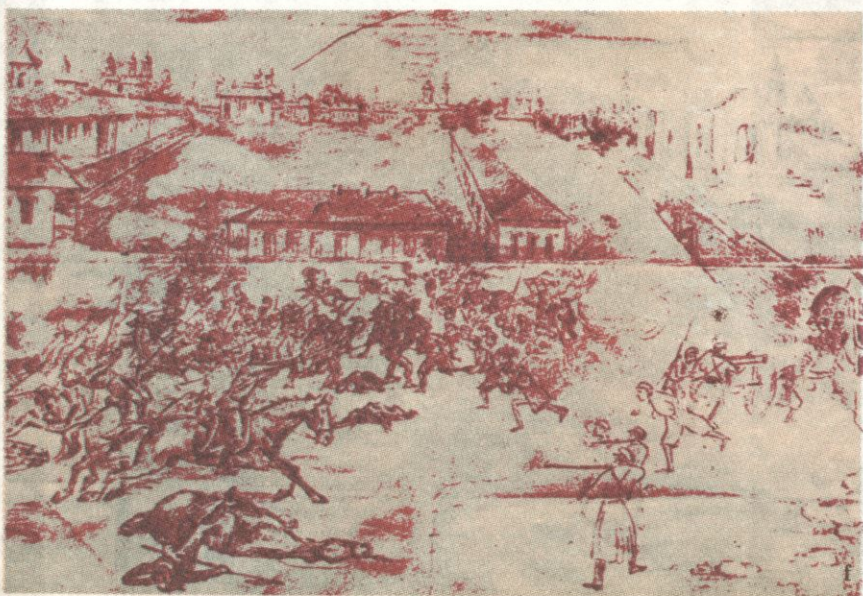
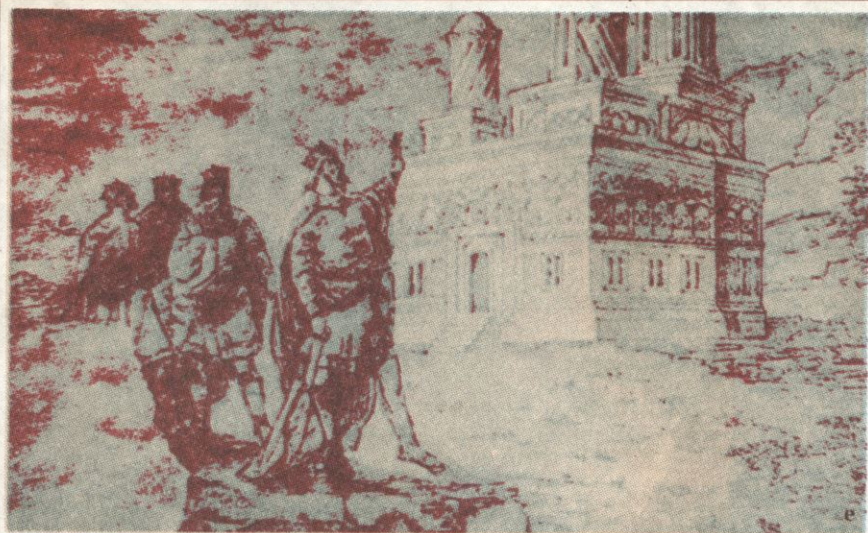
ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

G. Tatulescu

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XVI)

ION POPESCU-PUȚURI

De mii și mii de ani, Marea Neagră a constituit una din cele mai ospitaliere mări, în pofida numelui de „nepriemitoare” (axeynos) pe care i l-au dat vechii greci (neînțelegând exact termenul iranlian axsaena = vinețiu).

Mărturie a acestei ospitalități sînt statele care din cele mai vechi timpuri au înflorit de jur împrejurul țărmurilor sale, întreținînd între ele strînse legături economice, politice și culturale; statul goto-dacilor la Carpați și Dunăre, al tracilor în Peninsula Balcanică, regatul Pontului în partea de nord-est a Asiei Mici, legendara Colchidă (unde argonauții ar fi plecat să caute Lina de Aur), apoi Albania și Iberia la poalele Caucasului, Bosporul cimerian — în peninsula Crimeea și în teritoriile din jurul Mării de Azov, numită, în antichitate, lacul Meotic.

Grecii, cînd au început să navigheze în apele mării Pontice (cum mai este adesea numită Marea Neagră), au întemeiat numeroase cetăți ce mențineau strînse legături politice și comerciale cu popoarele pe al căror teritoriu obținuseră gînduire. Este semnificativă în acest sens colaborarea ce s-a statornicit între parții arscacii și greci, încă de la constituirea acestui mare imperiu al Antichității. Revolta Arsacizilor împotriva Seleucizilor în anul 250 î.e.n. s-a desfășurat cu sprijinul grecilor din cuprinsul viitorului imperiu, suveranii parții intitulîndu-se pe monede „regi ai regilor” și „fileleni” pentru a sublinia, pe de-o parte, însemnătatea puterii lor și, pe de alta, buna colaborare statornicită cu grecii din cuprinsul imperiului. Această colaborare avea avantaje atât pentru suveranii parții și al celorlalte state, cît și pentru negustorii greci. Aceștia din urmă beneficiau de protecție pentru desfășurarea activității lor meșteșugărești și comerciale și la rîndul lor contribuiau la dezvoltarea economică a statelor care le acordau protecție. În același timp, ei duceau, în cele mai îndepărtate colțuri ale Lumii vechi — la Milet și Halicarnas, în Fenicia și Egipt, în peninsula Iberică și în Galia — date și informații despre lumea pontică. Cărauși ai mărfurilor pe mare, negustorii greci erau, în egală măsură, mesageri de idei politice și culturale — ceea ce explică în bună parte locul important pe care ei l-au avut în cadrul statelor și formațiunilor statale existente în diversele parții ale Pontului Euxin: astfel, în

PROSAPIA REGIA MITHRI- DATIS EUPATORIS.

PHARNACES

Rex Bospori.

anno V. C. 69r.

DARIUS DYNAMIS nupta Afandro,
Rex Pont. Scribonio, Polemoni.

Ejusuxor Anonyma nupit
Cotvi Thraciæ deinde Ar-
menia Regi.

MITHRIDATES
Rex Pont.

MITHRIDATES
Rex Bospori,
mortuus sub Galba
anno V. C. 82i.

COTYS

regatul Pontului, cu deosebire în vremea lui Mithridate Eupator, limba greacă se vorbea curent, mai ales în cercurile înalte ale aristocrației și în lumea orașelor. Tot în grecește erau formulate inscripțiile de monede. La curțile regale ale acestor state activau mulți dregători greci. Astfel în lumea goto-dacică, încă de pe vremea lui Dromichete, la curte erau folosiți numeroși dregători greci. Sînt cunoscute, de asemenea, solii întreprinse de Acornion din Dionysopolis în numele tatălui lui Burebista și apoi ale lui Burebista însuși.

În regatul Bosporului se aflau, de asemenea, mulți dregători și funcționari greci, proveniți din lumea de negustători și meșteșugari din cetățile Pantikapalon (ajuns chiar capitală a regatului bosporan), Olbia (numită și Melitopolis) ș.a.

În lumea antică existau multe regiuni ce purtau aceeași denumire. Astfel, exista o Albanie pe țărmul caucazian al Mării Negre și o alta pe coasta apuseană, a Adriaticii. Tot în Caucaz era o Iberia (Ivria de azi), Iberia numindu-se însă și peninsula din extremitatea vestică a Europei. Existau, de asemenea, două Bosporuri. Unul era strîmtora care făcea legătura între Marea Neagră și Heliospont (Marea de Marmara) și care, pentru că se găsea în vecinătatea Traciei, era cunoscut de obicei sub numele de Bosporul tracic. Peste această strîmtoră s-a întins celebrul pod de vase, pe care în anul 514 î.e.n. a trecut puhoiul de oșteni al regelui Darius, apreciat de Herodot că se ridica la 700 000 oameni. Strîmtoră care făcea legătura între Marea Neagră și Marea de Azov era numită, de ase-

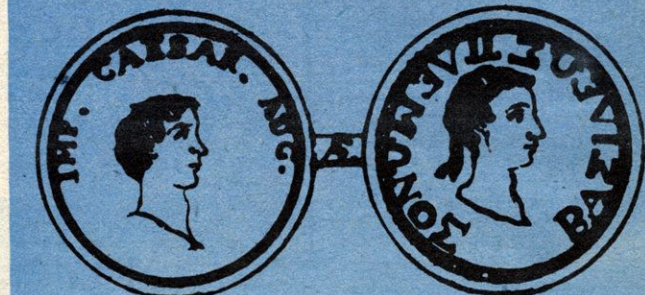
menea, Bospor (dovadă a unității culturale între popoarele pontice). Cu timpul, numele acestei strimtori a început a fi acordat întregului teritoriu din jur; și pentru că acest teritoriu se afla în apropierea pământurilor locuite de cimmerienii, a început a fi numit — pentru a-l deosebi de celălalt Bospor — Bosporul cimierian.

Către anul 480 î.e.n. — după expediția întreprinsă de Darius, fiul lui Histaspes, în pământurile scitilor — așezările din Bosporul cimierian s-au reunit într-un stat condus de dinastia Archalanactizilor. În anul 438 î.e.n., puterea a trecut în mâna lui Spartokos I, care a înălțat dinastia Archalanactizilor, punând bazele unei noi dinastii, a Spartokizilor. Ultimul reprezentant al acestora, Paairisades V — în fața răscoalilor repetate din interiorul țării, combinate cu presiunile scitilor — a pus țara (în anul 115 î.e.n.) sub protecția regelui Pontului, Mithridate VI Eupator. Astfel, regatul Bosporului s-a reunit sub același sceptru cu cel al Pontului, Mithridate făurind în jurul Mării Negre o mare putere politică și economică.

În Istoria Naturală, Pliniu cel Bătrîn, des menționat de Jean Foy Vaillant în lucrarea sa intitulată *Achemenidarum imperium sive Reg- (n)um Ponti, Bosphori et Bithyniae* historia, face o completă prezentare a acestui vast teritoriu subliniind strinsele legături stabilite între popoarele de aici: „Apoi [urmează] o mare întinsă, Pontul Euxin, numită odinioară Axelnus, [mare ce] înmăbrățișează pământuri care se pierd din depărtare. Ea intră adică în maluri și de ambele părți, la capete, se înconvoale înăpoi pe o întindere atât de mare, încât are înconjurat forma unui arc acutic. La mijlocul îndoitului se leagă cu intrarea în Lacul Meotic. Deschizătura aceasta se numește Bosporul cimierian și are o lățime de două mil cinci sute de pași. Iar între cele două strimtori, Bosporul tracie și cel cimierian, sînt în linie dreaptă cinci sute de mil de pași, cum afirmă Polibiul. Circumferința întregului Pont este de două milioane o sută cincizeci de mil de pași, după cum susține Varro și aproape toți [autorii] din vechi. Cornelius Nepos adaugă trei sute cincizeci de mil [de pași]; Artemidor o ridică la două milioane nouă sute nouăsprezece mil; Agrippa la două milioane cinci sute patruzeci de mil, iar Mucianus la două milioane patru sute douăzeci și cinci de mil. Tot așa și în privința coastei europene. M. Varro o măsoară în felul următor: de la intrarea în port [Byzantion]¹ pînă

Monede și medalii din regatul bosporan emise în vremea lui: Pharnaces...

...Polemon I...

la Apollonia, o sută optzeci și șapte de mil de pași; tot atîta pînă la Callatis; pînă la gura Istrului, o sută douăzeci și cinci de mil; pînă la Boristene două sute cincizeci de mil; pînă la Chersonese, orașul heraceliților, trei sute șaptezeci și cinci de mil de pași; pînă la Panticaepaum, pe care unii îl numesc Bospor, orașul cel mai îndepărtat pe coasta Europei, două sute douăzeci și cinci de mil². Erau astfel indicate distanțele între principalele etape ale navigației pe Marea Neagră, care se știe — cea mai lesnicioasă legătură între diferitele regiuni din această zonă.

Asupra legăturilor economice statornicite între diferitele regiuni pontice o ilustrativă mărturie marei orator al Antichității, Demostene: „Știi, fără îndoială, — afirma el

Imperiul roman, dîndu-i numele Constantinopol. După anul 395 a devenit capitala Imperiului roman de răsărit. În pofida numelui Constantinopol, localnicii — au spus după vechea denumire, Bizant, denumire ce s-a extins apoi și asupra întregului imperiu de răsărit. După prăbușirea acestuia și ocuparea orașului de către otomani, sub numele Istanbul, ca reședință a sultanilor, a continuat să joace un rol deosebit de important în întreaga viață politică, economică și culturală a Europei răsăritene și a Asiei Mici.

înt-unul din celebrele discursuri adresate concetățenilor săi, discursuri păstrate sub numele de Filipice — că noi [atenienii] folosim grîu importat mai mult decît toți oamenii. Căntătea de grîu adusă din Pont este mai mare decît tot ceea ce vine din celelalte porțiuri comerciale și au trebuit să ne mire. Lucrurile se petrec astfel nu numai pentru că acest țînt produce cea mai mare cantitate de grîu, dar și pentru că Leuceon, domnitorul de acolo [este vorba de Leuceon, regele Bosporului cimierian între 393 și 353 î.e.n.] a lertat de impozit pe cel ce transporta grîne la Atena³.

Rodnicia în grîu și în alte produse agrare a ținuturilor din jurul Pontului Euxin a fost remarcată și de alții autori.

Astfel, reținînd expediția nord-dunăreană a lui Alexandru în Olimpia Dunării, Flavius Arrianus⁴ (de asemenea, menționat de J.F. Vaillant) arată că spicele de grîu din teritoriile geților erau mult mai înalte decît statura unui om și trebuiau culese la pămînt cu lăncile, pentru a fi străbătute.

Această bogăție a stimulată de timpuriu tendințele cotropitoare ale unor puteri. În primul rînd ale Imperiului roman — ceea ce a determinat o îndrăgă luptă de eliberare din partea popoarelor din această zonă, fie sepa-

¹ Numărîndu-se printre cele mai vechi orașe ale Antichității, întemeiat în anul 667 î.e.n. cu numele de Byzantion. Bizanțul, cum este îndeobște cunoscut, a avut una din cele mai spectaculoase evoluții. În sec. V î.e.n. a făcut parte din Confederația ateniă, mîndindu-se, după numele soției lui Pericle, Aspasiopolis. Ulterior, orașul a revenit la vechiul său nume și a ajuns un important centru al comerțului maritim în Marea Neagră și în Mediterana orientală. În sec. III-II î.e.n., orașul a întreținut strînse legături cu regatul Bithyniei; ulterior, a intrat sub stăpînire romană, în cadrul căreia a evoluat treptat, înscriindu-se printre cele mai bogate și puternice orașe. Împăratul Constantin cel Mare l-a desemnat capitală a întregului

² Magazin istoric, nr. 4/1979

...Asander...

...Mithridate VII...

...Polemon II...

...Pythodoris

rat, fie în alianță între două sau mai multe regate. Cu unul din aceste momente, din vremea domniei lui Pharnaces, fiul lui Mithridate VI Eupator, începe și savantul francez Vaillant istoria regatului bosporan.

Cum am arătat în numărul precedent¹, după moartea lui Mithridate, regatul Pont a fost vremelnic desființat, familia Mithridatilor (descendență din Darius al III-lea) rămânând stăpână numai asupra regatului bosporan prin fiul lui Mithridate, Pharnaces. Pe monedele emise în vremea sa (ce au, de asemenea, legenda în limba greacă), Pharnaces se intitulează „rege al regilor, marele Pharnaces”, titlatură ce amintește de aceea a Arsacizilor ce domneau peste părți, cu care familia domitoare din Pont și Bospor se înrudea îndepărate. Pharnaces s-a considerat moștenitor al ambelor regate — Pont și Bospor: pe monedele din vremea sa se află înscris anul de la însemnarea erei mithridatice (o dată cu domnia lui Mithridate II).

Urmasul său la tron a fost Asander (47-17 î.e.n.), după a cărui domnie Bosporul și Pontul au fost din nou reunite sub autoritatea aceleiași familii — prin Darius, fiul lui Pharnaces. Urmasa lui Darius la tronul ambelor regate a fost Dynamis — soția sa.

Peste ambele regate a domnit și Polemon I (14-8 î.e.n.), iar după moartea acestuia, domnia Bosporu-

lui a fost preluată de regina Pythodoris. Această succesiune a inaugurat un moment important în istoria regatului bosporan, căci noua regină era soția fostului rege al Traciei, Cotiso. După ce, prin Mithridate Eupator și Pharnaces, regatul Bosporului realizase o uniune personală cu regatul Pontului din sud-estul Mării Negre, acum, prin urcarea pe tron a unei dinastii venite din Tracia, Bosporul realiza o uniune personală cu un alt regat riveran Mării Negre. Și legăturile cu teritoriile din jurul Mării Negre nu s-au oprit aici. Pythodoris era de origine din Cappadocia, fiind fiica regelui Archelaos, ce domnise asupra acestui ținut din Asia Mică. Cappadocia era, de asemenea, o regiune din sudul Mării Negre, locuită de un popor înrudit cu cel de la Dunăre și Carpați. Pe monedele emise de regina Pythodoris, ea se intitula însă Basilissa Pytho Cotyos [conjug] (regina Pythodoris) [soția] lui Cotiso).

Vreme de aproape jumătate de veac, domnia Bosporului a alternat între regi proveniți din Pont și regi proveniți din Tracia. Un moment deosebit de important s-a petrecut în anul 45 î.e.n., am marcat de revolta antromană condusă de Mithridate VII. Întrucât familia acestuia rezida în Pont, romanii, care încercau pe toate căile să-și instauraze dominația asupra Bosporului, au instalat pe tronul acestui regat un rege clientelar, Cotys II. Relatând episodul — evident de pe

poziții romane — istoricul latin Cornelius Tacitus arată că de înverșunată a fost reacția Mithridatilor: „Iar Mithridate [regele Pontului], care pierduse domnia și rățacea ca un fugăr [în realitate, el trăia în Pont], după ce a aflat că generalul roman Didius [care îl instalase pe Cotys pe tronul Bosporului] plecase împreună cu grosul trupelor și că în noul regat al lui Cotys, un tânăr necopt, n-au rămas decât puține cohorți auxiliare sub comanda cavalerului roman Iulius Aquilos l-a disprețuit pe amândoi și a început să aște diferite noamuri [e vorba de triburile sarmate din jurul Mării de Azov] și să atragă fugarii de partea sa”.

Învin în cele din urmă, Mithridate a fost luat captiv și dus la Roma, unde a pierit. După reinstaurarea lui Cotys II (46-48 î.e.n.), treptat, autoritatea romană a reușit să se infiltreze tot mai insistent în regatul bosporan, care a sfârșit prin a deveni un regat clientelar al Romei.

Vreme de aproape opt veacuri, regatul bosporan s-a afirmat ca un stat puternic și înfloritor (descoperirile arheologice de la Pantikapaion relevă bogăția de civilizație dezvoltată aici), care a participat din plin la colaborarea pontică împotriva ofensivelor romane. El nu a căzut decât atunci când a rămas izolat, dat fiind că celelalte regiuni pontice — Tracia, Pontul, Cappadocia și Bithynia — fuseseră aduse sub dominația Romei. ■

¹ Magazin istoric, nr. 10/1986.

Inspirat

din subiecte naționale

În anii de la mijlocul veacului trecut, când se pregăteau și se desfășurau evenimentele ce marcau drumul poporului român spre înfăptuirea idealurilor unității naționale, în rândurile luptei pentru realizarea Unirii s-au aflat și reprezentanți de seamă ai picturii românești, care, cu forța penelului lor, au exprimat înaltele deziderate ale poporului, dragostea de țară și încrederea în viitorul luminos al patriei. Unul dintre acești mesageri ai Unirii în plastica românească a fost pictorul Gheorghe Tattarescu (1820-1894).

Născut la Focșani, Tattarescu și-a început ucenicia artistică pe lângă unchiul său, Nicolae Teodorescu, cunoscut zugrav de biserici. În 1845 a fost trimis în Italia de către episcopul Chesarie al Buzăului spre a studia operele reprezentanților de seamă ai Renașterii.

Este și perioada când a legat prietenii strînse cu tinerii revoluționari români, între cei mai apropiați fiindu-i Nicolae Bălcescu și C.D. Aricescu. Cu Aricescu a întreținut și o bogată corespondență din Italia. La 27 iulie 1848, referindu-se la declanșarea revoluției în Țara Românească și la Proclamația adoptată la Islaz la 11 iunie 1848, îi scria lui Aricescu: „Nu-ți pot exprima bucuria sufletului meu ce găsi în scrisoarea ta de astăzi pentru noua reformă a iubitei noastre țări și de curajul fraților noștri ce și l-au arătat în orice împrejurare”.

Sub puternicul imbold al desfășurării evenimentelor revoluționare, în 1848 Tattarescu a realizat compoziția *Deșteptarea României* (sau *Renașterea României*), expresie alegorică a încrederii în triumful idealurilor revoluționare. Tabloul a fost expus, ulterior, la Expozi-

țiile universale de la Paris (1867) și Viena (1873). Alexandru Pelimon (1822-1881) l-a reproduș în volumul său *Faptele eroilor* (1857). Compoziția a inspirat, de asemenea, și piesa unionistă *Visul unui român*, a cărei premieră a avut loc la 28 aprilie 1857, pe scena Teatrului Național din București.

După înfringerea revoluției din țările române, Tattarescu a pictat tabloul *România plîngînd pe sarcofagul libertății sale*, iar soarta exilaților revoluționari i-a sugerat pictura *Nemesis, zeița răzbunării*.

Artistul a păstrat legături cu revoluționarii exilați. În Italia l-a întâlnit pe generalul Gheorghe Magheru, căruia i-a făcut portretul în 1851. Tot în acest an, la Paris, s-a întâlnit cu Nicolae Bălcescu al cărui chip, măcinat de boala necrușătoare și de dorul de țară, a devenit unul din cele mai cunoscute reprezentări ale portretisticii clasice românești. Nicolae Iorga avea să scrie despre acest tablou: „Înaintea acestei figuri palide și triste, în care se leagă la un loc energia patriotului, căldura de inimă și frumusețea de stil a poetului, alăturarea cu răbdarea și conștiința istoricului, te înduioșează și te descoperi înaintea unui om care a făcut multe lucruri bune și

multe lucruri frumoase în viața lui, dar care înainte de toate și-a iubit țara, fără cruțare de sine și fără așteptare de răsplătă, și-a iubit-o neapărat și eroic”.

În vremea când se pregătea Unirea țărilor române surori, Muntenia și Moldova, Tattarescu și-a exprimat sentimentele sale patriotice, pro-unioniste, pictînd tabloul *Unirea Principatelor*, a cărui schiță a fost expusă la Colegiul „Sfîntu Savva”. Comentînd elogios această creație a artistului, ziarul *Patria* scria: „Cine n-a admirat la colegiul *Renașterea României* lui Tattarescu, înfățișînd România rupînd lanțurile și ridicînd vîlul ce-i acoperea ochii spre a privi un viitor mai fericit? Noul tablou este continuarea celui anterior. Pictorul, neavînd însă timp suficient pentru a face un mare tablou, s-a mărginit a face numai un desen, rămînînd ca ulterior să trateze același subiect într-un tablou mare. Acest desen dedicat nației române poartă titlul „Unirea”. Se va trage în mii de exemplare, așteptînd ca a probarea nației să răsplătească pe merituosul artist, căruia-i adresăm mulțumirile noastre cele mai sincere și urîndu-i ca totdeauna penelul său să se inspire din subiectele naționale”.

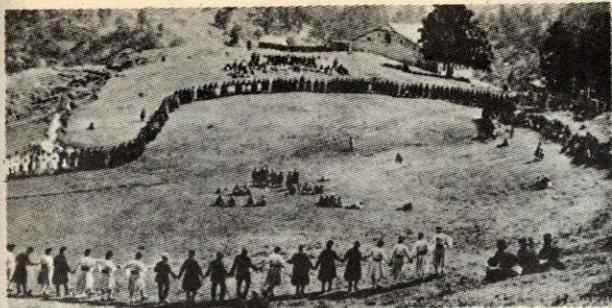
Lucrările lui Tattarescu închinat idealurilor revoluției și Unirii, alături de alte opere reprezentative ale lui C.D. Rosenthal sau Th. Aman, realizate în aceeași perioadă, păstrează peste ani mărturia înaltelor sentimente patriotice ce-i însușeau pe artiștii vremii, mobilizați în slujba cauzei naționale.

Prof. Sotir PATONI,
Liceul Industrial Optica
română, București

Jertfa celor 60 de femei

Fașă de ceilalți creștini din Balcani, sub dominația otomană, aromânii — în special cei din Thesalia și Epir — se

bucurau de anumite privilegii și de o mai largă autonomie. Satele și orașele aromâne aveau administrație proprie, fiindu-le

Zi de sărbătoare într-un sat de aromâni

respectate drepturile la autonomie, în schimbul unui tribut plătit Porții.

Unul dintre cele mai dramatice momente din lupta antiotomană a aromânilor îl constituie rezistența locuitorilor din regiunea Suli, în a doua jumătate a sec. XVIII, împotriva samavolnicilor lui Ali pașa din Ianina.

În veacul XVIII, Suli era organizată și administrată ca o adevărată republică. Alungați de persecuțiile otomanilor, un grup de aromâni s-au retras cu turmele în Epîr (în nord-vestul Greciei de azi) și s-au stabilit între Ianina și Prevașa (anticul Actium; aici, în anul 31 î.e.n., armatele lui Octavian le-au zdrobit pe cele ale lui Antonius, inaugurând o nouă epocă în istoria imperiului), unde au întemeiat mai multe așezări pe muntele Amure, în fața insulei Corfu. Privite din depărtare, creștele muntelui Amure par ascuțite ca niște sulite, de unde și numele întregului finit. Aici, în Suli, unde domneau libertatea și neatrănarea față de otomani, au continuat să se refugieze un mare număr de prizonieri din toate celelalte regiuni locuite de aromâni. În 1792, Suli cuprindea 11 așezări, cele mai importante fiind comunele Soli, Chiafa, Avaricu și Samoniva.

Alte 11 sate din împrejurimi, cu 7 000 locuitori, făceau tot de Suli. Comunele erau răspândite la distanță de câțiva kilometri una de alta. La fiecare kilometru distanță se afla un turn de pază. În vreme de primărie, satele din vârful muntelui aveau câte 1 000 luptători, iar cele de la poale 500. La lupte luau parte și femeile.

Împotriva sulioșilor și-a concentrat atacurile sale Ali pașa din Ianina care, în a doua jumătate a sec. XVIII declarându-se independent față de autoritatea sultanului, pornise o cumplită campanie de jaf și distrugere a așezărilor aromâne din Balcani. Ajunsesse atât de puternic Ali pașa încât Napoleon I corespundea direct cu el, prin Pouqueville, consulul său. De altfel, Pouqueville, în lucrarea sa *Histoire de la régénération de la Grèce*, a relatat

pe larg despre dirza apărare a sulioșilor în fața armatei lui Ali pașa, care, începând din 1790, timp de mai bine de zece ani, cu o oaste de peste 15 000 oameni, a încercat în zadar să cucerească așezările întărite ale sulioșilor.

Abia în 1805, cu forțele din ce în ce mai slăbite, sulioșii au trebuit să cedeze. Nu s-au declarat însă învinși. Părăsindu-și localitățile, după ce au dat foc satelor spre a nu fi căldate de otomani, au luat din nou drumul pribegiei, retrăgându-se spre sud, în Acarnia și Etolia.

La 25 noiembrie 1805, Ali pașa a declanșat un ultim atac asupra celor ce se retrăgeau. Văzind că nu mai au nici o scăpare, un număr de șaiteci de femei sulioțe, spre a nu se lăsa prinse de turci, și-au luat copiii în brațe și, de la înălțimea unei stînci, s-au aruncat în adîncul unei prăpăstii.

Șerfa lor, devenită legendă, a marcat și sfîrșitul așezărilor sulioțe.

Prof. Nicolae A. CUȘA,
Constanța

Primele linii telegrafice pe teritoriul românesc

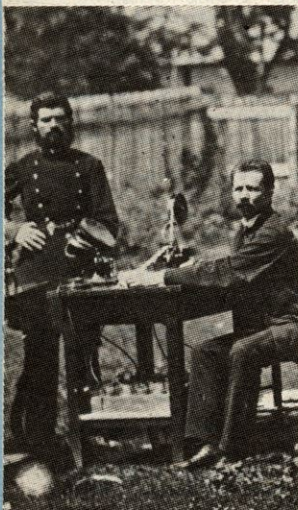
Prima linie telegrafică pe teritoriul românesc a fost construită în perioada 1852-1853 și făcea legătura între Viena și Sibiu. La 29 aprilie 1853, *Gazeta Transilvaniei*, anunța că „noile deregătorii telegrafice din Tegledu [Segled], Timișoara și Sibiu sînt declarate deschise, atât pentru corespondența de stat, cît și pentru cea privată, asemenea cele de la Semlinu și Petrovaradinu”. Un an mai târziu, linia a fost prelungită pînă la Brașov. Aceeași publicație scria la 11 august 1854: „Brașov se află astăzi în legătură foarte aproape cu toată Europa. În 6 august, telegra-

ful ce se află finit pînă la Brașov a înaintat cea de a treia depeșă de aici la Viena”. Linia Viena-Timișoara-Sibiu oferea posibilitatea realizării legăturii telegrafice cu Istanbul prin Țara Românească. Bazele acesteia au fost puse în 1854, cînd o unitate de geniu a trupelor franceze (în timpul războiului Crimeii) a construit linia București-Giurgiu-Ruscuk, cu un cablu trecut pe sub Dunăre. Stația telegrafică din București se afla la poarta mîndștirii Sf. Sava (pe actuala stradă Academiei).

În septembrie 1854, autoritățile austriece — Principatele ro-

mâne se aflau sub ocupația trupelor austriece și otomane — au cerut consimțământul domnitorului Barbu Știrbei pentru construirea unui traseu telegrafic București-Ploiești-Brașov.

Domnitorul și-a dat încuviințarea, dar cu următoarele condiții: birourile și liniile înființate să fie sub autoritatea și controlul guvernului Țării Românești; serviciul de telegraf să se facă de funcționari austrieceți numai pînă la formarea de specialiști români; autori-

Post de telegraf la 1877

tațiile austriece să înființeze la București o școală de telegraf pentru pregătirea personalului român.

Lucrările au fost încheiate la sfîrșitul lunii noiembrie 1854, iar la 29 noiembrie Buletinul oficial consemna: „După dispozițiile făcute și aprobate de Măria Sa prea înalțul nostru domn, s-au înființat și în Principatul României linia telegrafică pe direcția de la București la Predeal, unde se unește cu cea din staturile Imperiului Austrii.

Cancelaria acestui stabiliment al telegrafului electric a cărui funcționare a și început se află în această capitală lîngă Colegiul Sf. Sava și stă în relație cu toate liniile telegrafice ale Europei deschise pînă astăzi și oricine din particulari se poate sluji de acest mod de corespondență”.

Salutînd înființarea noii linii telegrafice, Gazeta de Moldavia scria, la 2 decembrie, același an, 1854: „Rețeaua telegrafică obține o nouă extensiune spre Orientul Europei, fapt important mai cu seamă în circumstanțele actuale. De la 20 noiembrie, comunicația telegrafică între Viena și București prin Brașov, s-a statonicit și s-au dat dreptul expediției depeșelor guvernului și a particularilor, încît astăzi aflăm noutăți de la un capăt la altul al Europei în cîteva minute”.

La 14 februarie 1855, s-a făcut și inaugurarea oficiului te-

legrafic din Iași. Prima depeșă a fost expediată agentului Moldovei de la Viena, primindu-se răspunsul în 18 minute. În același an, 1855, au mai fost construite liniile București-Ploiești-Buzău-Galați, Buzău-Rimnicu Sărat-Focșani. La sfîrșitul lui august 1855, a fost stabilită legătura între cele două Principate, prin Focșani.

Alte linii au fost realizate în anii următori. Printre acestea, Galați-Tulcea-Sulina (1857), Tulcea-Constanța-Burgas - Istanbul (1859).

Nicolae PERCIUN,
București

Țara și cetatea

Pornind de la articolul Țara Chioarului, din nr. 11/1985, Augustin Petruș, din Lugoj, ne trimite o Scurtă, istorie a Țării Chioarului, din care extragem cîteva date.

Istoricul Țării Chioarului s-a împletit cu trecutul cetății cu același nume, înălțată — nu se cunoaște exact data — pe malul stîng al râului Lăpuș, la hotarul comunei Berchezoaia, azi sat ce aparține de comuna Remetea Chioarului. Cetatea s-a aflat în stăpînirea mai multor familii nobiliare.

Cînd, în 1600, Mihai Viteazul a înfăptuit unirea Transilvaniei și a Moldovei cu Țara Românească, Chioarul a intrat în stăpînirea marelui voievod, aici fiind trimis Aga Leca în fruntea unui pîlc de oaste. În sec. XVII-XVIII, în zona Chioarului și-a desfășurat fațetele sale de vitejie haiducul Pintele Grigore, zis Viteazul, mort în 1703. În 1713, cetatea a fost distrusă de generalul austriac Rabutin.

Din Țara Chioarului — locuită din cele mai vechi

timpuri de români, care și-au apărut cu grele jertfe drepturile, limba și credința — s-a ridicat, la 1848, tribunul revoluționar Ioan Buteanu. Născut în 1821 la Șomcuta Mare, a luptat alături de Avram Iancu, fiind prefect de Zarand. La 7 mai 1849, a fost executat din ordinul maiorului Hatvani. Tot din Chioar a fost și luptătorul pașoptist Ioan Popescu. După înfrîngerea revoluției, a părăsînat prin Bucovina și Moldova, ajungînd, în 1851, profesor la Birlad. A înființat prima școală normală din Principatele Unite.

La 1918, locuitorii Țării Chioarului, ca toți românii transilvăneni, și-au exprimat cu mare însuflețire voința de a se uni cu frații de peste munți, din țara mamă, România. Delegați ai românilor de aici, desemnați într-o mare adunare populară întrunită la 25 noiembrie 1918 la Șomcuta Mare, au dus la Alba Iulia voința de unire a tuturor celor ce trăiau în fînturile străvechii Țări a Chioarului.

Augustin PETRUȘ,
Lugoj

Binecunoscut cititorilor noștri, scriitorul și istoricul Radu R. Rosetti se distinge printr-o memorialistică ale cărei calități ne-au reținut și în alte dăți atenția, când am publicat unele pasaje din jurnalul său¹. Născut în 1877, ca descendent al ramurii moldovene a marii familii boierești a Rosetteștilor, cu rosturi și implicații adânci, pe durata a mai multor veacuri, în istoria politică și culturală a poporului nostru², R.R. Rosetti și-a făcut studiile secundare la Iași, iar pe cele superioare la Școala militară de artilerie și geniu (1897-1899) și Școala superioară de război din București, pe care a absolvit-o în 1906. Sublocotenent în 1899, a avansat până la gradul de general de brigadă, în 1924, când a demisionat din armată. Între 1924 și 1931 a fost președinte al Consiliului Muzeului Militar Central, având un rol important în organizarea și îmbogățirea colecțiilor acestei prestigioase instituții culturale-istorice. Din 1931 și până în 1940 a fost conservator al colecțiilor aflate în patrimoniul Bibliotecii Academiei Române. Pentru activitatea sa științifică, în special cea desfășurată în domeniul istoriei militare a poporului român (în cadrul istoriografiei noastre interbelice este considerat cel mai de seamă cercetător al acestui domeniu), generalul R.R. Rosetti a fost ales membru al Academiei Române (1935).

Iată câteva repere biografice pe care le-am crezut necesare pentru ca cititorul să poată înțelege diversitatea ipostazelor în care viața și activitatea l-au pus pe autorul jurnalului. Relații multiple — pe linie profesională, prin preocupări, prin legături de familie și prietenii, pe care le-a cultivat cu grijă și deosebită delicatețe — l-au pus în contact cu numeroase personalități politice, științifice și culturale ale epocii sale. A fost un om atent la tot ce se petrecea în jurul său, dornic să înțeleagă rosturile evenimentelor, un pasionat cercetător al trecutului poporului său, un om cu convingeri democratice pe care nu s-a sfiit să și le afirme. N-a făcut politică de partid, dar s-a manifestat ca un apărător ferm al ordinii și regimului politic parlamentar burghez. R.R. Rosetti s-a declarat adversar neîmpăcat al practicilor introduse de Carol II în viața politică românească, sesizând încă din primul an al urcării acestuia pe tron tendințele autoritare ale monarhului și o seamă de manevre tinzând la dinamitarea carusului partidelor politice burgheze. N-a fost un antidinastic sau un republican, ci, ca mulți dintre contemporanii săi, un anticarlist, neputând ierta regelui viața sa aventuroasă și atitudinea pe care acesta o avusese în anii primului război mondial, când își părăsise comanda subunității ce-i fusese încredințată, angajându-se într-o aventură galantă la Odessa³.

Onest, muncitor, ferm în opinii, fără însă a fi rigid, cu un dezvoltat simț civic, patriot

RADU R. ROSETTI: PAGINI DE JURNAL

până la acel punct care permite înțelegerea lucidă a intereselor majore ale poporului său ca posibil de realizat numai în condițiile unor relații de colaborare pașnică și multilaterală între popoare, opțiunile sale privind politica externă a României în perioada interbelică l-au transformat într-un partizan al alianțelor cu Franța și Marea Britanie. De pe această poziție a condamnat mișcarea legionară și politica statelor fasciste-revizioniste, considerându-le principala primejdie la adresa păcii și independenței popoarelor.

Fragmentele din jurnalul său, pe care le reproducem în paginile care urmează, comentează stări de lucruri, fapte și evenimente din a doua jumătate a anului 1930, primul an de domnie a lui Carol II și al doilea an al marii crize economice din anii 1929-1933. Selecția noastră a avut în vedere doar acele notații ce vizează aspecte generale social-politice și culturale, lăsând de-o parte consemnările cu conținut intim, familial. Pasajele alese ne îngăduie însă să ne formăm o imagine globală asupra valorii documentare deosebite a jurnalului lui R.R. Rosetti. Precizăm că întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte. Pentru numele de persoane mai puțin cunoscute, ca și în cazul unor evenimente ce necesitau explicații suplimentare, am redactat note de subsol. Când a fost necesar, unele explicații le-am introdus chiar în text, marcându-le prin paranteze drepte. În afara actualizării ortografiei, la transcriere, textul n-a suferit alte intervenții.

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1979, 10/1982, 5/1984; 3/1972; 6-7/1972.

Generalul R.R. Rosetti (X) împreună cu generalul Berthelot (XX) la mormântul lui Mihai Viteazul din Cluj Napoca (fotografie din 1928, cu prilejul vizitei generalului francez în România)

30 august 1930. Dimineața B[arbu] Știrbey¹ îmi spune că în ianuarie 1926, Prezan² a fost chemat la Consiliul care a hotărât depărtarea lui C[arol] de la tron de Ionel Brătianu, după ce acesta se asigurase că Prezan este de părere că C[arol] nu mai poate domni. Îmi mai spune că Ionel Brătianu a împiedicat pe regele Ferdinand să șteargă pe C[arol] dintre membrii ordinului Mihai Viteazul. B[arbu] Știrbey este de părere că tot [generalul Ernest] Ballif ar fi cel mai bun ca președinte al consiliului de administrație de la Reșița. Plec cu trenul, cu Ioana și Safia [fiicele autorului] la București. În tren V. Sassu³ care îmi zice că este convins de fidelitatea lui I.G. Duca către V. Brătianu și că Tancred Constantinescu⁴ a primit acum de la Duca asigurări în această privință.

La București văd pe Ballif, obosit de supra-muncă. Îl sfătuiesc a nu primi, deși prin asta

¹ Rudă cu I.L.C. Brătianu, personaj cu mare influență asupra unora dintre membrii familiei regale, îndrăgostit de regina Maria, Barbu Știrbey era considerat de Carol II ca unul dintre dușmanii săi personali, făcând eforturi pentru îndepărtarea și limitarea posibilităților acestuia de influențare a relațiilor politice.

² Constantin Prezan (1861-1943), mareșal, membru al Academiei Române; în timpul primului război mondial a comandat Armata 4 de nord (august-octombrie 1916), iar mai apoi Grupul de armate sud (noiembrie-decembrie 1916), senator de drept (1930). Despre Consiliul de coroană la care se referă vezi *Magazin istoric*, nr. 7/1986.

³ Vasile P. Sassu, jurist, om politic liberal, deputat și senator, membru în mai multe guverne în perioada 1922-1923 și 1934-1937.

⁴ Tancred Constantinescu, inginer, membru al par-

tie, pierde o bună sumă, a fi la Reșița. Zice că e hotărât a nu primi... Îmi spune că C[arol] și mai ales cei din jurul lui C[arol] sînt hotărâți ca pe ori și ce cale să oblige pe B. Știrbey a părăsi țara și pe Boxshall⁵ a fi dat afară de la Reșița. Pînă acum el (Ballif) a împiedicat să se facă aceasta. Dar acum C[arol] va lua lucrurile mai energic în mînd. Îi spun că știu că nu am aprobat ce a făcut Știrbey, dar că socotesc că este o greșeală dacă se face așa ceva. Ca român, deși am rea părere de C[arol], nu pot decât dori succes lui C[arol] căci este singura soluție. Dacă nu reușește el, dinastia s-a dus și experiența cu regența ne arată că nu putem avea republică. Or, orice acțiune ilegală contra lui Știrbey se va răsfrînge asupra lui C[arol] și mai ales în străinătate. Știrbey nu e nici iubit, nici stimat, dar persecuția îl va face simpatic. Eu știu că părerea lui Ballif este că ar fi mai bine ca Știrbey să plece pentru cîtva timp în străinătate.

titulul liberal, deputat și senator, director general al Căilor Ferate Române, secretar al Ministerului industriei și comerțului și apoi ministru al aceluiași departament (1923-1926).

⁵ Edward Boxshall (1898-1984), ofițer englez, al cărui tată a deținut funcția de consul onorific al Marii Britanii la București. În timpul primului război mondial a lucrat în cadrul serviciilor de spionaj britanice. Între 1921 și 1939 a reprezentat Uzinele Vikers și Asociația de produse chimice din Londra în țara noastră; căsătorit cu Lisbeth Știrbey, fiica lui Barbu Știrbey, în 1930 era șeful secției armament la Uzinele Reșița.

6 septembrie. [Brusturoasa]¹... La dejun vine P. Jurgea Negrilești, prefectul, cu care aranjez diferite lucruri pentru școlile de aici. Vorbește lung și amărît despre guvernul și partidul său [național-fărănesc]. Arată că ardelenii² sînt în general cu totul incapabili; Vaida (șeful său) incapabil și indiferent, nu știe ce este a lucra, vorbește numai fleacuri. Iunian [ministru de justiție], protejează pe toți pungașii. Aci în județ este o imoralitate fără margini, căreia nu poate pune capăt pentru că nimeni și Vaida cel dinții, nu-l ajută; ba încă îi pune bețe în roate... Vorbește de regele Carol care ar fi făcut impresie proastă la Piatra Neamț unde n-a dat atenție nimănui. C[arol] ar fi spus lui Atta Constantinescu³ că se va amesteca în politică, că el nu-i vrea pe cei bătrîni și va guverna numai cu generația sa (mare greșală). Mă întreabă dacă este adevărat că s-a spus lui B. Știrbey a ieși din țară. Îi răspund că da, la care spune că el s-ar încăpățîna a sta. Îmi mai spune că Ballif i-a spus că C[arol] îl vede (pe Jurgea) bine și comentează pe dînsul în curînd. Mă întreabă dacă știu la ce a făcut aluzie Ballif. Îi spun că nu, cum nici nu știu, dar mi-e teamă de o lovitură reacționară din partea lui C[arol]...

9 septembrie. Este regele Carol sincer cînd spune ziarelor străine că nu vrea o dictatură? Pe de altă parte cum se poate scăpa oare de tirania cluburilor politice care supun țara la jaf cum o fac acum național-fărăniștii? Cum se va strecura regele între atîtea apetituri?...

11 septembrie... Radio aduce știrea alegerii lui Titulescu ca președinte al Ligii Națiunilor cu o foarte mare majoritate... Titulescu merită pe deplin acest omagiu și prin cunoștințele sale juridice și prin strălucirea inteligenței și prin felul cum vorbește și prin situația ce a știut să-și creeze la Geneva.

14 septembrie. Pe cît se poate judeca de departe, după jurnale, ideea unui guvern de specialiști pare a fi făcut progres în toate cercurile politice. Se va putea realiza oare?

Iorga, după ce a împins pe mulți tineri în brațele lui G. Brătianu, îi înjură acum, tratîndu-i pe unii de ariviști și pe alții de naivi. Consecvență!?

17 septembrie... Am terminat de citit Economia de schimb în Principatele române, de G. Zane⁴. Foarte documentat și util volum care studiază o latură puțin cunoscută și puțin studiată a istoriei noastre. Are două defecte

după mine: autorul, influențat de Sombart⁵, pleacă de la teoriile acestuia, pe care le repetă, și demonstrează că evoluția schimbului la noi a fost aceeași, apoi sînt prea multe repetiții...

18 septembrie... Generalul Mărdărescu⁶ și-a dat demisia. Avea cred în general bune intenții dar era strîm și vedea numai detaliul — ansamblul unei chestiuni îi scăpa. Se credea mult de tot...

23 septembrie [București]. Ieri și azi a fost să mă vadă D. Mitrany⁷, care e aici în trecere. Vorbim istorie. Ar vrea să scrie o lucrare arătînd cît rău au făcut marile puteri deseori, de la război încoace, situației economice din aceste părți ale lumii. Îi arată cîteva cazuri. Îmi spune că este complet deziluzionat de membrii actualului guvern, teoreticieni care n-au realizat nimic... Mă întreabă că ce cred că va face Carol. Îi spun părerea că e nevoie absolut ca să reușească și greutățile situației.

24 septembrie. C.R. Sturdza vine la mine și discutăm pentru așezarea bustului lui Gh. Donici⁸ la Valea Seacă și la Muzeul Militar. Îmi vorbește, apoi, de rege, zicînd că-i este frică că va redeveni în curînd Carol Caraiman⁹ și e indignat de purtarea sa [a lui Carol] față de principesa Elena...

2 octombrie... Gădesc pe [generalul] Ballif foarte carlist, acuzînd pe toți că nu dau concurs lui Carol. E adevărat, zice el, că regele Carol a anulat codicilul testamentului regelui Ferdinand făcut în favoarea reginei Maria pînă la majoratul lui Mihai. Dar anulîndu-se îndepărtarea sa (a lui Carol) de la tron, ipso facto cădea și acest codicil făcut în această vedere. De altfel, toată familia regală s-a înțeles cu Carol asupra acestei chestiuni numai regina Maria nu vrea, fiind sub anume influențe. Nu este adevărat că la Bacău și la Piatra Neamț regele nu a fost amabil cu lumea, lucrurile au fost rău aranjate de prefectii de acolo (Petrul Jurgea-Negrilești zice că nu și că vina a

¹ Werner Sombart (1863-1941), economist și sociolog german; adept al noului școli istorice, făcînd totuși o notă distinctă prin încercarea de a asimila, de pe poziții burgheze, doctrina economică marxistă. În 1931 a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

² Gh. D. Mărdărescu (1868-1939), general de corp de armată, cu studii de specialitate în Austria și Germania, comandant al mai multor mari unități române în timpul primului război mondial; a fost membru al Partidului Național-Liberal, ministru de război (1922-1926), senator de drept (din 1930) și inspector general al armatei.

³ D. Mitrany, istoric originar din România, a cărui activitate s-a desfășurat în cadrul unor institute de specialitate din Anglia și S.U.A.; lucrările sale au abordat îndeosebi teme de istorie sud-est europeană.

⁴ Sergentul Gh. Donici (1849-1916), participant la războiul din 1877-1878; a-și înscris voluntar în Brigada 2 roșiori a Diviziei 1 cavalerie, căzînd eroic în timpul șarjii de la Robănești, din 10 noiembrie 1916, opunîndu-se trupelor cotoptitoare germane.

⁵ Sub acest nume, Carol II și-a trăit anul de exil în Occident (1925-1930), alături de Elena Lupescu. După înălțurarea lui Carol II (6 septembrie 1940) cei doi și-au petrecut restul vieții în străinătate. Carol II a decedat în 1953 în stăruina Estoril, în apropiere de Lisabona, fiind înmormîntat în catedrala unde se află cavoul regelor de Bragança (suverani ai Portugaliei pînă în 1910). Tot la Estoril, în iunie 1977, a înecat din viață Elena Lupescu.

fost a lui Iliasievici¹). Este adevărat că regele nu vrea să se anuleze divorțul său. Nu poate trăi însă cu Elena și (Ballif insistă) nu poate fi obligat la aceasta cu atât mai mult cu cât nici principesa Elena nu a fost iconă de biserică. Carol este însă hotărât să o lase să se ocupe de educația lui Mihai. Carol este admirabil și iute informat de toate. După mine — repeta Ballif de mai multe ori — nu a făcut nici o greșală de când domnește și nu i se poate imputa nimic. Dacă nu reușește Carol, s-a dus dinastia și România este pierdută. Ar trebui toți să-i dea concursul și toți îi pun bețe în roate. A rugat pe toți politicienii să se înțeleagă; nu vor, va continua acest guvern sau va fi silit a merge spre dictatură. El — Ballif — se opune la aceasta — la orice soi de dictatură — cât poate. E singura chestiune de ordin politic în care se amestecă...

Elisa Brătianu [văduva lui I.I.C. Brătianu și sora lui B. Stirbey], care a dejunat la noi, ne povestește că un inginer Roman (fiul lui Răneli Roman, autorul dramatic) din Curtea de Argeș își bate joc prin corespondență de Cassiu Maniu (fratele primului ministru [Iuliu Maniu], profesor [universitar] la Cluj și mare dobitoc), prefăcându-se că este admirator al său.

3 octombrie... [Brusturoasa]. În Universul de azi e publicată corespondența Cassiu Maniu-Roman. Cel dintâi apare și mai dobitoc decât auzisem că este...

6 octombrie... La radio se anunță primirea demisiei guvernului Maniu și însărcinarea lui Averescu de a forma un guvern Averescu-Titulescu. Venirea lui Averescu, care a vorbit de dictatură și a cărui venire la putere nu poate fi decât o dictatură dat fiind felul cum a guvernat în trecut [1920-1921 și 1926-1927] și lipsa de cadru a partidului său nu este liniștitoare, mai ales acum când prin căsătoria regelui bulgar² cu o principesă italiană, Italia crede că a reușit a încercui pe iugoslavi... Averescu, italianofil³, nu va inspira încredere Franței și Angliei. Intrarea lui Titulescu în minister, poate, evident, schimba multe.

7 octombrie. Plecat dimineața din Brusturoasa. În tren aflu de catastrofa dirijabilului englez R 101 și de moartea lui lord Thomson⁴. Pe C.B. Thomson l-am cunoscut în timpul războiului aci, când a fost atașat militar [al Marii Britanii în România]. Se aranjase de Ionel Brătianu că el și cu Ferigo, atașatul militar italian, să vină, pe rînd, acasă la mine (noi eram neutri), să le dau informații despre ce știam de forțele Puterilor Centrale și să discutăm. Thomson a fost leal și s-a atașat de noi.

¹ C. Iliasievici, general, șef al Inspectoratului cavarieriei din Marele Stat Major, comandant al scollilor militare de cavalerie. În 1930, după restaurație, a fost numit mareșal al Palatului; în august-decembrie 1937 a fost ministru al apărării; în august-național, iar în februarie 1943 a devenit șef al Casei militare regale.

² Este vorba despre Boris III de Saxa-Coburg (1918-1943), văr cu Carol II.

³ Aluzie la unele simpatii ale lui Averescu față de Italia lui Mussolini.

⁴ Despre lordul Thomson of Cardington, vezi Magazin istoric, nr. 6/1981.

Ulterior, atașarea lui a devenit puțin nuanțată prin influența Marthei Bibescu...

În vagonul restaurant sed la masă cu generalul Arthur Văitoianu⁵, care îmi face un lung rechizitor contra lui I.G. Duca, pe care-l acuză de a fi depărtat pe G. Brătianu din partidul liberal pentru a fi el mai sigur de șefie. Mă asigură că numai el a montat pe Vintilă Brătianu contra nepotului său [Gheorghe Brătianu]. Îi spun că nu am părere bună despre Duca, dar că nu este cu totul așa. Vintilă nu avea nevoie a fi montat. Văitoianu îmi spune că el este cu totul cu G. Brătianu și că-l vede și-l sfătuiește mereu. Îmi povestește apoi pe lung cum a finit Ionel Brătianu la el și câte intrigi a făcut Duca contra lui. Între altele spune că el (Văitoianu) a adus pe I. Inculeț⁶ și pe I. Nistor⁷, cu toți ai lor, în partidul liberal...

La fară toți sînt foarte descurajați de scăderea preferințelor și nu mai vor să semene. Pe de altă parte, la Brusturoasa, le-a intrat în cap că nu vor plăti datorile lor către stat (pentru porumbul avansat) sau către bănci.

Radio s-a cam grăbit anunțînd un guvern Averescu. Deocamdată lucrurile par a se îndrepta spre o simplă remaniere ministerială.

9 octombrie. Dimineața vine să mă vadă un domn I. Steel, ziarist englez, recomandat de Ciotori⁸. Stă în Budapesta și vrea să cunoască România stînd cîteva zile la Sinaia! Lungă convorbire despre trecutul nostru, despre minoritatea ungară, despre situația de azi etc.

Apoi vine d-ra Bădescu, secretara Societății anglo-române, cu care aranjez pentru corectarea tipăririi traducerii cărții lui Iorga Relations franco-roumaines, care fine de nu știu cîtă vreme și în care Iorga a făcut noi modificări...

După-amiază, vine Adina Stirbey din Paris. Seara vine B. Stirbey. Spune că ar dori să știe [generalul] Ballif că din multe părți i s-a spus că regele dorește să plece din țară. Dreptul său este de a rămîne și va rămîne cu toate că ar prefera să meargă în străinătate. Ține să se știe că dacă i se înîmplă ceva, a pus în străinătate, în loc sigur, documente care se vor publica de doi ziarști străini în care are încredere. Aceștia au cheile „safetului” unde sînt închise documentele și procuri pentru a-l deschide în cazul morții sale. A fost, asemenea, prevenit a-și da demisia din diferitele consi-

⁵ Arthur Văitoianu (1864-1957), general, om politic liberal, de mai multe ori ministru și prim-ministru în perioada septembrie-decembrie 1916.

⁶ I.C. Inculeț, om politic liberal, originar din Basarabia, membru al mai multor guverne în perioada 1918-1938. În 1918 a fost ales membru al Academiei Române, studiile sale îmbrățișînd subiecte din domeniile fizicii și astronomiei.

⁷ Ion I. Nistor (1876-1962), istoric și om politic, membru al Academiei Române; a făcut parte din mai multe guverne liberale în perioada 1918-1939; deputat și senator.

⁸ D.N. Ciotori, diplomat, membru de onoare al Academiei Române (1936), colaborator al lui N. Titulescu; a avut și preocupări literare, publicînd nuvele, schițe și povestiri, în Ramuri, Semănătorul, Luceafărul, Flacăra; în 1930 făcea parte din reprezentanța diplomatică română la Londra.

lui de administrație. O dată ca să aibă mină liberă. El nu se sperie de amenințările ce i se fac. El a figurat pe lista germană de proscriși, în 1918, și Alex. Marghiloman (prim-ministru) i-a pus în vedere să plece, la care i-a spus: dacă mi-asta în scris și plece, ceea ce Marghiloman nu a avut curajul să facă.

Îi spun lui Știrbey că prea ia lucrurile în tragic; nu voi repeta lui Ballif spusele sale...

10 octombrie. În discursul pe care l-a ținut ieri Maniu, la întrunirea majorităților, a dat un „șah la rege”, spunând, cu alte cuvinte, că numai pentru că a voit el (Maniu) regele e azi pe tron, adică regele trebuie să fină seamă de dînsul și de ce poate face. După sedința Consiliului Muzeului [Militar], merg la Vintilă Brătianu, care mă primește, zicându-mi că voia să mă vadă spre a-i explica atitudinea lui Ballif. Dacă acesta va primi să intre în consiliul Reșiei cu Auschnit, nu-l va mai considera nici ca bun român, nici ca general român. După dînsul, atitudinea lui Ballif nu este bună. Protestez și-i spun că Ballif este convins, acum, că așa este bine. Se poate înșela, este încăpăținat — și de aceea refuz a-i repeta primele cuvinte ce mi-a cerut a repeta —, dar Ballif este cîntea personificată. Nu cred să intre în consiliul Reșiei. Îl întreb eu atunci să-mi explice de ce și-a schimbat el [V. Brătianu] atitudinea față de Carol, de ce nu a rămas în atitudinea de opoziție de la început, ceea ce alcătui un frîu pentru Carol și ai săi și o rezervă pentru viitor dacă Carol nu reușește. Îmi răspunde că a făcut-o pentru că partidul liberal este monarhic și pentru că a rămîne în atitudinea luată ar fi fost a merge la revoluție și el nu putea duce partidul liberal la revoluție. Cînd a fost la rege i-a vorbit însă foarte tare și, cînd îl va publica, se va vedea cît de tare este memoriu ce i-a prezentat.

Spune apoi că Carol calcă greșit, dovadă farsa cu schimbarea actuală de guvern¹, dovadă cum se poartă cu principesa Elena, cu regina Maria. Este un bolnav, un isteric, nerăspunzător de faptele sale. Îl întreb atunci cum vede viitorul. Răspunde că regele Carol trebuie considerat ca un Ludwig II al Bavariei² și încadrat tot așa ca să nu facă rău; dacă nu, și pleacă, atunci se duce toată dinastia și atunci e republica pentru care nu sîntem pregătiți.

Se exprimă cu dispreț despre G. Brătianu și acțiunea sa³.

12 octombrie. La salonul oficial de toamnă (desen) unde proporția ororilor pare că a scăzut,

¹ La 10 octombrie, guvernul prezidat de Iuliu Maniu și-a prezentat demisia, formîndu-se un nou cabinet, însă tot național-lăranist, prezidat de G.G. Mironescu. ² Ludwig II (Otto Frederic Wilhelm), rege al Bavariei (1866-1886), la 2 decembrie 1870, după ce cu cîteva zile în urmă Bavaria aderase la Confederația germană de nord, constituită în 1866 sub hegemonia Prusiei, a adresat o scrisoare regelui prusian Wilhelm, cerînd acestuia să-și asume titlul imperial. După încoronarea acestuia ca împărat al Germaniei, Bavaria a intrat în Imperiul federal german. Se pare însă că în acest caz se face aluzie la Otto (Wilhelm) Luitpold Adalbert Waldemar, rege bavarez între 1886 și 1913, dar care, fiind nebun, n-a putut să conducă efectiv.

³ La 9 iunie 1930, gruparea liberală condusă de Gheorghe Brătianu, favorabilă „restaurării” lui Carol II, a fost exclusă din Partidul Național-Liberal.

întîlnesc pe O. Goga, care-mi [spune] că darea afară a lui Maniu (de care el este foarte mulțumit) confirmă că regele încearcă a distruge partidele politice, întîi pe Vintilă, acum pe Maniu; și lui i-a vorbit regele că vrea să domnească cu cei tineri din generația lui, crezînd că-l flatează, dar el nu se desparte de Averescu de la care a învățat multe. Zice că articolul lui Bacalbașa, în Universul de azi⁴, despre influențele oculte face aluzie sau mai bine zis relevă aluzia ziarelor din strada Sărin⁵ despre influența Lupeascăi. Și el a asemănat pe Carol cu Ludovic al II-lea al Bavariei, în mai rău însă și cu mai multă primejdie pentru noi.

Către seară vine să mă vadă colonelul C. Sănătescu⁶, rechemat din postul de atașat militar la Londra și numit comandant al Regimentului de escortă regală. Și-a găsit regimentul într-un hal de mizerie neșpus. Este supărat că acum trebuie să cheltuiască bani mulți din cauza schimbării uniformelor. În Anglia, de unde e venit de trei săptămîni, nu se crede în durabilitatea domniei lui Carol, iar regele Angliei [George V] este supărat pe acesta. Știe de la colonelul G. Marinescu, prefectul poliției, care este camarad de promoție cu dînsul, că cine decide de ce e și [ce] s-a făcut în țară și mai ales în armată, este un soi de consiliu ce se adună la rege, compus din colonelii P. Teodorescu, G. Marinescu, Tătăranu și încă doi-trei ale căror nume le-am uitat. Se adună la masă, și atunci pun țara la cale...

28 octombrie. Generalul Condesescu (ministru al armatei), ambuscat în tot timpul războiului, proclamă pe rege „mareșal „pentru conștiința înaltă a datoriei pe care Măria Ta ai arătat-o-!?” (dezertind la Odessa?)...

1 noiembrie. Prin ziare s-a anunțat acum (cum se făcea și pe timpul vieții regelui Ferdinand) de cîva timp că masa cavalerilor ordinului Mihai Viteazul va avea loc la 8 noiembrie — la Sinaia, de astă dată, și că cei care doresc a lua parte să se înscrie. Nu m-am înscris pentru că nu am luat parte nici la mesele din 1924, 1925 și 1926, fiindcă mă plictiseau și

⁴ În Universul cu data de 12 octombrie nu apare nici un articol semnat de C. Bacalbașa. Probabil că autorul jurnalului se referă la articolul V-ați încercat, domnilor!., apărut în numărul din 10 octombrie și în care, polemizînd cu Adevărul pe chestiunea cauzelor și împrejurărilor demisiei guvernului Maniu, la afirmația că acel cabinet nu trebuia să cadă pentru că „nu are cine să-l înlocuiască...”, fiindcă partidele din opoziție sînt neputincioase”. C. Bacalbașa scria: „Iată, dar, și cea mai bună plegăorie pentru dictatură. Căci, dacă partidul de la cîrmă timp de doi ani a săvîrșit greșeli peste greșeli, și căderea lui este justificată, iar celelalte partide din opoziție sînt toate neputincioase, cui să încredințeze regele puterea.

Și fiindcă regele are o răspundere și fiindcă acestel fari îi trebuie un guvern și deoarece nici un partid nu-i poate da unul, dreptul judecătoresc impune ca regele să formeze un guvern după judecata sa, afară din partide! [subl. n.s.]”.

⁵ Aluzie la ziarele democratice Dimineața și Adevărul, care își aveau redacțiile și administrația pe strada Sărin⁶.

⁶ Constantin Sănătescu (1885-1947), general și om politic, a luat parte, ca reprezentant al cercurilor Patatului regal, la unele acțiuni în vederea răsturnării guvernului antonescian; prim-ministru în perioada august-decembrie 1944.

pentru că nu țin să întâlnesc pe mulți din purtătorii ordinului care s-au ardat sperjuri. Auzind acum câteva zile că, cu ocazia acestei mese, se va face o manifestație în cinstea vitejiei regelui (dezertor la inamic!), fusesem cu alții mai mulțumit că nu mă înscrisesem. Azi însă primesc o invitațiune — ceea ce eu nu s-a făcut niciodată — prin „mareșalul Curții” de a lua parte la acel dejun. Sint hotărât a nu merge și a nu merge cu alții mai mult cu cât invitațiunea este o presiune și cu cât se cere să venim în uniformă. Ori, la presiune, nu mă supun și să port aceeași uniformă ca atîția care și-au călcat jurămîntul și mai sint încă în oaste nu o fac.

Ziarele opoziției atacă pe N. Costăchescu¹ pentru suprimarea unor licee și școli normale. Greșesc pentru că Costăchescu are dreptate...

2 noiembrie. Nevoind a face o manifestație (regimul Carol nu trebuie slăbit acum, evit deci a scrie sau chiar a vorbi orice ar putea fi o critică sau un atac chiar indirect, dar nu vreau întru nimic a mă solidariza cu tot ce se face), scriu mareșalului Curții că, fiind nevoit a fi la 8 noiembrie la Brusturoasa (unde voi pleca la 7 noiembrie), nu pot lua parte la dejunul cavalerilor ordinului Mihai Viteazul...

7 noiembrie. Plec dimineața cu trenul la Brusturoasa. Stau de vorbă cu Mircea Costinescu, fostul prefect liberal la Bacău. El este de nuanță Vintilă Brătianu, dar găsește că liberalii fac rău că atacă guvernul pe tema suprimării de funcționari și a suprimării de școli secundare. Mă opresc la Dămănești ca să văd pe Lysbeth Știrbey — mult mai bine după cura de la Karlsbad [Karlovy-Vary] — cu care stau de vorbă pînă la opt seara, cînd continui drumul cu trenul la Brusturoasa...

11 noiembrie... [București]. Bianu vine la mine și îmi spune că Iorga a fost ridicol vineri, împunînd publicului că a venit în număr mare să asculte pe Gorka² și nu vine să-l asculte

¹ N. Costăchescu (1876-1939), chimist, profesor universitar la Iași, membru al Academiei Române; ministru al cultelor și instrucțiunii publice (16 noiembrie 1928-7 iunie 1930 și 13 iunie 1930-18 aprilie 1931).

² Olgierd Gorka, istoric polonez, membru corespondent al Academiei Române, descoperitorul, la München, al unei cronică despre Ștefan cel Mare, al cărei text, însoțit de un amplu studiu introductiv, l-a publicat în 1931 în *Analele Academiei Polone din Varșovia*.

16 noiembrie 1930. Demonstrație a șomerilor în fața Palatului regal

pe dînsul. Mă întreabă de ce nu m-am dus la Sinaia. Îi spun. Sint mulțumit că n-am fost, mai ales după afirmarea lui Prezan că la moarte, regele Ferdinand ar fi manifestat dorința ca să-i urmeze Carol. Nu știu dacă este adevărat sau nu, dar cred că am făcut bine a nu fi acolo. Criza crește în fiecare zi.

13 noiembrie... Văzut pe Vintilă Brătianu. Zice că va merge la Camera, va citi o declarație și apoi va pleca la Mihăești [proprietatea sa din județul Muscel] să vadă cum se vor descurca ai săi în liniile generale ce va trasa el. E și o încercare care o face partidului său (înțeleg de aici că sint mari fricțiuni în partid); dacă merg bine, bine. De nu, el se dă la o parte. E sigur că cei de la guvern nu vor vota bugetul și că asta va fi pretextul pentru dictatură.

Zice că multe lichele vin la dînsul. A fost generalul Popovici (Epure): palavre goale, lingeri etc. A fost și generalul Ștefănescu Amza³, care de obicei vine pe ascuns ca să-i spună că are simpatii liberale; de astă dată, a venit în uniformă și-a spus că un adjutant al regelui, fost ales al său (a lui Amza), i-a spus că regele i-a spus (adjutantul) că V. Brătianu trebuie să aleagă între rege și B. Știrbey. La aceasta, Brătianu a spus că nu crede ca regele să fi spus aceasta, fiind prea bine informat, dar că el (Brătianu) nu găsește nici demn, nici omenesc, cu toate că a avut multe discuții și divergențe cu Știrbey și nu a aprobat multe [din ceea] ce a făcut, ca să se certe cu Știrbey, pentru că știe că s-a purtat de bine în război pe lîngă regele Ferdinand, că a ajutat pe Ionel [Brătianu] și pentru că e fratele nevastei fratelui său...

Știe, prin patriarh, că la venire (6 iunie) regele Carol a cerut lui Maniu să se adune cu regenții spre a se vedea cum să se facă decretule. Maniu a venit cu decretule făcute pentru alegerea lui Carol ca regent. Acesta a spus atunci lui Maniu că nu așa le-a fost vorba. Cînd l-au chemat să vină la Alba Iulia se înțeleseseră împreună (cu Maniu) ca să vină ca rege. Maniu s-a făcut roșu, a bilbiit și nu a mai zis nimic...

26 noiembrie. Elise Brătianu zice că a grăși! deundăzi Vintilă Brătianu cerind audiență regelui; sint și eu de această părere, mai ales că regele a pus 15 zile spre a i-o da și a primit dintîi pe G. Brătianu. Elise zice că Vintilă a grăsit din nou mergînd la Ilasievici și spunîndu-i că nu mai e nevoie de audiență; trebuia, zice ea, sau a nu se duce sau a trimite pe altcineva să vorbească cu Ilasievici, dar nu să meargă el. Dacă faptele sint așa, Elise Brătianu are dreptate...

30 noiembrie... Din ce în ce mai multe din persoanele cu care vorbesc au părerea că, spre a-și asigura o domnie fără control, regele caută a distruge partidele politice...

10 decembrie. Urmăresc în Times ancheta pentru pierderea aeronavei engleze R. 101. Reiese că vina mare o poartă C.B. Thomson, care a obligat plecarea fără ca nava să-și fi făcut toate încercările. Este cu totul în felul

³ C.C. Ștefănescu Amza, general, secretar general al Ministerului de război (1920-1922), ministru al aceluiași departament (18 aprilie 1931-11 august 1932), deputat, senator.

său de a fi, de a voi să deie lovituri senzaționale.
A plătit-o scump...

14 decembrie... C. Cretzeanu¹, care vine după amiază, îmi spune că Banca Românească merge bine și că ar fi și mai bine dacă politicienii nu ar interveni ca să scape băncile din provincie ce fac faliment. Banca Iașului au transformat-o de fapt în sucursală a lor, dar au trebuit să scoată 70 000 000 lei pentru a plăti depozitele. Au dat afară consiliul de administrație tot. Îi atrag atenția asupra Băncii Bacăului. Zice că au un inspector acolo de o săptămână.

17 decembrie. Alexandru Cretzeanu² vine să-mi spună că e mare zăvăl în oraș din cauza faptului că ministrul german Mutius a scris unui redactor de la Bukarester Tageblatt a nu reproduce articolele lui Filipescu, pe care l-ar fi calificat în chip pejorativ, contra lui B. Știrbey. Alexandru spune că Filipescu a pus mina pe scrisoare și a publicat-o cu acompaniamentul de injurături la adresa lui Mutius, în Epoca³. Pornit cum este, Alexandru zice că este o insultă la adresa Germaniei. Îi arată că nu sînt de această părere și că mi se pare că von Mutius este cel ce a greșit, sau cel care a început a greși, căuțind a se amesteca în afaceri de politică interioară. Gr. Filipescu este desigur un individ ce nu se poate stîmna, dar asta nu împiedică că von Mutius a greșit.

22 decembrie. Din Cluj, din Sibiu, de aici [din București] îmi sosesc scrisori prin care se arată nemulțumirea ofițerilor că acum, cînd se reduc soldele, se schimbă uniforme... Ballif, căruia îi atrag atenția asupra acestei nemulțumiri, o ridiculizează.

23 decembrie. Aseară a murit, la Mihăești, Vintilă Brătianu. Suferea de inimă de mulți și un spasm l-a dat gata. Cu dînsul dispăre un om întreg, patriot pasionat și om de inimă. Conștiința lui era extraordinară. Nu avea, evident, științea deosebită a fratelui său Ionel, în multe chestiuni era strîmt ca vederi, dar era muncitor cum nu era fratele său și avea o inimă de aur. Țara face în persoana sa o mare pierdere. Mi-a fost întodeauna un bun prieten. Îl regret nespuse de mult.

Ballif, pe care-l întîlnesc pe stradă, spune că se face contra regelui campanie pe chestiunea uniformelor pe nedrept. Tot din campania inspirată de anume persoane (B. Știrbey?) zice el, face parte venirea regelui Serbiei⁴ la Sinaia,

probabil cu scopul de a încerca o împăcare între rege și principesa Elena, împăcare pe care Ballif o declară imposibilă.

Am terminat de citit Take Ionescu de Seizeanu⁵. Seizeanu este jurnalist și nu istoric, ca atare vede un om sau numai bun sau numai rău și a scris nu o biografie, ci un panegiric. Eu am cunoscut puțin — personal — pe Take Ionescu și am și fost mult influențat în contra lui și de tatăl meu și de Ionel Brătianu. Părea mea, judecînd acum, este că Take Ionescu era foarte inteligent, citise mult, dar nu cu tot discernămintul necesar, era un bun orator, patriot și foarte bun la inimă. Îi plăceau însă reclama și lauda, nu alegea bine pe cei ce-l înconjurau, ci mai mult îi culegea. În chestiunea națională a văzut just și a acționat cu curaj încă de la începutul carierei sale; a fost un bun avocat, dar un foarte slab ministru de finanțe. A fost un om politic și nu [un] ambițios gol ca Alexandru Marghiloman, și singurul care, în generația sa, se apropia, din punctul de vedere al capacității, de Ionel Brătianu.

24 decembrie. În presă, la Cameră și Senat, s-au relevat calitățile lui V. Brătianu și mai ales munca sa, caracterul său întreg și patriotismul său...

Alexandru Cretzeanu, care este pasionat pentru politică, mă întreabă de ce nu fac politică. Îi spun că nu-mi place și că, cu temperamentul meu, nu aș reuși să fac altceva decît să-mi creez dușmani. Spune că aș putea face ceva pentru armată. Răspund că pentru a putea face ceva trebuie să fii sprijinit de un partid puternic. Or, după părerea mea, trebuie să schimbăm așteptările de radical, atîncea atîtea interese, încît nu se găsește partid care să te susțină.

29 decembrie. I.G. Duca a fost ales șef al partidului liberal. Cîd altul nu era, iar alții susțin că are stofă în el. Ca instrument în mina lui Ionel Brătianu a fost bun. Dar e altceva a fi șef de partid.

31 decembrie... Se încheie încă un an. Am greu și din cauza crizei economice, dar și din cauza crizei morale (o consecință a celei precedente?) ce a fost în lumea întreagă (și care a dus la primul război mondial). Nu a fost război, este adevărat, dar frica de război, premergătoare a războiului, a domnit în toată Europa. În țară este, mai cu seamă la acest sfîrșit de an, descăjurare și mai ales lipsă de încredere pentru viitor. Criza e mai ales morală și mă întreb dacă nu punctul cel mai jos al ei. Este evident că toate greutățile și evenimentele prin care s-a trecut anul acesta au captat judecata tuturor și că lumea își dă mai bine seama de futilitatea făgăduințelor politice. Mi se pare că începe a fi o deziluzie față de ce se așteaptă de la rege. Este adevărat că s-a așteptat să se transforme totul ca prin minune. ■

Selecția textului, introducere și note:
Cristian POIȘTEANU,
Marian ȘTEFAN,
Ioana URSU

¹ C. Cretzeanu, economist, specialist în finanțe, membru al conducerii și apoi director al Băncii Românești.

² A.I. Cretzeanu, diplomat, director politic în Ministerul de externe, membru al mai multor reprezentanțe diplomatice românești la Londra, Roma, Berna, iar în anii ultimei conflagrații mondiale, ministru al României la Ankara, mijlocind contactele opoziției burgheze și ale regimului antonescian cu aliații occidentali, în încercarea acestora de a desprinde România din alianța cu Germania hitleristă.

³ Grigore Filipescu (1886-1938), președinte al Partidului Conservator-Democrat, deputat și senator, director al ziarului Epoca, prefect de Ilfov (1931). A fost unul dintre oamenii politici burghezi care au nutrit ferocul convingeri antifasciste, răspunzînd una din apărurile lansate de comuniști în vederea coalițării forțelor democratice într-un front larg de luptă împotriva fascismului.

⁴ Alexandru I. Karagheorghievici (1921-1924), căsătorit cu Maria, sora lui Carol II; se baza, se pare, în acțiunea sa și pe aceste relații de familie.

⁵ Romulus Seiszanu (a semnat uneori și Seiszeanu), ziarist, din 1920 redactor, iar mai apoi prim-redactor la Universul; autor de manuale școlare, dicționare și alte lucrări, între care și o biografie a lui Take Ionescu (1930).

NOIEMBRIE
1936

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Frații Alexandru și Ion Lapedatu „din generația eroică a Ardealului”, — cum scrie D. Almaș într-un articol publicat în Zorile — care „s-au afirmat totdeauna ca elemente de înconștabilă valoare”, au împlinit șazece de ani. Alături de datele ce conturează personalitatea fiecăruia din cei doi frați, ziarele aduc și un amănunt mai puțin cunoscut: și anume că sînt gemeni și seamănă perfect. „Cînd saluți pe unul — cum scrie Adevărul — îți mulțumește foarte amabil, dar adaugă: «Da să știi că eu sînt Alexandru». Istoricul Alexandru Lapedatu a studiat la Brașov și Iași și și-a binemeritat „foarte distincțiile ce i s-au acordat, începînd cu succesul cărții Istoria breșelor la români, cu secretariatul Comisiei Monumentelor Istorice și apoi ca membru al Academiei Române, ministru al cultelor, profesor de Istoria veche la Universitatea din Cluj, apoi președinte al Academiei”. Despre fratele său, Ion Lapedatu, autorul articolului notează: „A fost alături de cel de la revista Luceafărul, a îndeplinit funcția de secretar al Astrei, iar în ultima vreme s-a dedicat muncii pe terenul financiar”.

● S-a obținut prima recoltă de orez, la stațiunea experimentală pentru cultura orezului de la Măgurele, încheindu-se astfel prima etapă a experiențelor făcute pentru selecționarea semințelor și punerea la punct a metodelor de cultivare a acestor cereale în țara noastră. Rezultatele bune obținute încurajează extinderea în anul următor a acestei culturi. (1 noiembrie)

La 16 noiembrie se redeschide Parlamentul. Pe culoarele Camerei, scrie revista săptămînală de informații și critică politică, economică *Încotro?* din 22 noiembrie, se „reiau contacte părăsite de cîteva luni. Se încearcă unele noi combinații și se refac vechi grupări”¹. Sau, după cum relatează *Adevărul*, din 17 noiembrie: „Strîngeri de mină, surisuri amicale, schimb de riposte nevinovate. Peste grupurile care, învrîjmășite mîine, se vor lovi fără cruțare se întinde o mîină prietenoasă ca gestul cavalerului înainte de a începe duelul. D. Iorga, bună oară, prins în mijlocul național-țărăniștilor ca un ostatec regal într-o tabără de soldați, respectoși față de egrada, va administra fără rezerve verva sa caustică. D. Inculeț se găsește, de asemenea, într-un flirt aproape subversiv cu opoziția democratică. D. Iamandi e într-un grup de gogiști, d. Djuvara discută cu gazetarii, d. Tătăreanu cu proprii săi miniștri, care altfel îl găsesc cu enorme dificultăți. Numai d. Brătianu, consecvent unei tradiții de familie, păstrează regulile jocului: e cu preferință între amicii d-sale”.

Dar „armistițiul” durează doar o zi, disputele dintre guvern și opoziție continuînd să se intensifice. Ziarele publică remarci și declarații ale diversilor lideri politici din opoziție care așteaptă să vină la guvernare. *Adevărul*, din 13 noiembrie, de exemplu, scrie: „Nu știm cînd va cădea guvernul, declară conducătorii Partidului Național-Țărănesc, dacă va termina sau nu sesiunea, dacă va mai rămîne și după aceea sau nu, dar știm că succesiunea ne va reveni nouă”. De altfel, după cum menționează *Facla* din 16 noiembrie, în actuala sesiune guvernul „va avea parte de o atmosferă foarte nefavorabilă. Opoziția și în special Partidul Național-Țărănesc vor desfășura la Cameră și Senat o acțiune energetică, combătînd toată opera guvernului, pe care o socotea dăunătoare intereselor țării”.

Ziaua Armistițiului din primul război mondial — 11 noiembrie — care se serbează în toate țările aliate este un prilej, după cum scrie *Lupta*, „de evocare a solidarității popoarelor care au sîngerat în marea luptă pentru apărarea dreptului și a înfrînării drep-

¹ Pentru a ușura lectura nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

6 noiembrie:
prof. Nicolae Iorga
vorbind
la deschiderea
noului
an universitar,
la Facultatea
de drept
din București

tății în viața internațională". Cu atât mai mult, cu cât — remarcă în continuare ziarul menționat — la 18 ani de la acea zi istorică „se aude din nou zgomotul armelor celor care doresc răsturnarea ordinii internaționale și a dreptății istorice”.

Referindu-se la același eveniment, *Lumea nouă*, organul central al Partidului Social-Democrat din România, publică, în numărul său din 22 noiembrie, după o lucrare scoasă de Societatea Națiunilor, o serie de date ce atestă primejdia pe care o reprezintă înarmările pentru cauza păcii. Astfel, scrie ziarul „se cheltuiesc astăzi cinci miliarde patru sute milioane de dolari-aur pentru înarmări. În lei, această cifră, ce pare astronomică, se ridică la o mie nouăzeci miliarde”. La rîndul său, *Zorile*, din 19 noiembrie, comemorînd ziua Armistițiului, relatează și despre *Ziua tineretului pentru pace*. Cu acest prilej, are loc o întrunire la care iau parte reprezentanții partidelor democratice din țară. Ședința este deschisă de profesorul Rădulescu Motru, decanul Facultății de litere și filosofie din București. Vorbitorii pledează pentru menținerea tradițiilor alianțelor ale țării noastre.

Primejdia pe care o reprezintă agravarea situației internaționale este relevată și de N. Iorga, într-o cuvîntare pe care o ține la Facultatea de drept din București, cu prilejul deschiderii noului an universitar. „Astăzi țara noastră — spune istoricul — se găsește într-o situație din ce în ce mai critică din punct de vedere al evenimentelor internaționale. O legătură între Berlin și Roma, cu o clientelă austro-ungară ce merge și la Sofia, amenință unitatea noastră. Sprijin nu putem accepta de nicăieri. Fiecare are grijă de el. Noi nu ne putem sprijini decît pe noi și mai ales pe voi, tineretul de astăzi. Nu trebuie să avem ură împotriva nimănui. Însă trebuie să ne păzim de aceia care ne atacă. În fața unor asemenea situații — conchide profesorul Nicolae Iorga — nu trebuie decît ca toate forțele morale din România să se unească”.

În Capitală este inaugurată statuia lui Mihail Kogălniceanu, acela care „cel dintîi a avut ca ideal în viață drepturi egale pentru norod, împroprietărirea țăranilor, desființarea robiei, unirea țărilor române într-un stat pe deplin independent”, cum scrie ziarul *Adevărul* din 10 noiembrie. Începuturile carierei sale publice au coincis cu începuturile renașterii României. Ea s-a terminat în apoteoza Independenței, după ce el fusese un factor hotăr-

Cronică măruntă

● La 28 octombrie 1936 s-au împlinit 50 de ani de cînd Franța a dăruit republicii americane celebra statuie a Libertății, din New York. (5 noiembrie)

● Ce cuprindea un program de radio în urmă cu 50 de ani? Iată-l pe cel din după-amiază și seara zilei de 6 noiembrie: Ora 18. Concert de muzică populară și distractivă. Orchestra Vasile Julea: Arli naționale; Gitanella — vals de Morena; Plînge marea — tango de Max Halm; Hal acasă pulșor — tango de Ion Vasilescu; Plîng iubirea pierdută — tango de Lupescu; Arli pus flori la cîngătoare, de Boideanu etc. etc. Ora 19: Mersul vremii; bursă cerealelor; actualități. 19.15: Continuarea concertului — Potpurri românesc din Ardeal, de Mureșanu; Al dormit crîmăre la telgha — tango, de Mircea Alexe; De ce zîmbesc — tango de Andreescu; De ce nu vrei să mă iubești — romanță de Lupescu; Arli naționale. Ora 20: Universitatea Radio: Există un clasicism românesc?, de prof. Simion Mehedinți. 20.20: Alin Cortot cîntă la pian. 20.45: Cărți noi de Perpessicius.

● Presa bucureșteană anunță realegera lui Franklin D. Roosevelt ca președinte al Statelor Unite, cu o majoritate record. Astfel, *Lumea nouă*, organul central al Partidului Social-Democrat din România, referindu-se la acest eveniment, scrie: „Succesul lui Franklin Roosevelt consolidează democrația în Statele Unite ale Americii”. (8 noiembrie)

● Lupta la rubrica Știați că... scrie: În timpurile vechi, fumatul era permis și în biserică. Abia în

În Capitală
se inaugurează
statuia
înstrăinului cărturar
și om de stat,
Mihail Kogălniceanu

Cronică mărunță

anul 1442, Papa Urban a exilat tătutul din biseră; numărul cel mai mic de femei se află în Canada și Irlanda. La o mie de bărbați sînt 931 de femei în Canada și 953 în Irlanda; măslinele din California sînt împărțite oficial în următoarele categorii: medii, mari și mai mari, mamut, urias, colosal și supra-colosal.

● Viața muzicală cunoaște o premieră: maestrul George Enescu apare în țară (în sala Esarcu), alături de tînărul muzician Dinu Lipatti, într-un concert de sonate. (10 noiembrie)

● Și florile sînt supuse... model. Anul acesta „floarea la modă e gardenia”. Acum o sută de ani — ne informează Dimineața — gardenia (un fel de ochiul boulii cu miros foarte plăcut) era necunoscută în Europa; ea a fost adusă de la tropice și crescută în seră.

● Agenția TASS transmite că printre hotărîrile a conducerii statului sovietic „a fost remis d-lul Litvinov ordinul „Lenin””.

● Dintr-o statistică alcătuită cu prilejul organizării la Londra a unei expoziții de dulciuri, rezultă — după cum relatează Lupta — că „bărbații sînt mai mari amatori de dulciuri decît femeile... Optzeci și cinci la sută din bărbați cumpără dulciuri și le mănîncă singuri”. (12 noiembrie)

● Pentru a lansa una din cărțile sale noi, un editor din Philadelphia a anunțat că în lucrarea respectivă se găsește o greșală de tipar. El a oferit un premiu de 25 000 dolari aceluia care va descoperi primul greșala. În mai puțin de opt zile, editorul a vîndut 175 000 de exemplare — cartea costînd un dolar și jumătate. Editorul a plătit premiul, dar a obținut și un mare beneficiu la vînzarea lucrării. (14 noiembrie)

● Un poet își spune gîndurile se intitulă interviu luat de George Macovescu postului arde-

rîtor și al Unirii. În același ziar, cu data de 8 noiembrie, B. Brănișteanu scrie că „Kogălniceanu a aparținut generației romantice a României care prin concepțiile și intențiile lor au fost, în același timp, și mari înfăptuitori. Ei n-au predicat doctrina forței brutale, ci au crezut în puterea ideilor, a idealurilor, în puterea cuvîntului vorbit și scris”. Puterea personalității lui Mihail Kogălniceanu a fost așa de mare, încît — după cum conchide autorul articolului menționat — „ea s-a repercutat și dincolo de moartea lui, pînă și asupra Unirii Mari și definitive a națiunii, înfăptuită sub oblăduirea devizei care a stăpînit viața publică a lui Kogălniceanu: *libertate, democrație și dreptate*. Dreptate politică și dreptate economico-socială: votul universal și împroprietărirea”.

La rîndul său, Eugen Jebeleanu, în *Dimineața* din 9 noiembrie, subliniază că M. Kogălniceanu „și-a închinat toată pasiunea vieții sale mulțimilor”. Autorul articolului amintește cuvintele lui Kogălniceanu, potrivit cărora „puterea și fericirea unui stat se află în puterea și în fericirea mulțimii, adică a nației”, subliniind că marele cărturar și om politic a avut curajul de a semna și de a condamna nedreptele stări de lucruri care apăsau pe săteni, într-un timp cînd „ideia împărțirii pămîntului la țărani părea tuturor o utopie sau o naivitate”.

Ziarele relevă că M. Kogălniceanu a fost un ilustru cărturar și un neobosit sprijinitor al teatrului românesc. Astfel, citim în *Adevărul* din 13 noiembrie, el a făcut parte, în 1844, din primul comitet al Teatrului Național din Iași, împreună cu Costache Negruzzi și Vasile Alecsandri, dînd teatrului și cîteva traduceri remarcabile. În 1852, cînd teatrul ieșean se găsea într-un moment critic, fiind amenințat cu desființarea, a intervenit împreună cu Gheorghe Asachi și Gr. Cuza pe lângă domnitorul Ghica pentru salvarea acestei instituții.

In revista *Lumea*, care apărea la Iași, George Ivașcu publică un articol dedicat lui Constantin Stere: „A dispărut unul din cei mai interesați oameni ai României moderne. Energia lui Constantin Stere, risipită generos în atîtea mari inițiative, lupta lui cu barbaria, cu prostia și pehlivană oficializate, temperamentul și viziunea lui de revoluționar puteau răsturna o țară și răscula un întreg popor.

În cuvîntul *Către cetitori* din primul număr al *Vieții Românești*, din martie 1906, se pot citi următoarele rînduri: «Starea noastră nu e numai înapoiată, ceea ce ar fi destul de rău; ea este anormală, ceea ce e mult mai rău». De la această realitate a pornit poporanismul lui C. Stere și al tovarășilor săi. *Viața Românească* a fost revista

Cizmiciul,
sub semnele
unei leri timpurii

George Enescu
în timpul
unei repetiții

care a propulsat apoi soluțiile considerate de ea necesare pentru crearea condițiilor unei autentice «culturi naționale». Căci: «O cultură națională, de un caracter specific, nu se va naște decât atunci când masele mari populare, adevărat românești, vor lua parte și la formarea și la aprecierea valorilor culturale — limba literată, literatură, forme de viață etc. — și acest lucru nu se poate întâmpla decât atunci când, prin cultură, viața politică mai largă și ridicarea economică, țărâimea va căpăta în stat valoarea socială proporțională cu valoarea sa numerică, economică, morală și națională, când vom fi un popor, când toate clasele sociale vor fi ale aceluiași popor, când trecerea de la vîrfurile la baza piramidei sociale se va face pe nesimțite».

Răsfoiți *Viața Românească* și vă veți convinge de marea inteligență a lui C. Stere, de marele lui talent de polemist, de numeroasele și solidele lui cunoștințe în domeniul economiei politice, dreptului, literaturii etc. O simplă cronică sau o recenzie, un studiu despre o carte literară sau științifică — toate arată un gînditor de o mare complexitate și o covîrșitoare personalitate”.

Din ziua de 21 noiembrie, ziarele *Adevărul* și *Dimineața* trec sub conducerea lui Mihail Sadoveanu, B. Brănișteanu și Tudor Teodorescu-Braniște. Ei dau publicității următoarea profesiune de credință: „Înțelegem să păstrăm acestor publicații atitudinea pe care le-au statornicit-o întemeietorii lor: apărarea libertății și a dreptății. Împotrivindu-ne oricărei dictaturii și tuturor mișcărilor extremiste, de orice nuanță, combatînd violența ori de unde ar veni ea, înțelegem să apărăm așezarea politică actuală a statului românesc pe temeiul instituțiilor constituționale existente astăzi”.

În ce privește relațiile externe, ne aflăm partizani statornici ai unei politici de pace și bună conviețuire cu toate statele care, ca și România și Aliații ei, stau pe terenul Societății Națiunilor, al respectului tratatelor și al recunoașterii intangibilității statutului teritorial statornicit de aceste tratate.

De asemenea, vor fi neconțenți atenți la toate manifestările de ordin cultural menite să sporească puterea statului românesc și să desăvîrșească unitatea sufletească a întregului popor”.

Într-un interviu acordat ziarului *Opinia*, din Iași, la 27 noiembrie, Mihail Sadoveanu, spune în legătură cu motivele ce l-au determinat să accepte postul menționat: „Pentru că am socotit de datoria mea să-mi dau contribuția la lupta pentru democrație, în spiritul căreia marii noștri înaintași au clădit țara liberă de ieri și România întregită de azi”.

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

Ioan Emil Isac (1896-1954), apărut în *Dimineața*: „Am debutat în literatură la *Gazeta Transilvaniei* din Brașov. Pe atunci nu aveam mai mult de 14 ani. Cît timp mi-am făcut studiile la Cluj și în Universitățile din străinătate am continuat să scriu în revistele din Ardeal și Vechiul regat, iar în 1913 am trecut ca redactor la *Românul* din Arad, în vremea când era director Vasile Goldiș. Aici am lucrat pînă în 1916, când ziarul a fost suspendat de către guvernul din Budapesta”. În 1918, E. Isac a fost ales membru în *Marele Sfat al Țării* de la Alba Iulia și a condus biroul de presă. „Apoi, în urma stăruinței d-lui Maniu și — ca să zic așa — cu învoiala lui Ionel Brătianu, am fost trimis de către guvernul român în Elveția, unde am lucrat pentru conferința păcii”.

● „Doamnele cu pălării nu sînt admise în staturi. Un vestiar special este pus la dispoziția doamnelor”. Măsura aceasta a fost luată, după cum scrie ziarul *Adevărul*, la sfîrșitul secolului XIX, pentru ca „bărbații să nu fie împiedecați să vadă spectacolele”, deoarece pălăriile doamnelor deveniseră... adevărate grădini plătitoare. Presa a desfășurat o adevărată campanie împotriva lor. Relatînd aceasta, publicația menționată reproduce și un fragment dintr-un articol apărut în ziarul vremii: „Ne facem și noi ecoul mîilor de guri care cer soluționarea chestiunii pălăriilor gentilelor doamne la teatru. E momentul să-l dăm asaltul defnitiiv. Da! E un asalt în regulă, căci avem de-a face cu niște redute monstre, cu niște cupole enorme, cu niște ridicături cu parapete. Pălăriile doamnelor au ajuns fenomenale. Ne prindem că măsoară o jumătate metru în înălțime”. (25 noiembrie)

PROTAGONIȘTI ȘI DECIZII

ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (III)

JACQUES DE LAUNAY

După ce în primăvara anului 1940 trupele Germaniei naziste ocupaseră Danemarca și Norvegia — ofensiva germană în Europa occidentală desfășurându-se apoi vertiginos, în Belgia, Olanda și Franța — Italia, profitând de situația dificilă a aliaților, declară război

Franței și Marii Britanii, la 10 iunie 1940, invadând sudul Franței. Mussolini răspunde astfel în cele din urmă așteptărilor lui Hitler și angajamentelor asumate față de el.

Historicul francez Jacques de Launay, autorul lucrării *Les Grandes décisions de la deuxième guerre mondiale*, prezintă, în fragmentul extras din această carte, mecanismele de gândire ale forurilor supreme de decizie italiene într-un moment crucial pentru țară: a fi sau a nu fi în război alături de Hitler și când?

După a cincea sa întâlnire cu Hitler, din 18 martie 1940, Mussolini se comportă în continuare ca „aliatul” Germaniei. De fapt, de la această dată, Ducele va rămâne credincios obiectivului pe care și l-a propus: intrarea în război alături de Germania.

Pînă atunci, Mussolini s-a arătat nehotărît, șovăitor.

Referindu-se la starea lui de spirit, ginerele său și ministrul afacerilor externe, contele Ciano, consemnează în jurnalul personal² că îl găsește îngrijorat (14 august 1939), apoi refuzînd să se alăture orbește Germaniei (17 august), victimă a propriei sale inconstanțe (18 august),

în sfîrșit decis să acționeze — este prea tîrziu pentru a-i părăsi pe germani (20 august). Mussolini îi scrie lui Hitler că nu este încă pregătît, dar că va acționa, în cazul în care Fîhrerul îi pune la dispoziție întregul material de război și toate materiile prime de care are nevoie (*lista Molybden*). Ceea ce este, dacă o putem numi așa, o nonbeligeranță germanofilă. În cursul iernii 1939-1940 însă aceas-

¹ Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

² Din care *Magazin istoric* a prezentat largi extrase comentate (nr. 5-9/1973).

ță țară, care se plînge că nu dispune de material de război, vinde armament Aliatilor.

De ce manifesta Ducele atîtea ezitări? El este absolut sigur că intrînd în război acționează împotriva voinei poporului italian. Toți cei din jurul lui — Ciano, regele, generalii — nu conțenesc să i-o spună. Și totuși, el continuă să cocheteze cu ideea intervenției. În iarnă, „din cînd în cînd i se redecșteapă dragostea pentru germani” — scrie Ciano. La 4 ianuarie 1940, îl sfătuiește pe Hitler să încheie pace, pentru a crea „o Polonie supusă, dezarmată, exclusiv poloneză”, care să nu constituie o amenințare pentru marele Reich și să nu ofere Aliatilor motiv de război. La 18 martie, la Brenner, în Alpi, se entuziasmează și promite Führerului că va ataca „îndată ce Germania va fi repurtat o primă victorie. Ducele îi dă asigurări Führerului că dacă Aliatii vor fi atacați de germani, el va acționa în așa fel, încît o a doua lovitură asupra lor să-i prăbușească la pămînt”.

El ascultă cu interes precizarea Führerului că ar fi preferabil „ca o puternică armată italiană să atace frontiera franceză, însă nu cea între Elveția și Mediterana. Ea va trebui să meargă alături de armata germană prin valea Ronului, paralel cu frontiera cu Elveția”. Mussolini este de acord. El nu mai intenționează, cum susținea la 20 februarie, să atace Iugoslavia, pentru a elibera Croația și Dalmația de jugul srbesc.

Relativ la campania împotriva Norvegiei, îi scrie lui Hitler la 11 aprilie: „Sînt total de acord cu decizia pe care ați luat-o... Vă confirm că mine, 12 aprilie, întreaga flotă italiană va fi pe picior de război și că voi intensifica pregătirile celorlalte arme”. Adăugă apoi, ca și cînd și-ar vorbi sieși: „Poporul italian, deși ar fi dorit să mai treacă puțin timp pentru a se pregăti mai bine, este convins acum că nu se mai poate evita intrarea în conflict”. În aceeași zi, „foarte răcit, cu febră și obosit”, îi spune lui Ciano: „Este umilitor să stăm cu

brațele încrucișate, în timp ce alții scriu Istoria”.

Atitudinea Duceului preocupă pe Aliatși. La 24 aprilie, Ciano consemnează în jurnalul său: „François-Poncet (ambasadorul Franței) îmi aduce o scrisoare sigilată din partea lui Paul Reynaud [primul ministru] către Duce. Se simte foarte ofensat de faptul că el, ambasadorul Franței, trebuie să aducă un plic al cărui conținut nu-l cunoaște. Aruncă cuvinte mali-

Duceului este să trimită lui Hitler o copie a scrisorii și a răspunsului său”.

Chiar dacă a optat, Mussolini nu ia încă o decizie. La 25 aprilie 1940, Ciano scrie: „Ducele își reafirmă fidelitatea față de pactele încheiate cu Germania, dar, în ceea ce privește războiul, el nu va interveni decît atunci cînd va avea o certitudine cvasimatică a victoriei”. La 26 aprilie, Ducele îi răspunde lui Reynaud. „Este o scrisoare

1940. Soldații italieni trec frontiera din Alpi, invadînd teritoriul francez

țioase la adresa guvernului, elogiindu-l totuși pe Reynaud: «Este omul care a avut totdeauna curajul să spună adevăruri neplăcute pentru alții, dar care are și toate defectele unui om ce nu măsoară mai mult de un metru șaizeci. Iese mereu în față, de teamă că nu-i luat în serios».

Mussolini citește scrisoarea cu satisfacție și dispreț. Ea se încheie printr-un fel de sugestie de întîlnire, înainte ca cele două popoare să-și încrucișeze armele. Mussolini își propune să răspundă printr-un refuz și să adauge cîteva cuvinte, care i-ar da lui Reynaud o imagine mai puțin dramatică a lucrurilor. Firește, primul gînd al

rece, plină de sarcasm, disprețuitoare”, notează Ciano.

Două zile mai tîrziu, Hitler îi scrie Duceului „pentru a-l informa despre succesele sale militare în Norvegia. Sînt, în general, scrisori de mică importanță, însă Führerul este un bun psiholog, el știe că mesajele sale trezesc un puternic ecou în sufletul lui Mussolini”, scrie Ciano. La 2 mai, Führerul primește răspuns: „Evenimentele din Norvegia ne-au entuziasmat. Am chemat sub arme pentru 15 mai contingentul 1916. Alte contingente vor fi mobilizate succesiv, în așa fel încît, în cursul verii, vom avea gata de luptă două milioane de oameni”. A doua zi, Ciano își însemnează: „Veștile din Nor-

¹ Magazin istoric, nr. 12/1975, 1-3/1976.

vegia îl înflăcărează pur și simplu pe Duce, care își exprimă, cu și mai multă vigoare, încrederea în victoria Germaniei¹.

La 1 mai, Mussolini primește o scrisoare de la Roosevelt, în care președintele îl îndeamnă să nu intre în război. Ducele răspunde că „doctrina Monroe este în aceeași măsură valabilă pentru americani și pentru europeni”. François-Poncet, un observator atent, povestește: „La 29 aprilie, Ciano mi-a spus direct: dacă veți reperta victorii, nu se va întâmpla nimic. În caz contrar, nu pot să vă dau nici o garanție. Totuși, la Paris, cu toate informațiile pe care le transmitem, guvernul refuza să creadă în apropiata intervenție în război a Italiei. Pierre Laval [vicepreședintele Consiliului de miniștri] susținuse în Comisia de politică externă din Senat că, în cazul în care i s-ar fi încredințat o misiune pe lângă Mussolini, ar fi putut să-l determine să rămână în afara conflictului. Dar, în același timp, Ciano mă rugase, din partea Duceului, să cer guvernului francez să nu mai trimită emisari speciali. Ambasadorul Italiei la Paris, Guariglia, i se ceruse același lucru. Toate sondajele, toate demersurile pe care le-am întreprins la Roma conduceau la concluzia că nimic nu ar fi putut modifica decizia Duceului²”.

La 9 mai 1940, Mussolini îl primește pe Badoglio, comandantul armatei, adept convins al nonbeligeranței. După întrevvedere, el îi declară lui Ciano că a reușit să-l convertească pe Duce. Ministrul cunoaște vederile generalului: un atac asupra Liniei Maginot ar fi sortit eșecului și ar necesita patru luni de lupte și sacrificarea unui milion de oameni. Din toate părțile, industriași influenți, Balbo, guvernatorul Libiei, regele, îl sfătuiesc pe Mussolini să manifeste prudență. Generalul Badoglio nu profită însă de marele său prestigiu pentru a organiza acest curent, favorabil nonbeli-

geranței; el nu demisionează, ci așteaptă ordine. La 13 mai, Ducele îi declară lui Ciano: „Acum cîteva luni, am spus că Aliații au pierdut o bătălie, azi îți spun că au pierdut războiul. Noi, italienii, sîntem deja destul de deznorăți. Orice întîrziere este de neconceput; nu mai avem timp de pierdut. Pînă la sfîșitul lunii, declar război. Voi ataca Franța și Anglia pe mare și în aer. Nu mă mai gîndesc la o acțiune împotriva Iugoslaviei, n-ar fi decît un expedient umilitor”.

Cu toate acestea, el nu stabilește încă data la care va interveni. Se va decide numai după ruperea frontului francez de către armata germană la Sedan, în 13-14 mai. Două zile mai tîrziu, Ducele primește o scrisoare de la Churchill, în care acesta îi cere, și el, să nu intre în război. „Vă rog să credeți, scrie primul ministru englez, că nu vă adresez această rugămînte solemnă, care va rămîne în arhivele Istoriei, nici din slăbiciune și nici din teamă”. La 18 mai, Mussolini răspunde: „Dacă guvernul dumneavoastră a declarat război Germaniei pentru a-și onora o semnătură, trebuie să înțelegeți că același sentiment de onoare și respect față de angajamentele asumate prin tratatul italo-german stă la baza politicii italiene, indiferent de împrejurările cărora va trebui să le facem față”. „Începînd de atunci — scrie Churchill, în memoriile sale — nu am mai avut nici o îndoială că Mussolini avea intenția să intre în război, în momentul pe care-l va considera el cel mai favorabil”.

La 26 mai, Ducele convoacă pe Badoglio și pe Balbo, guvernatorul Libiei. Cel din urmă afirmă că nu este pregătit pentru o confruntare în Africa de Nord. Mussolini le spune celor doi generali: „Ieri i-am trimis lui Hitler o declarație scrisă, prin care îl înștiințez că nu intenționez să stau cu brațele încrucișate și că, începînd cu ziua de 5 iunie, sînt gata să declar război Angliei”. Bado-

glio consideră că aceasta ar fi o sinucidere, pentru că Italia nu este încă pregătită. „În septembrie, totul se va sfîrși, răspunde Mussolini. N-am nevoie decît de cîteva mii de morți pentru a mă așeza, în calitate de beligerant, la masa păcii”. Lui Hitler îi scrie la 30 mai: „Vă răspund cu cîteva zile întîrziere, deoarece am vrut să vă anunț hotărîrea mea de a intra în război, la 5 iunie. Dacă, pentru o mai bună coordonare a acțiunilor mele cu ale dv., apreciați că ar trebui să amîn cu o zi sau două acest act, vă rog să mă înștiințați”.

Sigur de victorie, Hitler cere tot mai puțin. La 1 iunie, se entuziasmează de vestea iminentei intervenții a Italiei, însă propune amnarea acesteia cu cîteva zile. Mussolini primește răspunsul — cu regret, spune el — și alege data de 11 iunie drept ziua Z. El va declara război la 10 iunie. Cu excepția citorva bombardamente ale avioanelor italiene asupra orașelor Calvi și Bastia, al unui atac al flotei franceze asupra Genovei, cele 32 divizii ale lui Badoglio nu sînt capabile să miște din loc nici măcar cu un metru cele șase divizii franceze, comandate de generalul Olry, amenințate totuși de un atac din spate al Wehrmachtului.

Campania, care trebuia să fie victorioasă, nu durează decît patru zile și se termină printr-un eșec spectaculos. După cererea de armistițiu a francezilor, la 17 iunie, grupul de armate ale prințului Umberto, avînd o superioritate numerică zdrobitoare, nu reușește să ocupe decît două orașele de frontieră, Modane și Briançon. O luptă de stradă din Menton se încheie în dezavantajul italienilor, cu 150 morți, în timp ce francezii nu pierd nici un om. ■

În românește de
Marcel GHIBERNEA
și Dan GHIBERNEA

¹ François-Poncet către Jacques de Launay, 3 iulie 1957.

MISIUNE DIPLOMATICĂ ÎN MEXIC

Z. S. ȘEINIS

La sfârșitul anului 1922, când A.M. Kollontai a sosit în Norvegia, Rusia sovietică nu avea încă relații diplomatice depline cu această țară¹. Stabilirea lor era una dintre principalele misiuni ale Aleksandrei Kollontai. Când I.Z. Șuriț, reprezentantul plenipotențiar al Țării Sovietelor în Norvegia a fost numit în aceeași funcție în Turcia și a părăsit Christiania, Aleksandrei Mihailovna i-au rămas în sarcină toate treburile.

În acea vreme, guvernul sovietic făcea tot ce era posibil pentru a îmbunătăți relațiile cu Norvegia. Încă din 1920, la sesiunea Comite-

tului Central Executiv din 17 iunie, G.V. Cicerin constata: „Forța noastră constă în politica de pace, recunoscută de masele largi, care înțeleg că este bazată pe obținerea unor avantaje reciproce, atât ale țărilor noastre, cât și ale celei cu care intrăm în contact... Cea mai prietenoasă atitudine față de noi o vedește Norvegia. Guvernul norvegian a încheiat acorduri cu noi în Nord; deja furnizează cărbune Nordului, care are o stringentă nevoie de el. A fost de acord cu stabilirea unei reprezentanțe în Nordul nostru și în Nordul norvegian, ne-a ridicat o serie întreagă de probleme privind reglementarea relațiilor reciproce. Iar noi i-am propus tratative diplomatice, care să lămuirească toate aceste probleme”. Pe la mijlocul anului 1923, A.M. Kollontai stabilise deja strânse legături cu firmele de comerț din Norvegia, cu cercurile industriale, mai ales cu cele din domeniul prelucrării peștelui. Uniunea Sovietică avea nevoie de livrările din Norvegia, iar Norvegia era foarte interesată în desfacerea peștelui — principala ei marfă de export — în țara vecină, cu imensa ei piață.

¹ Continuăm publicarea articolului despre misiunile diplomatice ale Aleksandrei Kollontai (*Magazin istoric* nr. 10/1986), articol preluat — într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile noastre — din revista sovietică *Novosti i novosia istoria*, nr. 4/1985; în textul de mai sus am intercalat o serie de scrisori ale diplomatului sovietic, extrase dintr-un alt articol al aceluiași autor, apărut în două numere ale revistei *Novyi mir* (nr. 4,5/1982).

În imagine: capitala mexicană, orașul în care Aleksandra Kollontai a petrecut o jumătate de an de muncă, cum nota în jurnalul său.

² G. V. Cicerin, *Articole și cuvîntări*, Moscova, 1961.

Chemare la Moscova

Încă de la sfârșitul anului 1923, se putea constata că legăturile economice cu Norvegia deveniseră mai strînse. La 16 octombrie, în interviul acordat corespondentului ziarului danez *Politiken*, Kollontai spunea: „Am început o mare tranzacție cu Norvegia. Am pornit de la a cumpăra pește și numai pește, pentru ca acum să ajungem la mărfuri industriale — hîrtie, celuloză și mașini. Anul trecut, am cumpărat pește și sardeli în valoare de 10-12 milioane coroane. Anul acesta de 30 milioane. Pînă la primul război mondial, vindeam Norvegiei de trei ori mai mult decît cumpăra acum Norvegia din Rusia. Vrem ca acest raport să fie în folosul Norvegiei și cumpărăm din Norvegia exact cît cumpăra Norvegia de la noi”.

„Între toți trimișii guvernului sovietic în lumea întreagă — scrie corespondentul citat — doamna Aleksandra Kollontai este, fără nici o îndoială, cea mai interesantă personalitate. Și nu numai prin frumusețea ei... sau prin cunoașterea limbilor, care îi permit să facă propagandă comunistă în patru limbi... Ceea ce îi conferă Aleksandrei Kollontai o poziție specială este că, după revoluție, ea a fost numită prima femeie-ministru din istorie, apoi primul ambasador-femeie. De un an întreg funcționează ca reprezentant plenipotențiar al Rusiei la Christiania, vinde seacă și cumpără sardeli în valoare de multe milioane. Aseară a fost la Kronprinzessgad, la reședința delegației ruse, îmbrăcată elegant, cochet, cu un păr negru, ondulat și ochi negri, strălucitori”.

Întructiva, descrierea din *Politiken* nu corespunde realității. La reședința delegației ruse, Aleksandra Mihailovna venise, ca întotdeauna, de altfel, îmbrăcată elegant, dar părul era roșcat și ochii albaștri. Altfelva este mai important însă în această descriere: popularitatea pe care și-o cîștigase Kollontai, și nu numai în Norvegia, într-un timp scurt, ci și în alte țări scandinave. Cînd a fost numită,

mulți oameni politici sovietici, printre care chiar G.V. Cicerin, s-au arătat pesimiști cu privire la promovarea unei femei într-un post diplomatic. Activitatea lui Kollontai era urmărită cu deosebită atenție nu numai de pe podul Kuznețki, care găzduia atunci sediul Comisariatului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., ci și de peste graniță. La sfârșitul anului 1924, Aleksandra Mihailovna Kollontai a fost chemată urgent la Moscova. În Consiliul comisarilor poporului urma să se dezbată problema cabotajului¹ navelor străine în apele din nordul Uniunii Sovietice. Existau două proiecte: unul al lui M.M. Litvinov, care susținea să se acorde acest drept Angliei, ca una dintre cele mai mari puteri apusene, Uniunea Sovietică fiind interesată în dezvoltarea comerțului cu această țară. Celălalt — al Aleksandrei Mihailovna Kollontai —, care prefera Norvegia, ca cel mai apropiat vecin nordic al U.R.S.S.

Pe atunci, M.M. Litvinov era prim-locțiitor al comisariatului poporului pentru afaceri externe. Se putea presupune că Consiliul comisarilor poporului va decide în favoarea lui. Convinșă și ea că așa va fi, Kollontai a hotărît să-și „fortifice” poziția. În ajunul dezbaterii, i-a făcut o vizită lui I.V. Stalin, căruia i-a expus punctul ei de vedere. I.V. Stalin i-a promis că va examina atent problema și va fi prezent la ședința guvernului.

Primul a luat cuvîntul M.M. Litvinov, avînd argumente convingătoare. Cei prezenți l-au aprobat. După el, a vorbit Kollontai. Și-a adus în sprijin ideea că interesele țărilor mici trebuie întotdeauna luate în considerare cu prioritate, cu atît mai mult ale Norvegiei, care nu a intrat niciodată în conflict cu Rusia — Uniunea Sovietică. Ceea ce era un fapt la fel de convingător. Părerile erau împărțite. Aleksandra Mihailovna și-a terminat expunerea, trăgînd cu ochiul la ușă, în speranța că va apărea Stalin. În sfîrșit, în dezbătura ușii s-a zărit la început mîna cu pipa, apoi

silueta lui... Stalin stătuse în picioare în dreptul ușii, de unde îi ascultase foarte atent raportul. Apoi a intrat încet și și-a spus punctul de vedere, susținînd-o pe Kollontai. S-a aprobat varianta norvegiană.

„Mi-am cîștigat cinstit piinea”

Presă norvegiană a scris mult despre stilul de muncă al diplomatului Kollontai, despre obiceiurile ei, ieșite uneori din cadrul canoanelor vieții de diplomat. Îi plăcea, de pildă, să hoinărească mult pe cărările înzăpezite din jurul hotelului „Turist”, în care locuise în anii emigrației, sau, pur și simplu, să dispară pentru una-două zile în munți. Într-o scrisoare adresată prietenei sale din tinerețe, Zoia Leonidovna Șadurskaia, Aleksandra Mihailovna povestea:

„Zoișka! Am reușit să fug de oameni, de lume, pentru două zile. Mi-am terminat treburile la Bergen, m-am urcat în tren și, în miez de noapte, spre uluirea conductorului, am coborît la punctul terminus al defileului — stația Finde. În jurul meu — zăpezi veșnice. Un mic hotel curat de munte. Astăzi e un cer de basm... Dar cel mai minunat lucru din toate este că sînt singură. Mă scald în solitudine.

La Bergen, a fost interesant, util, dar zilele mi-au fost supraaglomerate. Acolo am muncit, mi-am cîștigat cinstit piinea. În trei zile: două dejunuri oficiale, două mic-dejunuri de lucru, patru interviuri, o vizită la o fabrică de sardeli... și telefoane... telefoane fără număr, întîlniri din mers, cunoștințe fugare...”.

Acesta îi era caracterul și stilul de muncă. Prima femeie-diplomat, care cobora dintr-un vagon în miez de noapte, într-un defileu de munte, bătuse pe 50 de ani...

În 1924, Norvegia și Uniunea Sovietică au stabilit relații diplomatice depline, iar A.M. Kollontai a fost numită reprezentant plenipotențiar. Oficialitățile și ziaristii norvegieni au remarcat de comun acord rolul Aleksandrei Kollontai în înfăptuirea acestui act diplomatic, care contribuia la

¹ Navigație maritimă, fluvială și aeriană între localitățile de pe teritoriul aceluiași stat.

buna înțelegere între cele două state vecine și la întărirea păcii în nordul Europei.

În aprilie 1926, Aleksandra Kollontai a părăsit Norvegia. O aștepta un nou post diplomatic, într-un alt colț al globului — Mexic. Acolo a petrecut o jumătate de an, în calitate de reprezentant plenipotențiar al Uniunii Sovietice. „Vreau să demonstrez că o femeie poate fi un diplomat cu nimic mai prejos decât un bărbat, așa zice chiar mai bun. Trebuie să «spargem gheața». Numirea mea în noul post ne confirmă pe noi, femeile, în această muncă, confirmă dreptul nostru la acest domeniu de activitate”, își nota în jurnal A.M. Kollontai. Altitudinea capitalei mexicane i-a afectat însă sănătatea. S-a adăugat și atmosfera ostilă ei, creată de acțiunile antisovietice ale administrației S.U.A. „Știi de unde îți scriu? De la o mănăstire — transformată acum în restaurant și hotel — aflată la marginea orașului. Aseară am simțit că nu mai suport, că «nu mai am aer» și atunci am pornit spre acest loc cu P.[ina] V.[asilievna]. Îți dai seama, mănăstire devenită restaurant de periferie... Muzică, foxtrot, mese festive... Dar dimineața și seara tirziu e liniște, e divin. Mă îmbăt cu atîta liniște. Grădina a fost cîndva foarte frumoasă. Astăzi n-am lucrat nimic. Am vrut să «respir». Din nou zilele astea mi-a fost rău de la inimă” — i se confesează prietenei sale, Emy. Deși Kollontai a stat numai șase luni în Mexic, cu tactul ei diplomatic a adus și aici servicii U.R.S.S. La 12 aprilie 1927, cu cîteva zile înainte de a pleca spre patrie, își nota în jurnal: „Interes crescînd față de Uniunea Sovietică, față de noua noastră cultură, față de scriitorii noștri. Față de Lenin — o admirație deplină. Industrializarea, electrificarea, succesele sovhozurilor, agricultura — toate sînt înțelese de mexicani. De mult n-am mai simțit un asemenea consens”.

Dar A.M. Kollontai nu și-a mai însemnat în jurnalul personal că la aceste succese contribuise și activitatea ei: prelegerile despre intelectualii

tate, interviurile acordate ziaristilor, primirea unor oameni de cultură mexicani — ceea ce domolise antisovietismul și anticomunismul ce domneau în Mexic.

Ca în toate celelalte capitale, A.M. Kollontai s-a familiarizat cu istoria și cultura țării, a cunoscut și tratat cu respect tradițiile naționale și cultura mexicană. În ziua plecării din Mexic, aflată la bordul unui transoceanic, A.M. Kollontai scria în jurnal: „Mexicul este undeva în urmă... Adio continent american... O jumătate de an de muncă. O jumătate de an despărțită de prieteni, de cei dragi, de partid... O jumătate de an de vigilență, de răspundere... Plec alta decât am venit! Plec îmbogățită cu cultura lor, după ce le-am studiat istoria, coborînd cu 4 000-5 000 ani în urmă. Lumea mea a devenit mai largă și mai interesantă”.

Între 1927 și 1930, A.M. Kollontai a funcționat a doua oară ca reprezentant plenipotențiar sovietic în Norvegia. Relațiile internaționale treceau printr-o perioadă grea. Lumea capitalistă nu vroia să se impace cu ideea existenței și a succeselor primului stat socialist. Provocările, ruperea relațiilor diplomatice, discriminările în domeniul legăturilor comerciale se practicau pe scară largă. Scandinavia nu era o insulă de liniște. Dar relațiile U.R.S.S. cu Norvegia se strînseseră, deveniseră mai stabile, comerțul luase avînt, legăturile culturale se îmbogățiseră. Înainte plecării din această țară, cu prilejul numirii într-un nou post diplomatic, în Suedia, A.M. Kollontai îi scria unui prieten din tinerete, Nikolai Iakimov: „Stockholmul este considerat o muncă de mai mare răspundere. Dar în adîncul sufletului, îți spun sincer că mi-e greu să mă despart de o țară unde am lucrat mult și unde m-am obișnuit cu atmosfera. În plus, iubesc mult Christiania, vegetația ei bogată, florile, vieturile, plimbările în aerul ozonat al pădurilor de munte. Ceea ce n-am să găsc în Stockholmul luxos, îngîmfat și bogat. Dar așa trebuie”.

Anularea unui decret regal

Noiembrie 1930. Stockholmul o aștepta cu viu interes pe Aleksandra Kollontai. Și nu numai lumea diplomaților acreditați în capitala Suediei, ci și „societatea înaltă”, care auzise atîtea despre această femeie provenită din elita Rusiei țariste și devenită revoluționară înfocată. O aștepta burghezia și, mai ales, femeile, în rîndul cărora circulau zvonuri despre toaletele ei. În fine, o așteptau „oamenii simpli” — muncitori, mici fermieri, funcționari. Nu era vorba numai de pură curiozitate, ci și de dorința de a vedea o femeie-diplomat din Rusia sovietică, expulzată cîndva din Suedia și aureolată de legende. Trebuia să se știe ce e născocire și ce e adevăr în personalitatea acestei femei.

Suedia a reprezentat punctul culminant al activității politico-diplomatice depuse de A.M. Kollontai în cei treizeci de ani de diplomație. A petrecut 15 ani în această țară. Talentul ei de diplomat s-a dezvăluit în toată strălucirea lui, în anii grei dinaintea izbucnirii celui de-al doilea război mondial, ca și în anii dramatici ai conflagrației și ai Marelui război pentru apărarea patriei. „Munca noastră este ca alpinismul. Te grăbești să ajungi sus, cît mai sus, în vîrf. În fine, ai ajuns, te așezi, respiri ușurat... Dar nu e decât o iluzie optică: între piscurile din jur, vezi, înălțîndu-se semet un altul, mai înalt decât cel pe care l-ai cucerit. Și iar trebuie să te ridici, să-ți aduni forțele și să pornești la drum, ca să-l escaladezi și pe el”, scria Aleksandra Kollontai la 27 ianuarie 1929, unei prietene suedeze, o învățătoare.

Cu 16 ani în urmă, A.M. Kollontai fusese expulzată „pentru totdeauna” din Suedia, printr-un decret al regelui. Numirea ei într-un înalt post diplomatic la Stockholm a provocat senzație. După sosirea în capitala Suediei, într-un buletin de știri guvernamental a fost inclusă, cu o literă mărunț, o notiță prin care se anunța anularea decretului regal din 1914. Cunos-

cutul actor suedez Karl Gerhard, care va deveni un bun prieten al Aleksandrei Kollontai, iar în 1940 va îndeplini o misiune extrem de delicată, legată de ieșirea Finlandei din războiul împotriva Uniunii Sovietice, scria în memoriile sale: „Sosirea ei la Stockholm, în calitate de emisară a Rusiei, a făcut senzație. La început, oamenii nu și-au dat seama că doamna în blănuri, care străbătea orașul într-o trăsură aurită, era una dintre personalitățile de excepție ale vremii sale... La întâlnirile oficiale, societatea Stockholmului se înghesuia în jurul trimisului sovietic. Pe coridoare, aceiași oameni spuneau că nu i-au strâns mâna, pentru că «era înroșită de singele de clasă», clasă căreia îi aparțineau și ei. Era înzestrată cu mult farmec și cu un umor fin. Putea purta discuții în multe limbi și vorbea într-un fermecător amestec de limbi scandinave. Era înțeleaptă, prietenoasă, cu un zîmbet permanent pe buze, plină de încredere în viață».

Acel zîmbet nu însemna cătuși de puțin că Aleksandra Kollontai nu se lovea de greutăți. Și încă mari. În acei ani, ea corespundea intens cu Gheorghi Vasilevici Cicerin: „E greu! E foarte greu!”, i se confesa. Răspunzându-i, Gheorghi Vasilevici îi scria, la 8 ianuarie 1931, când nu mai era comisar al poporului pentru afaceri externe: „Cred că condițiile muncii d-voastră au devenit și mai grele, nu atât pentru că sînteți în Suedia, ci pentru că, în general, țara este alta”. G.V. Cicerin remarcă situația politică generală din Europa, amenințată de ascensiunea fascismului german, care își căuta (și găsea) susținători și în Scandinavia.

A.M. Kollontai și-a început activitatea diplomatică în Suedia în anii cînd lumea capitalistă era zguduită de o cumplită criză economică, iar în Germania își ridicau capul, și curînd aveau să ajungă la putere, naștii. În Suedia, lucrurile nu erau deloc simple: atitudinea față de Uniunea Sovietică era destul de rece, se activaseră elementele naziste. Ceea ce com-

plica munca reprezentantului plenipotențiar.

Înainte de Revoluție din Octombrie, guvernul lui Kerenski depozitase în băncile suedeze rezerva de aur a Rusiei — 100 milioane coroane —, pentru vremea aceea, o sumă considerabilă. Valuta era necesară țării, care trecuse la industrializarea economiei și trebuia să cumpere de peste graniță utilaje. Kollontai a deschis tratative cu privire la returnarea rezervei de aur, dar cercurile guvernamentale din Suedia au refuzat rezolvarea problemei. Kollontai a perseverat însă. După venirea la putere, în 1932, a unui guvern social-democrat, în postul de ministru al afacerilor externe a fost numit Richard Sandler, o veche cunoștință a Aleksandrei Mihailovna. În 1912, el o însoțise în călătoria prin Suedia, cînd țînuse prelegeri privind diverse aspecte sociale și politice. Sandler o simpatiza foarte mult pe A.M. Kollontai. Ea a știut să exploateze acest sentiment, cîștigîndu-l pentru rezolvarea în sens pozitiv a problemei aurului rusesc. Recuperarea rezervei de aur și-a găsit un adversar în ministrul de finanțe Vigfors, o personalitate destul de influentă. Pînă la urmă, nici el nu a rezistat argumentelor expuse de diplomatul sovietic. În iunie 1933, a fost semnat acordul de întoarcere în U.R.S.S. a rezervei de aur depuse în Suedia.

Curînd, A.M. Kollontai a fost decorată cu „Ordinul Lenin” pentru munca plină de abnegație în domeniul emancipării comuniste a muncitorilor și țărilor. Meritele ei erau însă remarcabile și în diplomatie. La 3 martie 1932, loctițiunea comisarului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., B.G. Stomoniakov, îi scria: „Aud din toate părțile că ați cucerit o situație de invidiat la Stockholm, pe care n-a avut-o nici unul din reprezentanții noștri plenipotențieri în această țară. Mă bucur sincer pentru cauză și pentru dv. Vă trimitem un salut prietenesc și vă urez activitate rodnică”.

La începutul anilor '30, Uniunea Sovietică a trecut la realizarea celui de-al doilea plan cincinal. Natural că țara

era deosebit de interesată în relații economice cu statele dezvoltate industrial din apusul Europei. Cercurile industriale ale Suediei intenționau și ele să dezvolte relațiile comerciale cu U.R.S.S. Existau însă și adversari ai ideii — în deosebi din rîndul cercurilor pronaziste. Duelul diplomatic s-a concretizat în tratative privind acordarea U.R.S.S. a unui credit de 100 milioane de coroane pentru cumpărarea de mașini și utilaje. Tratatul pentru acordarea creditului a fost semnat. El intra însă în vigoare numai după ratificarea de către Riksdag, unde putea fi respins. Pentru a evita o astfel de situație, Kollontai a propus Moscovei să comunice că acordul nu este suficient de avantajos pentru U.R.S.S., drept care, din păcate, aceasta este obligată să renunțe la el. Moscova a aprobat propunerea. După ce a semnat nota, A.M. Kollontai a spus colaboratorilor apropiați: „Mă simt de parcă mi-aș fi omorît propriul copil. Am lucrat aproape un an la acest proiect. Nu-mi este deloc ușor să renunț la el”. Ziarul cercurilor industriale suedeze scria, în acest sens: „Aici s-ar putea aplica proverbul franțuzesc «cherchez la femme» [în sensul că aici e mină de femeie]”. Alte organe de presă au remarcat în unanimitate că manevra Kollontai „a dezumflat anvelopele trasurii cu care ar fi vrut să se plimbe opoziția burgheză”. Primul ministru al Suediei, social-democratul Albin Hansson, ca răspuns la intrigile opoziției, a declarat că Suedia va continua să-și întărească legăturile politice și economice cu U.R.S.S.

Doi ani mai tîrziu, datorită strădaniilor Aleksandrei Kollontai a fost pregătit, semnat și ratificat acordul pentru credite cu Uniunea Sovietică, de data aceasta nu pentru 100 milioane, ci pentru un miliard de coroane. Dar cel de-al doilea război mondial, care începuse, nu a permis valorificarea acestui acord reciproc avantajos. ■

(Va urma)

Versiunea românească de
Florentina DOLGHIN

Răspunzând propunerilor și solicitărilor numeroșilor noștri cititori, inaugurăm, începând cu acest număr, ediția a II-a a concursului Magazin Istoric 1986.

Actuala ediție a concursului revistează este dedicată Anului Internațional al Păcii — proclamat de Adunarea Generală a O.N.U. la propunerea unui grup de state, printre care și România — luptei popoarelor pentru libertate și independență națională, împotriva colonialismului, contribuției țării noastre de-a lungul istoriei la afirmarea înaltelor idealuri de pace și libertate, tradițiilor istorice ale solidarității poporului român cu forțele progresiste în lupta pentru eliberare națională și socială, pentru apărarea și dezvoltarea tezaurului de cultură și civilizație al umanității.

După cum o arată și titlul, concursul este alcătuit din 30 de întrebări, formulate pe baza a 30 de numere din Magazin Istoric, — cele apărute din iulie 1984 (inclusiv) până în decembrie 1986 (inclusiv).

Cele 30 de întrebări vor fi publicate în trei serii de câte 10 întrebări, în numerele 11, 12/1986 și 1/1987.

Întrebările sînt alcătuite după o formulă care s-a bucurat de mult succes în edițiile precedente, dînd posibilitatea participanților să aleagă răspunsul din trei variante, din care doar una singură este cea corectă. Deci, din cele trei răspunsuri la fiecare întrebare, notate cu a, b, c, participanții la concurs vor desemna printr-una din aceste litere răspunsul pe care-l consideră exact.

Răspunsurile vor fi trecute pe o singură față a unei singure coli de hîrtie, în trei coloane, numerotate I, II, III, în ordinea de la 1 la 10, corespunzătoare fiecărei întrebări din cele patru serii. Ca în modelul de mai jos:

I — b	II — b	III — c
2 — a	2 — c	2 — a
3 — c	3 — a	3 — b

Modelul este pur orientativ și nu reprezintă, citiți de puțin, răspunsuri exacte la primele întrebări din cele trei serii.

Deci, scrisoarea de participare la concurs va cuprinde trei coloane (corespunzînd celor trei serii de întrebări) cu cîte 10 răspunsuri (corespunzînd celor 10 întrebări din fiecare serie). Concurenții sînt rugați să menționeze,

cu majuscule, datele personale: nume, prenume, adresă, profesie, loc de muncă. Scrierilor de participare li vor fi anexate și cele trei taloane, care vor apărea în nr. 11, 12/1986 și 1/1987.

Bibliografia concursului o constituie, după cum am precizat, articolele apărute în numerele revistei din iulie 1984 pînă în decembrie 1986.

Răspunsurile la întrebări, împreună cu taloanele, vor fi trimise într-un singur plic pe adresa revistei: Magazin Istoric, căsuța poștală 1-702, București, str. Intrarea Ministerului, nr. 2, cod 70 100, pînă cel mai tîrziu la 28 februarie 1987 (data stampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea Pentru concurs.

Dacă numărul scrierilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, câștigătorii vor fi desemnați, ca și pînă acum, prin tragere la sorți. Numele celor care atîșează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente, firese, de două sau mai multe ori în urnă.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

Premiul 1	1 televizor DIAMANT
Premiul 2	1 aparat radio OLIMPIC
Premiul 3	1 aparat radio GLORIA
Premiul 4	1 aparat foto ORIZONT
Premiile 5-7	3 aparate foto VILIA
Premiile 8-17	10 aparate foto SMENA 8-M
Premiile 18-35	18 serviete
Premiile 36-55	20 truse stilou SIRIUS
Premiile 56-90	35 abonamente pe 1 an la MAGAZIN ISTORIC
Premiile 91-150	60 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

Încheind aici prezentarea concursului Magazin Istoric, ediția a II-a 1986, urăm participanților mult succes.

Prima serie de întrebări

1. Acționînd cu fermitate în slujba păcii și înțelegerii între toate țările lumii, România socialistă, președintele Nicolae Ceaușescu desfășoară o vastă activitate internațională pentru apărarea dreptului suprem al popoarelor la pace, la viață, la dezvoltare liberă și demnă.

La propunerea unor state, printre care și România, Adunarea Generală a O.N.U. a proclamat prin Rezoluția 40/3 anul 1986 drept Anul Internațional al Păcii, generos prilej oferit statelor lumii de a-și intensifica eforturile și acțiunile concrete în vederea promovării și menținerii păcii.

„Să marcăm Anul Internațional al Păcii — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la Plenara C.C. al P.C.R. din 1-2 aprilie 1986 — prin acorduri și pași concreți pe calea dezarmării, colaborării și păcii!“

În mod semnificativ, proclamarea a avut loc în ziua cînd se sărbătorea a 40-a aniversare a O.N.U.

La ce dată a avut loc proclamarea Anului Internațional al Păcii de către Adunarea Generală a O.N.U.?

- 24 octombrie 1985
- 10 octombrie 1985
- 1 noiembrie 1985

2. Apărător al independenței și neatrînrării pămîntului românesc, făcînd din organizarea țării și menținerea suveranității ei ținta întregii vieți și întregii domnii, Mircea cel Mare a căpătat în decursul timpului valoare de simbol al rezistenței românești împotriva cîmpirii străine.

CONCURSUL
magazin istoric

30 din 30

EDIȚIA a II-a 1986

Faptele sale vitejești, politica sa în slujba apărării păcii și libertății popoarelor din această parte a continentului au stîrnit admirația atît a contemporanilor, cît și a generațiilor următoare.

Astfel, un cronicar avea să-l numească pe Mircea, aproape două secole mai târziu: „Principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager”.

Indicați numele acestui cronicar.

- a) Leunculvius
- b) Chalcocondil
- c) Cromer

3. Revoluția din 1848 a înscris în programele ei înaltele idealuri ale libertății, dreptății sociale și unității naționale. La 12/24 mai, la Brașov, a fost dat publicității unul din cele mai radicale programe redactate de revoluționarii moldoveni, în care se prevedea, între altele, desființarea serviciilor feudale și înapoierea țăranilor „fără nici un

fel de despăgubire”, unirea Moldovei cu Muntenia „într-un singur stat neatîrnat, românesc”.

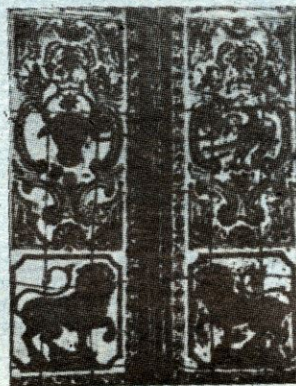
Cum se intitula acest program revoluționar?

- a) Principiile noastre pentru reformarea patriei
- b) Proiectul de Constituție pentru Moldova
- c) Dorințele partidei naționale din Moldova

4. Țările române au întreprins, de-a lungul întregului ev mediu, o vastă acțiune de ajutorare materială și culturală a popoarelor vecine din sud-estul Europei, așa cum o dovedesc numeroasele obiecte românești de valoare aflate în patrimoniul diferitelor instituții de cultură din această parte a continentului.

Astfel, între alte mărturii aflate la Athos, evocînd legăturile permanente ale voievozilor români cu aceste așezăminte, se află și compoziția picturală din imaginea de mai jos.

Ce reprezintă ea?

a) Stemele Moldovei și Țării Românești

b) Emblemele Bucureștilor și Iașilor

c) Stemele Transilvaniei și Banatului

5. Lupta de eliberare de sub dominația colonială a statelor Americii Latine din primele decenii ale secolului trecut a fost urmărită cu viu interes de opinia publică românească, gazetele vremii — *Curierul românesc* și *Albina românească* — publicînd cu consecvență știri, informații și comentarii referitoare la desășurarea eve-

nimentelor de pe pămîntul latino-american.

În centrul lor, se aflau faptele unui cunoscut erou al acelor ani, devenit simbol al aspirației spre independență a Americii Latine.

Indicați numele lui:

- a) Martí
- b) Sucre
- c) Bolívar

6. Realizarea unirii din 1859 a deschis calea afirmării depline a statului român pe plan internațional ca o țară de sine stătătoare, neatîrnată. Astfel, în 1867, România participă pentru prima dată cu pavilionul său propriu la Expoziția Universală de la Paris expunînd — între altele — și acest valoros tezaur (în imagine).

Despre ce tezaur este vorba?

- a) Tezaurul de la Agighiol
- b) Tezaurul de la Stîncești
- c) Tezaurul de la Pietroasa

7. În cadrul luptei naționale a românilor transilvăneni pentru dreptate, libertate și unitate națională, un moment deosebit îl constituie procesul tribunilor memorandiști, judecat la sfîrșitul secolului trecut la Cluj și care a stîrnit un val de proteste în toată țara, masele populare de-o parte și de alta a Carpaților, manifestîndu-și solidaritatea cu cei puși sub acuzare. „Acest proces — scria *Munca*, organul de presă al socialiștilor români — este rezultatul firesc ce a trebuit să producă dualismul austro-ungar; el nu-i dect rezultatul asuprii românilor de către clasa stăpînitoare maghiară”.

TALON
de
participare
1

Între ce date s-a desfășurat procesul memorandiștilor?

- 25 aprilie-7 mai 1894
- 15-30 aprilie 1894
- 14-28 martie 1894

8. Luptind cu deosebit eroism și spirit de jertfă în războiul antihitlerist, armata română a trecut după dezrobirea teritoriului patriei la eliberarea, alături de armatele sovietice, a Ungariei, Cehoslovaciei și a unor localități din Austria. Întâmpinați cu mare bucurie, soldații români eliberatori aveau cu ei pacea și speranța într-o viață nouă. Acestea erau și gândurile pe care o învățătoare dintr-o localitate cehoslovacă le-a adresat ostașilor români: „V-am așteptat fiindcă știam că ne aduceți eliberarea de sub jugul ocupanților germani. Sfîntă și frumoasă este menirea dumneavoastră de a reda poporului nostru libertatea și posibilitatea de a-și croi un destin nou”.

Indicați numele localităților.

- Tisovec
- Dolomka
- Brezno

9. Opinia publică din țara noastră și-a manifestat în perioada interbelică profunda simpatie cu lupta poporului chinez împotriva agresiunii japoneze, declanșată la 18 septembrie 1931, presa publicînd numeroase știri și informații din această țară. Astfel, la 8 februarie 1936, *Cuvîntul liber*, într-un articol apărut pe prima pagină, menționa Apelul Partidului Comunist Chinez către întregul popor, în care se adresa chemarea: „Luptă comună împotriva dușmanului din afară”.

Cum se intitulă articolul publicat de *Cuvîntul liber*?

- Deșteptarea Chinei
- Însemnări
- Situația internațională

10. În timpul Marelui război pentru apărarea patriei, în grelele bătălii pentru zdrobirea agresorilor hitleriști, aviația sovietică a luptat cu eroism alături de celelalte forțe armate ale U.R.S.S., dînd un greu tribut în marea epopee a Victoriei.

Știți cîte zboruri de luptă a întreprins în acel an aviația sovietică?

- cca. 3 500 000
- 3 725 000
- peste 3 808 000

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• DESĂVÎRȘIREA UNITĂȚII NAȚIONAL-STATEALE A POPORULUI ROMÂN. RECUNOAȘTEREA EI INTERNAȚIONALĂ. 1918

(ediție întocmită de: Varvara Aioanei, Alecsenia Andone, Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Constantin Botoran, Tudor Bucur, Valentina Costake, Ielița Gămulescu, Mircea Mușat, Rodica Mușetoiu, Ioan Oprîș, Emilia Poștarîș; colectiv de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat; referenți științifici: Vasile Alexandrescu, Vasile Vesa).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, vol. III—812 pp., vol. IV—546 pp., vol. V—596 pp., vol. VI—526 pp., vol. III-IV—126 lei, vol. V-VI—111 lei; continuarea monumentalei ediții de documente privind lupta românilor pentru realizarea Unirii de la 1 Decembrie 1918, cu prezentarea a 465 mărturii interne și externe din perioada august 1918-decembrie 1920.

• MIHAI VITEAZUL ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ. VOL. IV

(sub egida Direcției generale a Arhivelor statului și a Bibliotecii Centrale de Stat; lucrare întocmită de: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, Tudor Bucur, Eugenia Ciocan, Maria Dragomir, Costin Feneșan, Ielița Gămulescu, Mircea Mușat, Viorica Oancea, Emilia Poștarîș, Vasile Șimandan, Constantin Vlad; colectivul de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, Mircea Mușat; au mai colaborat: Elena Moisuc, Mircea Paicu, Margareta Szabo, Rodica Tanțău).

Editura Academiei, București, 1986, 422 pp., 42 lei; 308 documente (relatări și informații prin presa sec. XVII-XIX) referitoare la marile victorii.

• Ion Horațiu Crișan — SPIRITUALITATEA GETO-DACILOR.

Editura Albatros, București, 1986, 452 pp., 24,50 lei; repere istorice privind cultura strămoșilor noștri, contribuția lor la dezvoltarea civilizației în această parte a continentului.

• Ladislau Gyémánt — MIȘCAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA, 1790-1848.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 516 pp., 51 lei; pagini din lupta românilor pentru dreptate, libertate și unitate națională în deceniile care au premers revoluția de la 1848-1849.

• Cornel I. Scafeș, Vladimir Zodian — GRIGORE AL IV-LEA GHICA.

Editura militară, București, 1986, 224 pp., 8,25 lei; viața și activitatea politică a celui dintîi domn pămîntean (1822-1828), după înlăturarea regimului fanariot.

• Paul Cernovodeanu — RELAȚIILE COMERCIALE ROMÂNNO-ENGLEZE ÎN CONTEXTUL POLITICII ORIENTALE A MARII BRITANII (1803-1878).

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 404 pp., 27 lei; contribuții la mai buna cunoaștere a raporturilor dintre țările române și Anglia în secolul trecut, în context politico-diplomatic internațional.

• ZILE DE FRONT.

Editura militară, București, 1985, 224 pp., 8,25 lei; relatări din războiul antihitlerist, semnate de veteranii colonel (r) Gabriel D. Vlădescu, colonel (r) Gheorghe Mateescu, locotenent (r) Mihai M. Anton, locotenent-colonel aviator (r) Ion Ionescu, general-maior (r) Emil Ionescu, colonel (r) Ion Gheorghe.

• Petre Popa, Silvestru Voinescu, Paul Dicu — PITEȘTI.

Editura Sport-Turism, București, 1985, 142 pp., 17,50 lei; ghid turistic-istoric al localității, a cărei primă atestare o găsim într-un document emis de Mircea cel Mare la 20 mai 1388.

INCURSIUNE ISTORICĂ

LA BĂILE TUȘNAD

VASILE SMĂRÂNDESCU

Cu numele „possessione Thwsnad”, această pitorească așezare din defileul Oltului, de la poalele Munților Harghita și Ciomatu, este menționată pentru întâia oară la 1421. Ulterior, sub denumirea Tușnad, documentele o amintesc în repetate rânduri în 1569, 1576, 1593, 1602) — dovadă a interesului pe care îl prezenta localitatea.

Această prefuire s-a datorat în primul rând izvoarelor de apă minerală al căror gust plăcut și efect tămăduitor a fost remarcat încă din vechi timpuri. De altminteri, o hartă a Transilvaniei, alcătuită în anul 1702, marca distinct izvoarele de la Tușnad — semn că efectul lor începuse a fi cunoscut nu numai localnicilor, ci și călătorilor veniți pe aceste meleaguri. Pentru trebuințele acestora — pe la jumătatea veacului XVIII — a apărut și cea dintâi amenajare turistică, de fapt, un simplu han, cu un șopron pentru adăpostirea cailor, și câteva case, pentru a face față aglomerației „de sezon”, când numărul celor veniți era mai mare decât capacitatea hanului.

A trebuit să treacă mai bine de un secol pînă ce, în 1842, apele minerale au fost proclamate în chip oficial „tămăduitoare” și aproape încă un sfert de veac pînă la realizarea primei analize chimice complexe (1866) a apelor, cînd s-a stabilit compoziția lor mineralogică și, în funcție de ea, indicațiile terapeutice.

Tușnad este așezat într-un teren vulcanic și odinioară (un trecut ce se măsoară în ere geologice) vulcanii se aflau în plină activitate. Acum ei sînt stinși de mult (și definitiv,

rece, deosebit de eficace în tratamentul intern al unor afecțiuni gastro-hepatice, există, astfel, și izvoare cu apă caldă, ce pot fi folosite în cura externă (băi în bazine descoperite, in-

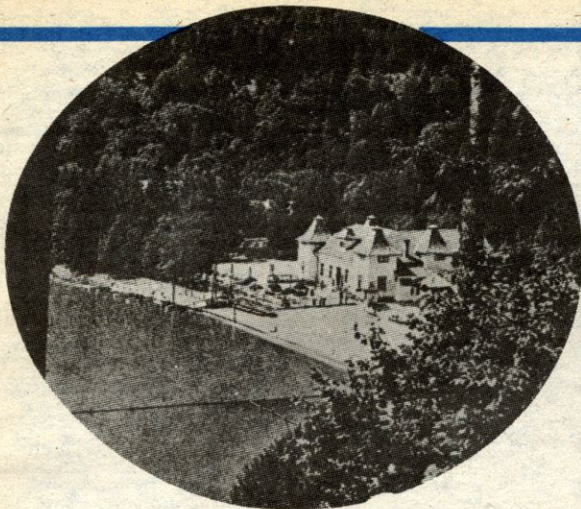

Imagini de ieri și de azi de la Băile Tușnad: una din băile stațiunii, în urmă cu decenii...

după constatările geologilor), dar urmele activității vulcanice mai stăruie în adîncurile pămîntului. Rezultat al manifestărilor postvulcanice sînt emanațiile de bioxid de carbon și vapori magmatici fierbinți, ce au dat naștere unor izvoare termale. În afara unui mare număr de izvoare cu apă minerală

stalație de hidrotermoterapie) în boli reumatismale, circulatorii ș.a.m.d. Izvorul Ileana care alimentează Ștrandul termal atinge bîndoară 25°C.

Această gamă largă de posibilități terapeutice, sporită continuu de noile prospecții și foraje (un izvor hipertermal cu o temperatură de 60°C și trei

...pe malul lacului Ciucaș...

izvoare cu apă minerală carbogazoasă cu bogat conținut de fier — descoperite și caplate în ultimii ani, în preajma gării Tușnad-Sat), face din Băile Tușnad o stațiune în continuă dezvoltare.

Începuturile activității balneologice datează de la începutul veacului trecut, când au apărut primele stabilimente dotate cu instalații pentru băi, mofete ș.a.m.d. Zestrea balneară a stațiunii s-a îmbogățit continuu, îndeosebi în ultimele decenii ea cunoscând o puternică dezvoltare. În prezent, în stațiune există mai multe hoteluri, dotate cu tot confortul; unul dintre ele, „Tușnad”, dispune și de instalații proprii de tratament. A fost construit, de asemenea, un modern complex de tratament, dotat cu aparatură de înaltă tehniciată pentru electroterapie, hidrocinetoterapie, inhaloterapie ș.a.m.d., un strand termal și un altul cu apă rece, amenajat pe malul lacului Ciucaș, chiar în centrul stațiunii (lac ce oferă condiții de agrement și amatorilor de sporturi nautice).

Una dintre atracțiile turistice cele mai solicitate ale zonei în care se află stațiunea o constituie lacul vulcanic Sf. Ana — singurul de acest fel din țară — situat la o altitu-

dine de 950 m, într-un cadru de un deosebit pitoresc. Cu o suprafață de aproape 10 ha (întinderea exactă 95 280 m²) și cu o adâncime medie de 4,2 m lacul, în a cărui apropiere a fost construită o cochetă cabană și s-a amenajat un spațiu pentru camping, oferă largi posibilități de recreere: baie, plajă și plimbări cu diferite ambarcațiuni. De asemenea, traseul unei poteci ce

înconjură lacul prilejuiește întâlnirea cu un cadru natural încântător și, totodată, creează posibilități pentru efectuarea „curei de teren”, care este una din procedurile terapeutice cele mai recomandate.

De un pitoresc deosebit sînt și ascensiunile spre vîrfurile Ciomatu Mic (1243 m) și Ciomatu Mare (1294 m) sau la „Lacul cu Mușchi” (un zăcămint de turbă imens, de aproape 80 hectare, înconjurat de o pădure de pini, arini și mesteceni, situat la aproape un kilometru de Lacul Sf. Ana.

Tușnadul oferă și posibilitatea întâlnirii cu istoria. La aproximativ un kilometru și jumătate nord-est de Băile Tușnad la 1302 m altitudine, se află locul numit Piscul Cetății. Aici se păstrează vestigiile unei cetăți dacice construite pe valea Olkului Superior. Cetatea avea o formă elipsoidală și era înconjurată cu un zid de aproape 1000 m lungime, construit în tehnica specifică dacilor (murus dacicus), ceea ce reprezintă o ilustrare a forței economice și militare a strămoșilor noștri. Și totodată, un semn că Tușnadul are o vechime mult mai mare decît aceea pe care o arată documentele, originea lui datînd de milenii. ■

...și un nou hotel din zestrea turistică a localității

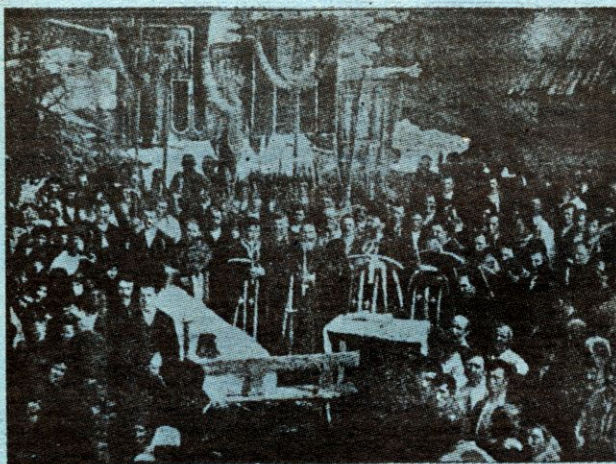

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

TEBEA, 1872

VALERIU CHIȘIU, director adjunct la I.T.A. Bihor, statornic cîltitor și colaborator al revistei noastre, ne trimite o fotografie mai puțin cunoscută. Ea a fost făcută la înmormîntarea lui Avram Iancu (stîns din viață la 10 septembrie 1872). Pe ultimul său drum, eroul Munților Apusen! a fost condus de 36 preoți, peste 4 000 moști și de tribunii Axente Sever, Simion Balint, Mihail Andreica, Nicolae Corcheș, Clement Aludeanu.

Fotografia făcută la Tebea în ziua înmormîntării, a fost publicată în Calendarul poporului român pe anul 1913, în Tipografia Poporului român din Budapesta.

EXISTENȚA TEMEI SE CONFIRMĂ

Prof. GHEORGHE LĂZĂRESCU, fost lector la Facultatea de istorie-geografie din Timișoara, ne scrie pe marginea articolului Pe urmele unei localități antice dispărute — Tema (nr. 9/1984): Sînt de acord cu

afirmațiile din articol, potrivit căreia Tema a existat cu certitudine și a dăinuit încă multă vreme. Noi dovezi și anume: harta lui Mercator Hungaria (1602) și o altă hartă a lui Davlity, din 1646, intitulată tot Hungaria. Pe ambele hărți, localitatea Tema (Temen) apare în același loc ca în cele publicate în nr. 9/1984.

Consider că Tema s-a aflat într-adevăr în perimetrul satului Cornești-Jadani, la sud de acesta, și la vest de Garmata. În acest perimetru se observă și astăzi ruinele unei așezări întărite, denumită de localnici Cetățuia, situată la contactul dintre Cîmpina înaltă a Vîngăi și Cîmpia Joasă a Timișoarei.

PUBLICAȚIE BRĂILEANĂ

DAN PETRESCU, din Iași, ne solicită cîteva date despre publicația brăileană Lampa, care a apărut în urmă cu o sută de ani.

Într-adevăr, la 9 noiembrie 1886, la Brăila, a fost tipărit primul număr

al gazetei Lampa. Publicația, scoasă de Teodor Mănescu și Zamfir Flott, își propunea să sprîne lupta muncitorească pentru drepturile ei.

În editorialul primului număr, intitulat Programul nostru, se arăta că sosise timpul ca fiecare om, din orice treaptă socială, să cunoască felul intereselor care-l leagă de societatea în mijlocul căreia trăiește și să priceapă pe deplin care sînt datoritiile... și drepturile naturale pe care să se întemeieze omul în lupta pentru trai".

Lampa a apărut în două serii, seria a doua de orientare socialistă. Începînd cu nr. 21 din 1887, ea purta chiar subtitlul „ziar socialist". Se afla sub influența Cercului socialist din Iași și a organului teoretic al acestuia, Revista socială. Gazeta milita pentru unirea forțelor muncitorești în lupta revoluționară, sub stindardul socialist. „Muncitori, toți ești suferiți de nedreptățile zilnice... uniți-vă într-un eșaf și într-o credință și luptați alături cu noi pentru a dărîma domnia trînturilor societății. Nu vă supunați orbește stăpînitorilor care vă amăgesc... uniți-vă și organizați-vă în societăți de rezistență, pentru că numai uniți și organizați veți putea lupta cu succes în contra stăpînitorilor, în contra despoțielor voștri. Cereți, la trebuință, sfaturile socialistilor, care vă vorse binele și urmați-i cu toată încrederea. Unirea și solidaritatea va face fericirea voastră".

Gazeta brăileană este prezentată în vol. I al lucrării Presa muncitorească și socialistă din România. 1865-1900, București, 1964.

DIN TURUL ROMÂNIEI

IOAN COMANDARE, din București, în vîrstă de 61 ani, ne scrie din Satu Mare: Din luna mai 1986 am plecat în excursie cu bicicleta să fac turul României de-a lungul granițelor frumoasei noastre patrii.

În continuare, cîltitorul nostru — care posedă colecția completă a revistei — ne împărtășește cîteva din impresiile sale din această originală călătorie pe bicicletă. În care n-a ocolit obiectivele istorice de pe traseu. Ne scrie, astfel, despre monumentele antice de la Constanța (Tomis), Mangalia (Callatis), Adamclisi, Istra etc.

Felicitări pentru această realizare turistică pe trasee istorice.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

NEPLĂCERI REZOLVATE

Abonații noștri **CONSTANTIN PALCĂ**, din com. Răcășdia, jud. Caraș-Severin, și **OVIDIU EFTIMIE**, din com. Bieleș, jud. Prahova, ne-au semnalat că n-au primit unele numere din revistă. Ca și în alte rânduri, ne-am adresat Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor, serviciul Exploatarea rețelei poștale și presă din cadrul Ministerului transporturilor și telecomunicațiilor, care, printr-o adresă semnată de directorul general adjunct ec. E. Petculescu, ne-a comunicat rezolvarea operativă a celor semnalate, abonații noștri intrând în posesia numerelor pe care nu le primiseră.

În legătură cu aceasta, cititorul nostru **Ovidiu Eftimie**, ne scrie: Am primit revista, odată cu o scrisoare de explicație și scuze din partea Direcției județene de poștă și telecomunicații Prahova, adresându-ne mulțumiri pentru sprijinul acordat în a-mi recupera exemplarul pe care nu-l primisem la timp.

Mulțumiri pe care, la rândul nostru, le transmitem cu plăcere organelor în drept.

ISTORIE ȘI TURISM

EMIL BICA, din Cluj-Napoca: Vă felicit mult pentru realizarea revistei **Magazin Istoric**. Am toate numerele de la apariție și până în prezent.

Sînt și un pasionat turist. Călătorind în țările socialiste vecine, am căutat și mărturiile istorice privind țara noastră. Vă semnalez două dintre ele, poate mai puțin cunoscute de numeroșii cititori ai revistei.

Astfel, în orașul Esztergom (R.P. Ungară), în bazilica romano-catolică de aici, se află păstrate veșmintele de prelat ale marelui umanist român **Nicolaus Olahus** (1493-1568).

În altă călătorie, la Leningrad, în U.R.S.S., la Ermitaj, în sala Petru cel Mare, se află într-o vitrină expuse și manuscrise poetice ale lui **Antioh Cantemir**, fiul înțeleptului voievod al Moldovei, **Dimitrie Cantemir**.

ZIARIST

DAN IOAN, din Satu Mare: În cadrul rubricii **În București**, acum 60 ani (nr. 7/1986) am citit o informație

referitoare la **Teodor Andrica**, ziarist american de origine română, care a propagat reportajul filmat în gazetăria de peste ocean, cum scria **Adevărul** din urmă cu cinci decenii.

L-am cunoscut pe **Teodor** (Theodore) **Andrica** și mă aflu în corespondență cu d-sa. Ultima scrisoare primită e din 18 septembrie 1985. Este născut în 1900. Se află în S.U.A. de 60 ani. Iată ce-mi scria într-o altă scrisoare: Sînt de 60 de ani în Statele Unite și cunoștințele mele în limba ro-

mână sînt limitate de ce am învățat la școala parohială ortodoxă din **Radna-Arad**. Am avut însă marelui noroc că am putut călători în România, unde mi-am așezat cunoștințele limbii române.

În urmă cu nouă ani, a fondat revista **American Romanian Review**.

În nr. 12/1979, revista noastră a publicat din amintirile lui **Teodore Andrica** din anul 1918, în preajma realizării **Marșului Unirii**.

Curier școlar

COLECȚIILE REVISTEI

De la cititorii noștri din școli primim, în continuare, o foarte bogată corespondență pentru această rubrică deschisă în urmă cu aproape un an de zile și care, după cum am precizat, se află la dispoziția elevilor care se preocupă de istorie și a profesorilor lor.

● Astfel, prof. **CONSTANTIN BĂRBUTĂ**, de la Liceul din **Bolintin Vale**, jud. Giurgiu, ne scrie despre școlii pe care concursurile organizate de revista noastră îi are în școli: Cercul de istorie de la liceul nostru a fost primul colectiv câștigător la concursul **Magazin Istoric**, la ediția din 1982. Evenimentul a constituit un impuls pentru elevii noștri care, în anii ce-au urmat, au obținut noi succese la olimpiadele de istorie — două mențiuni, un premiu II și un premiu III. Am constatat, de asemenea, cu satisfacție, că exemplul nostru a fost urmat de colegii din alte școli și, de atunci pînă astăzi, 42 cercuri de istorie și organizații U.T.C. s-au aflat pe listele premianților concursurilor **Magazin Istoric**.

● Printre câștigătorii concursurilor noastre se numără și elevul **MARIUS BIRIS**, din **Alba Iulia**, care ne anunță cu deosebită bucurie că, pentru a doua oară, am câștigat la concursurile **Magazin Istoric** (în 1981 și 1986). Sînt foarte bucuroși de acest succes. Mă angajez să fiu un cititor consecvent și să particip mereu la concursurile dv., care mă ajută foarte mult să-mi acumulez noi cunoștințe din istoria patriei noastre dragi.

● Din **Tîrnăveni**, **RADU ROMAN**, clasa a X-a a Liceului nr. 1 de chimie industrială, după ce ne mărturisește dragostea și prețuirea sa pentru **Magazin Istoric**, așterne pe hîrtie și cuvinte de mulțumire tuturor aceluia care ne îndrumă pe căile cunoașterii istoriei, în special profesorilor mei **Marcela Hărăciu** și **Ioan Muntean**, care au sădit în sufletele noastre sentimentele dragostei și respectului față de istorie. Ca și colegii mei — scrie **În continuare Radu** — și eu voi participa cu mare bucurie la concursul ce-l organizați la anul în mod special, pentru noi, elevii.

● În câteva rânduri, **FLORIN GHINEA** din com. Conțești, jud. Teleorman, din clasa a VIII-a, ne roagă foarte mult să-i trimitem cît mai repede cîteva numere ale revistei ce-l lipsește din colecție: nr. 5/1970, 3/1976, 5, 6/1986. Din păcate, noi nu avem rezerve din aceste numere, întreg tirajul epuizându-se la apariție. Dar poate printre voi, dragi prieteni, sînt cititori ai revistei care-i pot ajuta pe **Florin** să-și completeze colecția.

● **CAMELIA-MARINELA CAZACU**, din clasa a IX-a a Liceului pedagogic din **București**, ne scrie că am citit multe numere ale revistei și pot spune că ele au contribuit foarte mult la cunoașterea adevăratei istorii a poporului nostru.

● **DANIEL S. MALEȘ**, clasa a V-a C, Școala generală nr. 22, din **București** ne comunică și el impresiile pe care le are față de revista noastră: Îmi plac foarte mult istoria și geografia. Avînd colecția completă a **Magazinului Istoric**, pot să mă documentez și să învăț și alte lucruri ce nu sînt cuprinse în manuale. Concursurile organizate de dv. sînt instructive și, totodată, atractive, pentru care vă mulțumesc și vă urez și eu multă sănătate și putere de muncă!

Îi mulțumim lui **Daniel** și tuturor celor care ne-au scris, dorindu-le, la rândul nostru, noi și frumoase succese la învățătură.

Așteptăm în continuare scrisorile voastre, dragi prieteni, în care să ne vorbiți despre activitatea voastră în cadrul cercurilor de istorie, despre difuzorii și prietenii revistei din școala și orașul vostru, despre preocupările voastre legate de cunoașterea istoriei.

CONTENTS (Romanian History) M. Muşat The Union of 1918: a Single Aim of All Romanians ● A. Plămădeală Previously Unpublished Documents of the Revolutionary Year 1848 ● C. Giurescu High Marshal Alexandru Buhuş (Seventeenth Century) ● M. Gramatopol Geto-Dacian Treasures ● M. Dogaru, I. Popovici The Arms of Dacia in a Mediaeval Heraldry Album ● A. David 1717: The Battle of Borşa ● D. Matel History and Culture in an Unpublished Course of Lectures by N. Iorga ● Ş. Lemny Hamburg, 1745: Dimitrie Cantemir's History of the Ottoman Empire in a German Version ● I. Popescu-Puţuri The Arsacides (XVI) ● R.R. Rosetti Excerpts from a Diary (1930-1931) ● In Bucharest, 50 Years ago ● V. Smărăndescu Historical Excursion to Băile Tuşnad

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. Muşat L'Union de 1918, une seule pensée de tous les Roumains ● A. Plămădeală Documents inédits datant de l'année révolutionnaire 1848 ● C. Giurescu L'hetman Alexandru Buhuş (XVIIe siècle) ● M. Gramatopol Trésors geto-daces ● M. Dogaru, I. Popovici L'Emblème de la Dacie dans un album héraldique médiéval ● A. David 1717. La bataille de Borşa ● D. Matel Histoire et culture dans un cours inédit de N. Iorga ● Ş. Lemny Hambourg, 1745: L'Histoire de L'Empire ottoman de Dimitrie Cantemir en version allemande ● I. Popescu-Puţuri Les Arsacides (XVI) ● R.R. Rosetti Pages de journal (1930-1931) ● A. Bucarest, il y a 50 ans ● V. Smărăndescu Excursion historique à Băile Tuşnad

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Мушат Воссоединение 1918 г. — единое стремление всех румын ● А. Пламădeală Новые документы революционного 1848 года ● К. Джуреску Гетман Александру Бухуш (17-й век) ● М. Граматопол Гето-дакийские сокровища ● М. Догару, И. Попович Герб Дакции в средневековом геральдическом альбоме ● А. Давид 1717. Сражение в местечке Борша ● Д. Матей История и культура в поныне неизвестном курсе Н. Иорга ● Ш. Лемни Гамбург, 1745 г. История Османской империи Димитрия Кантемира на немецком языке ● И. Попеску-Пуцурь Аршакиды (XVI) ● Р.Р. Росетти Страницы дневника (1930-1931) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● В. Смăрандеску Исторический экскурс в Бăиле Тушнад

INHALT (Rumänische Geschichte) M. Muşat Die Vereinigung 1918, ein einziger Gedanke aller Rumänen ● A. Plămădeală Bisher unveröffentlichte Dokumente aus dem Revolutionsjahr 1848 ● C. Giurescu Der Oberste Heeresführer Alexandru Buhuş (17. Jahrhundert) ● M. Gramatopol Getisch-dakische Schätze ● M. Dogaru, I. Popovici Das Wappen Dakiens in einem Wappenalbum aus dem Mittelalter ● A. David 1717. Die Schlacht von Borşa ● D. Matel Geschichte und Kultur in einer zum ersten Mal veröffentlichten Vorlesung von N. Iorga ● Ş. Lemny Hamburg, 1745: Die Geschichte des Osmanischen Reiches von Dimitrie Cantemir (deutsche Übersetzung des Werkes Istoria Imperiului Otoman) ● I. Popescu-Puţuri Die Arsakiden (XVI) ● R.R. Rosetti Seiten aus dem Tagebuch (1930-1931) ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● V. Smărăndescu Ausflug in die Geschichte des Bade- und Luftkurortes Tuşnad

SUMARIO (Historia rumana) M. Muşat La Unión de 1918, un solo pensamiento de todos los rumanos ● A. Plămădeală Documentos inéditos del año revolucionario de 1848 ● C. Giurescu El atamán Alexandru Buhuş (siglo XVII) ● M. Gramatopol Tesoros getas-dacios ● M. Dogaru, I. Popovici El escudo de Dacia en un álbum heráldico medieval ● A. David 1717. La batalla de Borşa ● D. Matel Historia y cultura en un curso inédito de N. Iorga ● Ş. Lemny Hamburgo, 1745: La Historia del Imperio Otomano de Dimitrie Cantemir en lengua alemana ● I. Popescu-Puţuri Los Arsácides (XVI) ● R.R. Rosetti Páginas de diario (1930-1931) ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărăndescu Incursión histórica a Baños Tuşnad

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfil.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Flăminia Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăgel, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraş şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

